

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّ اٰلِ مُحَمَّدٍ وَّ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ

استان‌شناسی لرستان

پایه دهم

دوره دوم متوسط

عنوان و نام پدیدآور : استان‌شناسی لرستان [کتاب‌های درسی] : ۱۱۰۳۲۶ / مؤلفان : فضل‌الله بازگیر، حسین علی‌یاری، سید منصور شاه‌خوندی، هدایت بهنام‌پور، قدرت بساطی، حسن اسماعیل‌زاده و عبدالرضا نقدی‌چگنی؛ زیر نظر کارشناسان گروه جغرافیای دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری؛ وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.

مشخصات نشر : تهران : شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران
مشخصات ظاهری : ۱۲۸ ص. : مصور (رنگی)، نقشه، جدول (رنگی)، نمودار (رنگی)

شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۰۵-۲۰۱۶-۱

وضعیت فهرست‌نویسی : فیا

یادداشت : مؤلفان : فضل‌الله بازگیر، حسین علی‌یاری، سید منصور شاه‌خوندی، هدایت بهنام‌پور، قدرت بساطی، حسن اسماعیل‌زاده و عبدالرضا نقدی‌چگنی
ویراست قبلی : وزارت آموزش و پرورش، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، ۱۳۷۹ ([۶۷ ص]).

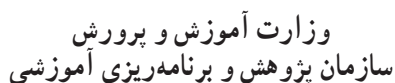
شناسه افزوده : بازگیر، فضل‌الله

شناسه افزوده : سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی. دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری. گروه جغرافیا. اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی

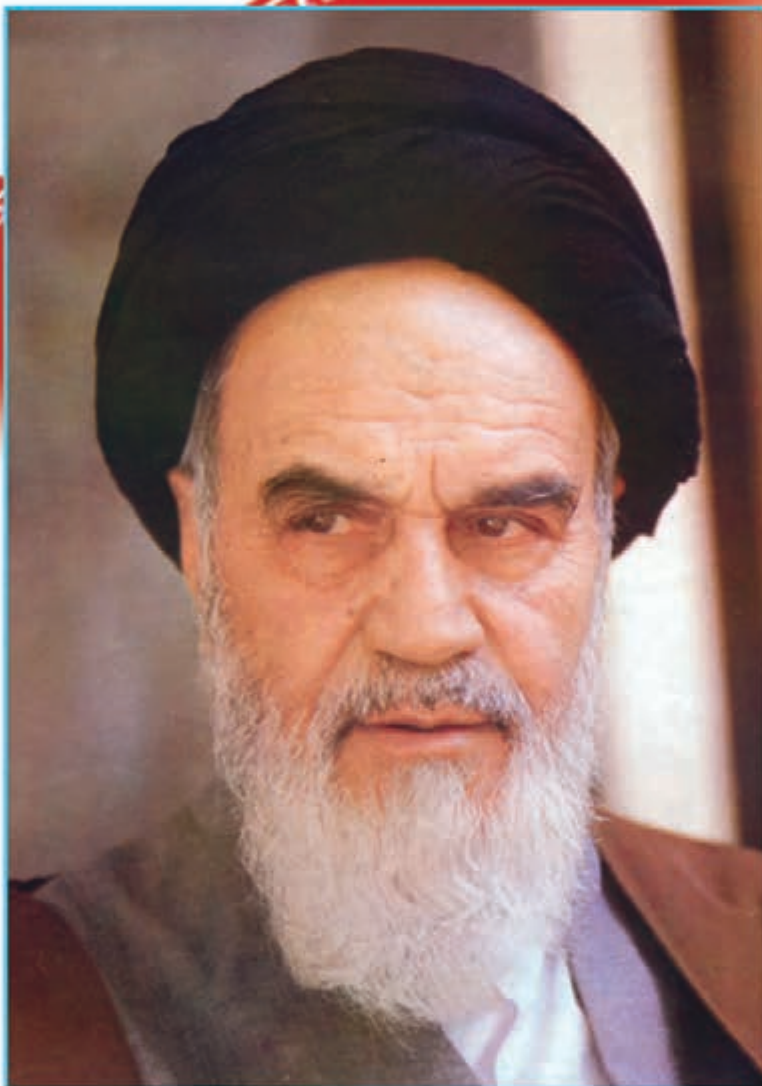
رده‌بندی دیویی : ۳۷۳/ک ۲۳۶/۹

شماره کتاب‌شناسی ملی : ۲۷۲۰۱۸۵

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هر گونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکریر به هر شکل و نوع بدون کسب مجوز از این سازمان ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

نهضت برای اسلام نمی تواند محصور باشد در یک کشور و نمی تواند محصور باشد در حتی کشورهای اسلامی. نهضت برای اسلام همان دنباله نهضت انبیاست. نهضت انبیا برای یک محل نبوده است، پیغمبر اکرم اهل عربستان است لکن دعوتش مال عربستان نبوده، محصور نبوده به عربستان، دعوتش مال همه عالم است.

امام خمینی «قُدِّسَ سِرُّهُ»

فهرست

فصل اول : جغرافیای طبیعی استان لرستان	
۲	درس اول – موقعیت جغرافیایی استان
۵	درس دوم – ناهمواری های استان
۱۱	درس سوم – آب و هوای استان
۱۶	درس چهارم – منابع طبیعی استان
۳۱	درس پنجم – مخاطرات طبیعی و آلودگی های زیست محیطی
فصل دوم : جغرافیای انسانی استان لرستان	
۴۲	درس ششم – تقسیمات سیاسی استان
۴۴	درس هفتم – شیوه های زندگی در استان
۵۰	درس هشتم – ویژگی های جمعیتی استان
فصل سوم : ویژگی های فرهنگی استان لرستان	
۵۵	درس نهم – آداب و رسوم مردم استان
فصل چهارم : پیشینه و مفاخر استان لرستان	
۷۰	درس دهم – پیشینه تاریخی استان
۸۰	درس یازدهم – نقش استان لرستان در دفاع از کیان و مرزهای ایران اسلامی
فصل پنجم : توانمندی های استان لرستان	
۹۰	درس دوازدهم – جاذبه های گردشگری استان
۱۰۰	درس سیزدهم – توانمندی های اقتصادی استان
فصل ششم : شکوفایی استان لرستان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی	
۱۰۸	درس چهاردهم – دستاوردهای انقلاب شکوهمند اسلامی
۱۲۰	درس پانزدهم – چشم انداز آینده استان لرستان

سخنی با دانش آموزان عزیز

شاید از خود سؤال کنید که برنامه‌استان‌شناسی چه نوع برنامه‌ای است؟ هدف برنامه‌ریزان درسی از تألیف کتاب استان‌شناسی چیست و مطالعه این کتاب چه اهمیتی دارد؟ پاسخ ما به شما دانش‌آموز عزیز این است که کتاب استان‌شناسی شما را با استان محل زندگی، مسائل جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی، مردم‌شناسی، اقتصادی و فرهنگی آن آشنا می‌کند. از طرف دیگر یکی از انتظارات تربیتی دنیای امروز، تربیت شهروندانی آگاه و مسئول است. یک شهروند مطلوب، نیازمند پیدا کردن درکی همه‌جانبه از واحدهای سیاسی کشور و سرزمین ملی خویش در زمینه‌های مختلف است. این برنامه به شما کمک می‌کند تا از استان محل زندگی خود، نگاهی جامع و همه‌جانبه پیدا کنید. کسب بصیرت نسبت به محیط زندگی و آگاهی از خصوصیات آنچه در گذشته و حال و مسائل محیطی، اجتماعی و اقتصادی، فرهنگی و پیشینه تاریخی استان به شما کمک خواهد کرد تا با بحث و گفت‌وگو بینشی عمیق از این مسائل پیدا کرده و راه‌حل‌های این مشکلات را پیدا کنید.

بدون شک شما مدیران آینده جامعه خواهید بود. زندگی مدرسه‌ای، باید شما را به عنوان یک انسان مسئول به دانش لازم برای حل مسائل جامعه مجهز کند. مکانی که شما در آن زندگی می‌کنید توانمندی‌های مختلفی دارد؛ برای مثال، می‌توان به توانمندی‌های جغرافیایی، فرهنگی، اقتصادی و انسانی اشاره کرد. خود شما بخشی از این سرمایه و توانمندی‌ها هستید. بهره‌برداری از توانمندی‌های بالقوه یک کشور در گرو شناخت همه‌جانبه محل زندگی شما و نیز کشور است. برنامه‌استان‌شناسی به شما می‌آموزد که فرصت‌های موجود در استان شما کدام است و یا اینکه تهدیدها و ناتوانی‌ها را چگونه می‌توانید به فرصت تبدیل کنید؟

فراموش نکنید که همه امکانات موجود در محیط، فرصت است، آب و هوا، بیابان، کوه، رودخانه، جنگل، نیروی انسانی، میراث فرهنگی، صنایع دستی و خیلی چیزهای دیگر، مهم این است که بیاموزید چگونه از این فرصت‌ها در جهت سعادت خود و جامعه استفاده کنید. آگاهی از مسائل استان موجب خواهد شد تا از علل پیشرفت و یا عقب ماندگی استان خود آگاه شوید و برای حل آن، راه‌حل‌های خلاق پیدا کنید.

ممکن است این سؤال در ذهن شما مطرح شود که آیا بهتر نیست آموزش درباره محیط زندگی یا موضوعات اجتماعی از محیط نزدیک آغاز شود و سپس به محیط دورتر مانند استان و یا کشور بینجامد. ما در این برنامه از طریق طرح پرسش‌ها و فعالیت‌های مختلف این فرصت را برایتان فراهم کرده‌ایم.

بدون شک مطالعه شهر و استان در زمینه‌های جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، آداب و رسوم محلی نه تنها می‌تواند موجب دلبستگی به زادگاه و سرزمین ملی شود؛ بلکه این فرصت را فراهم می‌کند تا با گنجینه‌های مختلف طبیعی، انسانی، فرهنگی و فناوری کشور خود آشنا شوید. در این برنامه درمی‌یابید که افراد زیادی چه در گذشته یا حال در استان شما برای اعتلای کشور تلاش کرده‌اند.

انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ شرایطی را فراهم کرد که دولت و مردم با احساس مسئولیت بیشتری برای پیشرفت همه‌جانبه ایران عزیز تلاش کنند. در ادامه این تلاش‌ها جهت رسیدن به قله رفیع سربلندی و شکوفایی ایران اسلامی که به همت و کوشش شما دانش‌آموزان عزیز بستگی دارد امید است با عنایت حق تعالی و اعتماد به نفس از هیچ کوشش و خدمتی دریغ نکنید. در این راه قطعاً راهنمایی‌های مفید دبیران محترم جغرافیا بسیار سودمند خواهد بود.

به امید موفقیت شما

گروه جغرافیای دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری

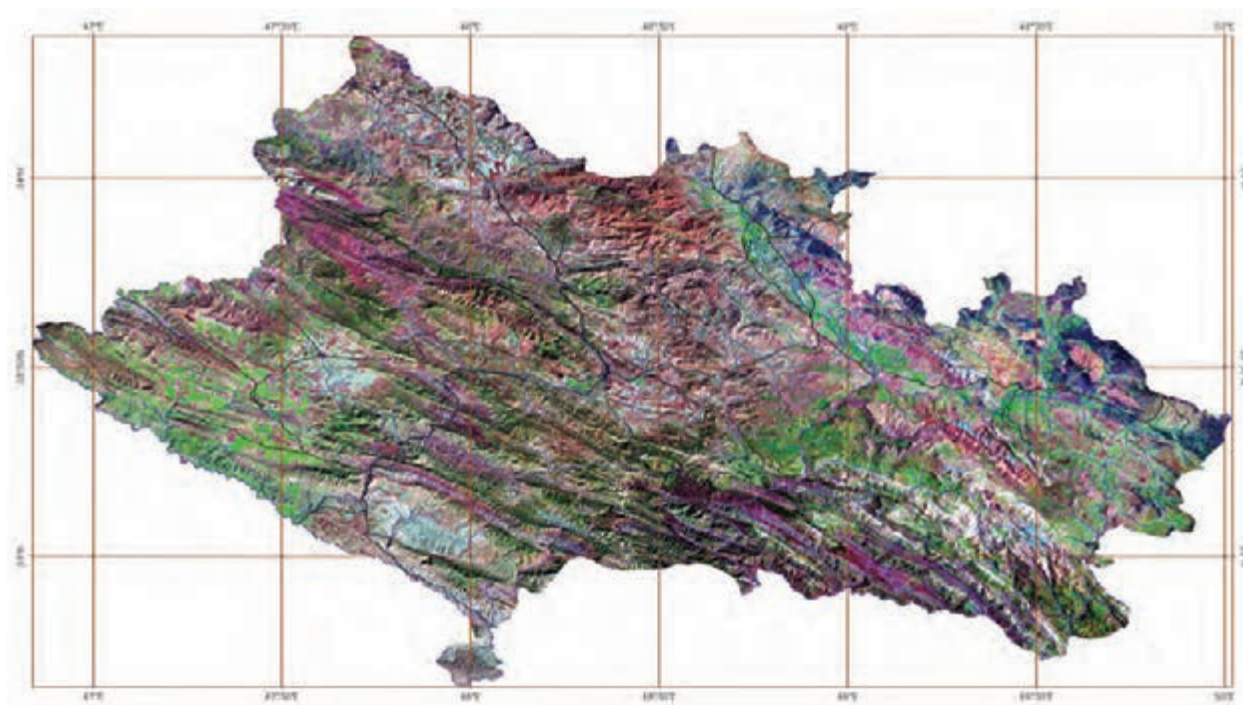
فرازهایی از فرمایشات مقام معظم رهبری - مدظله العالی - در جمع مردم لرستان در مرداد ماه ۱۳۷۰

از اینکه در جمع شما مردان و زنان مؤمن و جوانان سلحشور و انقلابی این استان مردپرور و شهیدپرور حضور پیدا کرده‌ام، خدای متعال را شاکر و سپاسگزارم. مردم استان لرستان، یکی از شجاع‌ترین و با اخلاص‌ترین مردم سراسر کشورند؛ خاطرات افتخارآمیز مردم شهرهای مختلف استان لرستان، چه در دوران انقلاب و چه در دوران جنگ تحمیلی، هرگز از یاد نخواهد رفت و فرزندان شما در سپاه و ارتش و نیروهای عظیم مردمی، نشان دادند که با ایمانی صادقانه و مخلصانه، به اسلام عزیز و به انقلاب اسلامی وفادارند. من فراموش نمی‌کنم سال‌هایی را که فرزندان بسیجی این استان، در جبهه‌های غرب و شمال غربی، در حاجی‌عمران، در ارتفاعات دشوار منطقه مرزی و بعد از آن هم در منطقه جنوب، دلاوری و جانفشانی کردند. همان روزها من به جوانان سلحشور لرستان پیغام دادم و گفتم که اگر دیگران سلحشوری‌ها و فداکاری‌های جوانان لرستان را در صحنه نبرد شنیده‌اند، من آن را دیده‌ام.

خدا را سپاسگزاریم که به ملت ایران توفیق داد، تا بتوانند از ایمانشان دفاع کنند و در هر منطقه و هر استانی، آزمایش‌های درس‌آموزی از جوانان و فداکاران و خانواده‌های مؤمن برای تاریخ کشور ما باقی ماند. همچنین به خانواده‌های محترم شهدا و جانبازان و آزادگان عزیز درود می‌فرستیم و به خصوص صبر شما مردم عزیز را در دوران بمباران‌ها یادآوری می‌کنم، که حتی دشمنان دژخیم، مدرسه کودکان شما را هم مورد تهاجم قرار دادند و بچه‌های دانش‌آموز را هم قلع و قمع کردند. دوران جنگ بحمدالله به پایان رسیده، آزمایش موفق ملت ایران به سربلندی اسلام انجامیده، و مردم این استان در علاقه‌مندی به دین و معارف اسلامی و روحانیت متعهد و دلسوز هم شهره هستند.

عشایر ایران از لحاظ فداکاری و شجاعت و شهامت، جزو بهترین افراد مردم‌اند. هیچ‌کس شک ندارد که عشایر در راه اسلام و وطن اسلامی فداکاری کرده‌اند. عشایر سلحشور و غیور استان لرستان در زمان جنگ و صلح، رشد خودشان را نشان دادند و اخلاص و صمیمیتشان را ثابت کردند.

باید تلاش شود تا این استان طی چند سال آینده از محرومیت خارج شود و فقر و بیکاری برای عشایر غیوری که در جنگ و صلح اخلاص و صمیمیت خود را نشان داده‌اند، وجود نداشته باشد و مسئولان نیز موظف‌اند به این ملت صمیمی و مخلص و شایسته تا آنجا که می‌توانند خدمت کنند. امیدواریم با وحدت کلمه و تفضلات الهی و عنایات حضرت ولی عصر (عج) بتوانیم این مرحله حساس از تاریخ اسلام را مانند گذشته با پیروزی پشت سر بگذاریم.

(عکس از سازمان فضایی ایران)

تصویر ماهواره‌ای استان لرستان

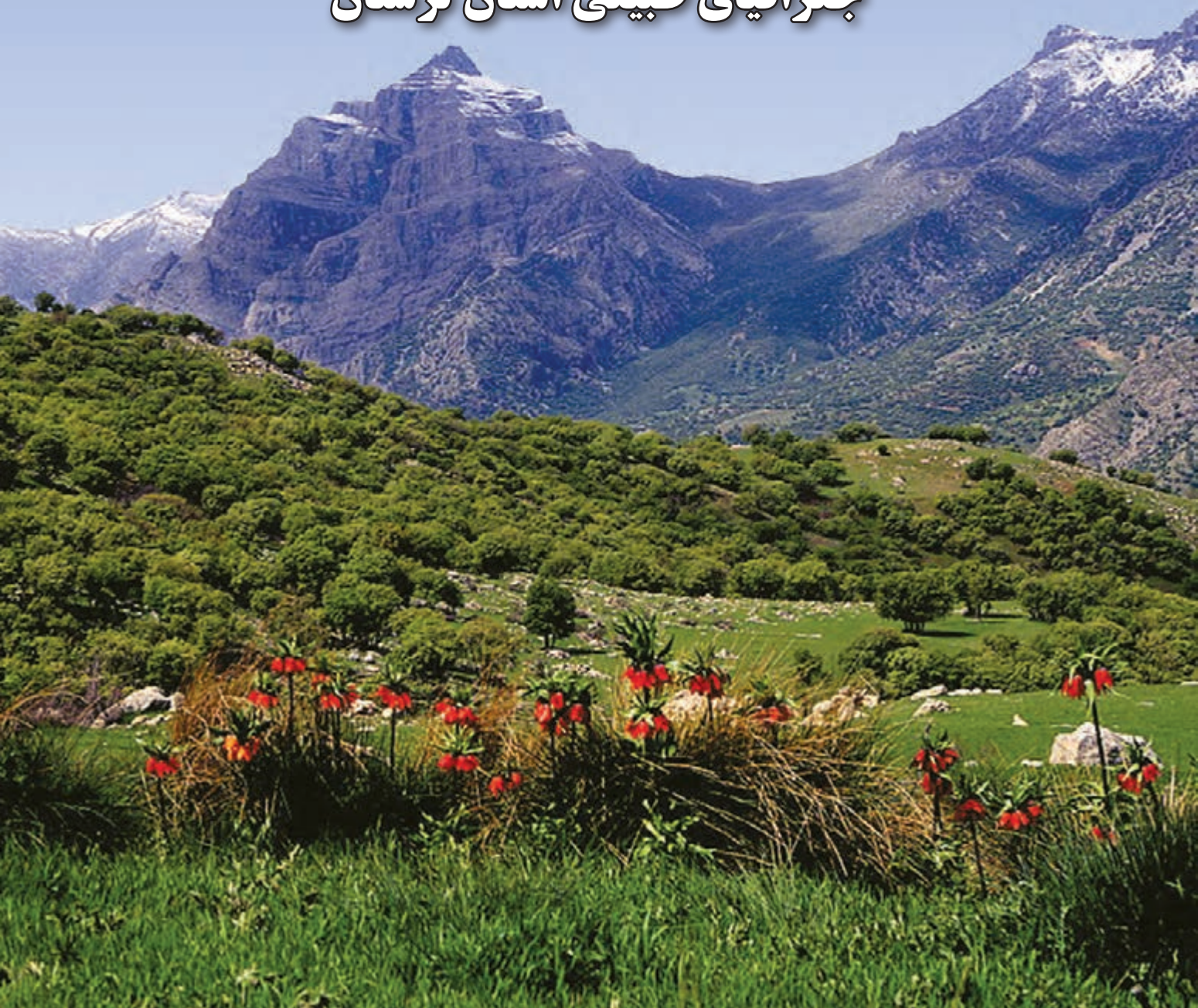
تصاویر ماهواره‌ای LANDSAT ۷ از کل استان در سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۲ هجری شمسی گرفته شده است. در تصویر فوق که تحت عنوان تصویر گویا شده، شناخته می‌شود، خطوط آبی‌رنگ، رودخانه‌ها، خطوط سیاه‌رنگ جاده‌ها و خطوط قهوه‌ای رنگ شبکه مختصات جغرافیایی را نشان می‌دهد. در این تصاویر ماهواره‌ای زمین‌های زراعی دارای محصول، به رنگ سبز روشن، باغات و اراضی جنگلی به رنگ سبز تیره و اراضی بایر و لم‌یزرع به رنگ سفید دیده می‌شوند.

فصل اول

جغرافیای طبیعی استان لرستان

درس اول موقعیت جغرافیایی استان

دوست داشتن وطن از نشانه‌های ایمان است. «پیامبر اکرم (ص)»

استان ما در کجای ایران قرار دارد ؟
به نقشه زیر نگاه کنید. استان لرستان در غرب ایران واقع شده است.

فعالیت

با توجه به نقشه تقسیمات کشوری جمهوری اسلامی ایران، جدول ۱-۱ را کامل کنید.

جدول ۱-۱

موقعیت	استان هم جوار لرستان
شمال شرقی	
شمال	
خوزستان	
غرب	
اصفهان	
جنوب شرقی	

شکل ۱-۲ نقشه تقسیمات
کشوری جمهوری اسلامی ایران
به تفکیک استان

فعالیت ✓

آثار مثبت و یا منفی کوه‌های زاگرس در استان لرستان را در جدول ۱-۳ مشخص کنید.

جدول ۱-۳

افزایش بارش	شیب زیاد	وسعت کم دشت‌ها	وجود گسله‌ها	گردشگری	منابع آب فراوان
		منفی			

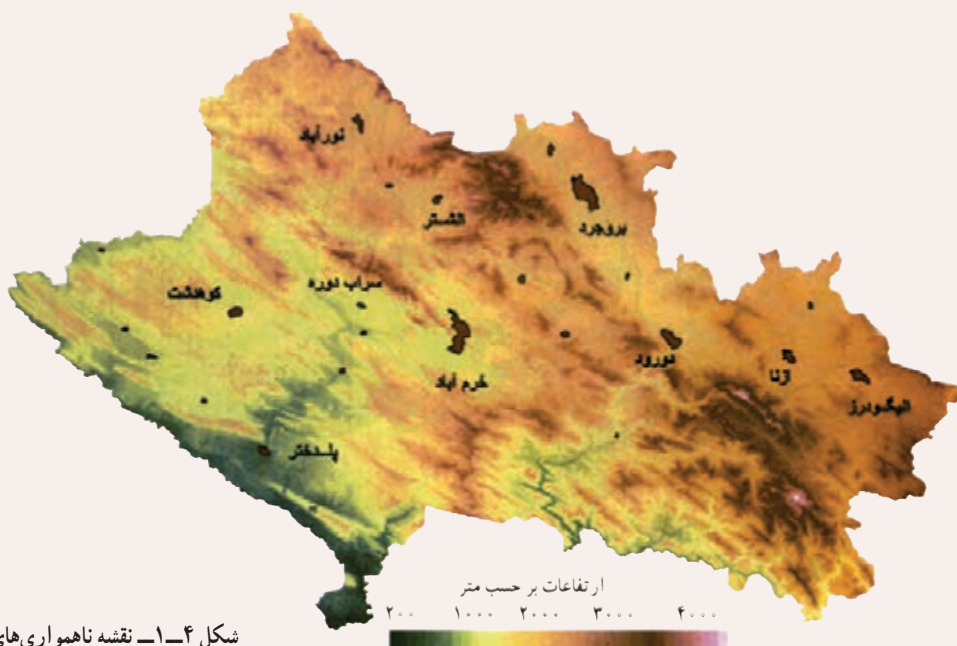
استان لرستان با وسعت ۲۸۲۹۴ کیلومتر مربع، ۱/۷ درصد مساحت کل کشور را به خود اختصاص داده است.

فعالیت ✓

با توجه به شکل ۱-۴ نقشه ناهمواری‌های استان را در مورد سؤالات مطرح شده، در کلاس گفت‌وگو کنید.

۱- آیا تمام مساحت استان ما قابل استفاده است؟

۲- چه موانعی بر سر راه استفاده از تمام بخش‌های استان وجود دارد؟

شکل ۱-۴- نقشه ناهمواری‌های استان

✓ فعالیت

شکل ۵-۱

- با توجه به نقشه موقعیت جغرافیایی استان به سؤالات زیر پاسخ دهید.
- استان لرستان بین کدام طول و عرض جغرافیایی واقع شده است؟
- تفاوت طول جغرافیایی استان چند درجه است؟
- این تفاوت چه تأثیری در اوقات شرعی مناطق مختلف استان دارد؟
- شمالی‌ترین و جنوبی‌ترین شهر استان را بر روی نقشه مشخص کنید.

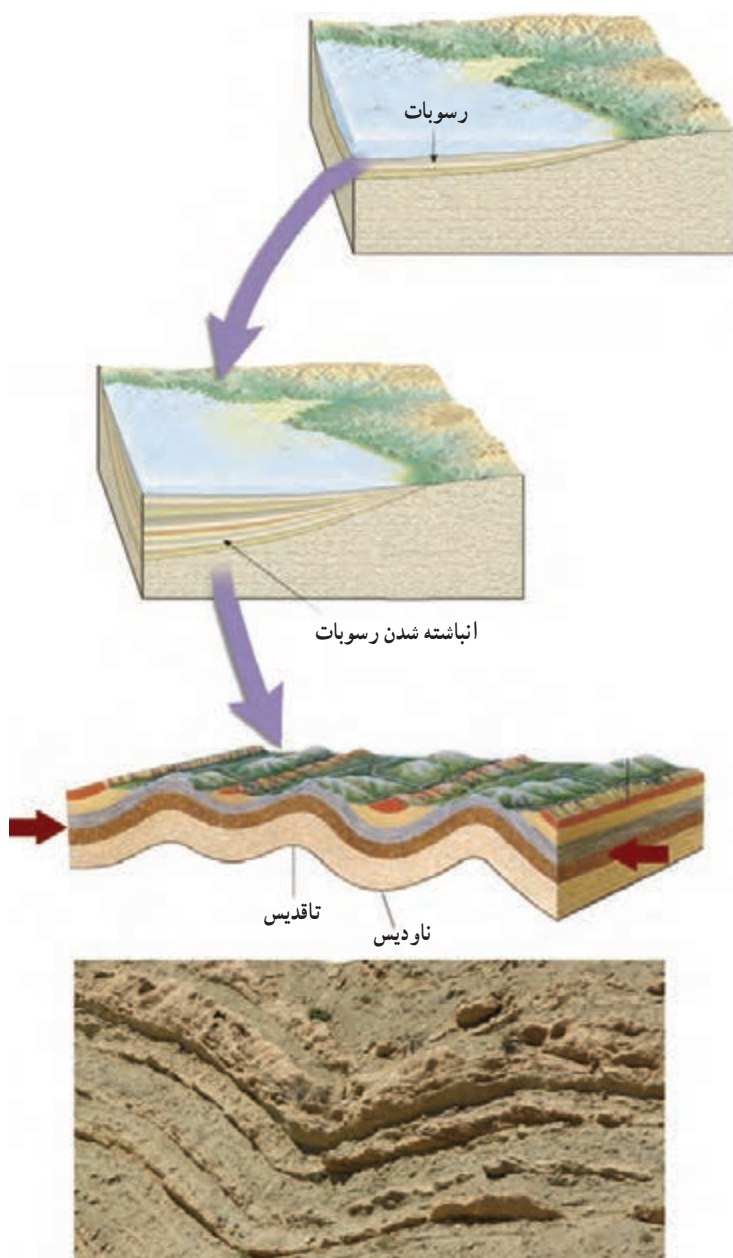
شکل ۶-۱ نقشه موقعیت جغرافیایی استان

درس دوم ناهمواری‌های استان

ناهمواری‌های استان چگونه ایجاد شده‌اند؟
لرستان سرزمینی مرتفع و عمدتاً کوهستانی و ناهموار است که رشته کوه زاگرس قسمت بیشتر آن را در بر گرفته است.

ناهمواری‌های استان در اثر چین خوردگی ایجاد شده‌اند. در دوران دوم زمین‌شناسی در مکان این کوه‌ها دریایی وجود داشته است. رسوبات انباشته شده در بستر این دریا تحت فشار شدید بین دو صفحهٔ عربستان و ایران مرکزی چین خورده و ناهمواری‌های لرستان را به وجود آورده است.

شکل ۲-۲- چگونگی پیدایش ناهمواری‌های استان

✓ فعالیت

با توجه به شکل ۲-۲، مراحل ایجاد ناهمواری‌های لرستان را در جدول ۲-۱ بنویسید.

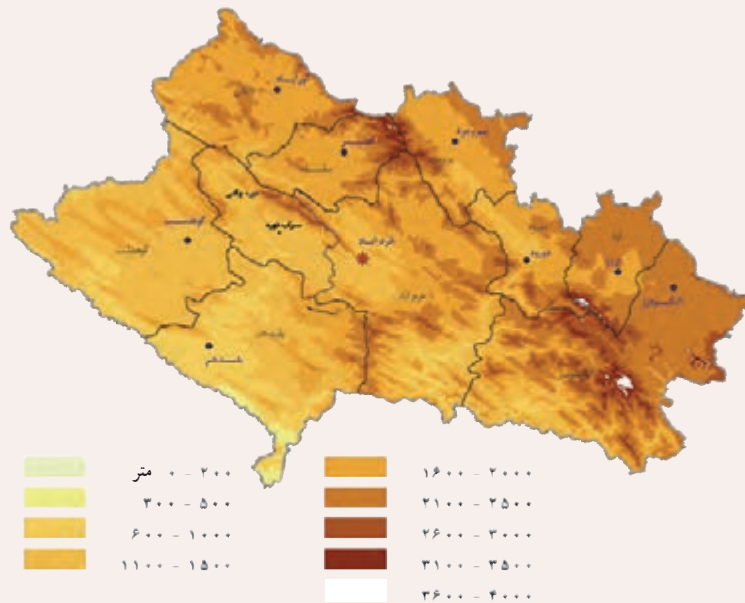
جدول ۲-۱

مرحلهٔ اول	
مرحلهٔ دوم	
مرحلهٔ سوم	

✓ فعالیت

- با توجه به شکل ۲-۳ (نقشه ناهمواری های استان) به سؤالات زیر پاسخ دهید.
- ۱- بلندترین و پست ترین مناطق استان لرستان را روی نقشه مشخص کنید.
  - ۲- محل زندگی شما در کدام بخش قرار گرفته است؟

شکل ۲-۳- نقشه ناهمواری های استان

میانگین ارتفاع استان حدود ۲۲۰۰ متر از سطح دریاست. این در حالی است که اختلاف ارتفاع بین بلندترین و پست ترین مناطق استان به بیش از ۳۵۰۰ متر می رسد. این امر نشان دهنده تنوع ناهمواری ها در این استان است.

به طور کلی این ناهمواری ها را می توان به سه بخش اصلی تقسیم کرد :

- ۱- **نواحی کوهستانی :** نواحی کوهستانی لرستان در منطقه زاگرس شمال غربی قرار گرفته است. در این منطقه به علت فشردگی چین خوردگی ها، دشت ها وسعت زیادی ندارند و بیشترین مساحت استان را کوه ها تشکیل می دهند. این کوه ها به صورت رشته هایی مرتفع و موازی با جهت شمال غربی - جنوب شرقی، کشیده شده اند. جوان بودن این کوه ها سبب شده است که شکل اولیه خود را حفظ کنند. پیکره اصلی کوه های لرستان را سنگ های آهکی تشکیل می دهد.
- از مهم ترین کوه های استان لرستان می توان به اشتران کوه، گرین، سفید کوه و هشتادپهلو اشاره کرد.

۱- کوه های لرستان ۴۱۲ قله مهم دارند که از آن میان ارتفاع حدود ۲۵ قله بیش از ۳۰۰۰ متر است. کم ارتفاع ترین نقطه استان ۲۳۹ متر و بلندترین قله آن اشتران کوه ۴۰۸۰ متر

جغرافیای طبیعی استان

شکل ۴-۲ چشم اندازی از اشتران کوه

بیشتر بدانیم

شکل ۶-۲ چشم اندازی از کوهستان های استان

جدول ۵-۲ مشخصات کوه های لرستان

نام کوه	موقعیت	ارتفاع
اشتران کوه	از جنوب شرقی دورود تا جنوب الیگودرز	۴۰۸۰ متر
گرین	شمال الشتر	۳۶۲۶ متر
چهل نبالغان	شمال غرب بروجرد	۳۶۰۰ متر
میش پرور	جنوب غرب بروجرد	۳۵۰۰ متر
قالی کوه	جنوب الیگودرز	۳۲۱۵ متر
هشتاد پهلو	جنوب خرم آباد	۲۹۹۱ متر
سفید کوه	غرب خرم آباد	۲۹۳۱ متر
کبیر کوه	جنوب پلدختر	۱۹۱۴ متر

✓ فعالیت

در زیر مهم‌ترین ویژگی‌های کوه‌های لرستان و تأثیرات آنها نوشته شده است. هر کدام از این ویژگی‌ها را به تأثیرات آنها وصل کنید.

جدول ۷-۲

تأثیرات	ویژگی‌های کوه‌های زاگرس در لرستان
۱- وقوع زلزله	الف- جوان بودن
۲- کم وسعت بودن دشت‌ها	ب- جنس سنگ‌های آهکی
۳- تولید سیمان	ج- مرتفع بودن
۴- کمبود خاک	د- فشردگی چین‌خوردگی‌ها
۵- کمک به ریزش باران	ه- وجود گسل

۲- نواحی کوهپایه‌ای : این نواحی

در حد فاصل بین کوه‌ها و دشت‌های لرستان قرار دارند و از انباشته شدن مواد حاصل از تخریب کوه‌ها تشکیل شده‌اند. وجود خاک حاصلخیز و دسترسی به منابع آب، زمینه مناسبی را برای ایجاد سکونتگاه‌های روستایی در این نواحی فراهم کرده است.

نواحی کوهپایه‌ای لرستان، از نظر شکل بسیار متنوع‌اند. از مهم‌ترین عوامل مؤثر در این تنوع، می‌توان به ساختار زمین‌شناسی، شیب زمین، ارتفاع و آب و هوا اشاره کرد.

شکل ۸-۲- نواحی کوهپایه‌ای در لرستان

جغرافیای طبیعی استان

۳- دشت‌ها: بیشتر دشت‌های لرستان به علت چین خوردگی ایجاد شده‌اند و ناودیس چین‌های زاگرس‌اند. وسعت این دشت‌ها تحت تأثیر فشردگی چین خوردگی‌هاست. در مناطقی که چین‌ها فشرده‌اند، دشت‌ها وسعت زیادی ندارند و بیشتر به صورت دره‌هایی کم‌عرض دیده می‌شوند. تنها در مناطقی که چین‌ها بازند، این دشت‌ها وسعت می‌یابند. از مهم‌ترین دشت‌های استان می‌توان به دشت سیلاخور، دشت الیگودرز، دشت کوه‌دشت، دشت الشتر، دشت خاوه، دشت کرگاه، دشت ازنا، سگوند و دشت چغلوندی اشاره کرد. به علت عملکرد آب‌های روان، گستره این دشت‌ها از رسوبات انباشته شده و زمینه مناسبی را برای توسعه کشاورزی در استان لرستان فراهم کرده است.

شکل ۹-۲- چشم‌اندازی از مراتع استان

برای مطالعه

جدول ۱۰-۲- مهم‌ترین دشت‌های استان

نام دشت	وسعت به هکتار	نام دشت	وسعت به هکتار
چغلوندی	۴۲۱۰۴	کوه‌دشت	۳۹۷۰۰
هلیلان	۷۷۵۰	پل دختر - چم قلعه	۴۴۰۰
طهران	۱۴۰۰۰	الشتر	۲۴۳۰۰
رومشکان	۲۰۱۰۰	خرم‌آباد (کرگاه و هولاندشت)	۴۲۳۹۶
نورآباد	۲۶۲۰۰	بروجرد - دورود (سیلاخور)	۹۸۷۵۰
کماهور	۷۶۵۰	الیگودرز - ازنا - گندمیه چمن سلطان (بُرُود)	۱۳۵۶۰۰
مجموع مساحت دشت‌های استان لرستان			۴۶۲۹۵۰

نقش ناهمواری های استان در زندگی مردم

رشته کوه های زاگرس به طور مستقیم و غیر مستقیم در زندگی مردم منطقه تأثیر می گذارد.

شکل ۱۱-۲ چشم اندازی از رابطه انسان با طبیعت در ناحیه کوهستانی لرستان

فعالیت

جدول ۱۲-۲ را کامل کنید:

جدول ۱۲-۲

نقش ناهمواری های لرستان	چگونه؟
تنوع آب و هوا	با افزایش ارتفاع، دمای هوا کاهش می یابد؛ بنابراین مناطق مرتفع سردتر هستند.
تأمین آب	
تأمین خاک	
پرورش دام	
گردشگری	

شکل ۱۳-۲ چشم اندازی از پوشش گیاهی استان

درس سوم آب و هوای استان لرستان

وَأَرْسَلْنَا الرِّيحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ

و بادها را برای بارور ساختن فرو فرستادیم و از آسمان آبی نازل کردیم تا با آن سیراب شوید. «سوره حجر، آیه ۲۲»

آب و هوا یکی از اساسی‌ترین عوامل مؤثر در زندگی ماست. به عنوان نمونه برنامه‌ریزی‌های مرتبط با کشاورزی مانند کاشت، داشت، برداشت، آفات و بیماری‌های گیاهی به شناخت ویژگی‌های آب و هوایی بستگی دارد. تفاوت عناصر اصلی آب و هوایی (دما و بارش) اقلیم‌های گوناگونی را در استان ما به وجود آورده است. شما در این بخش با علل این تنوع، ناحیه‌بندی و پراکندگی برخی عناصر آب و هوایی آشنا خواهید شد.

مهم‌ترین ویژگی آب و هوای استان لرستان چیست؟

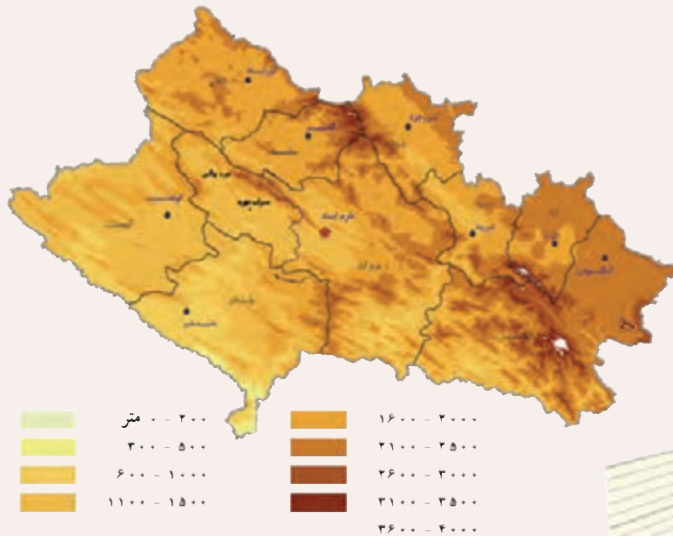
استان لرستان با میانگین بارش 45° میلیمتر و میانگین دمای حدود 15° درجه سانتی‌گراد با وجود وسعت کم دارای تنوع آب و هوایی است. مهم‌ترین عوامل مؤثر در تنوع آب و هوای استان عبارت‌اند از:

الف) عوامل درونی یا ثابت: مهم‌ترین عوامل ثابت مؤثر بر آب و هوای استان لرستان عبارت‌اند از: ارتفاع از سطح دریا، عرض جغرافیایی و جهت دامنه‌ها.

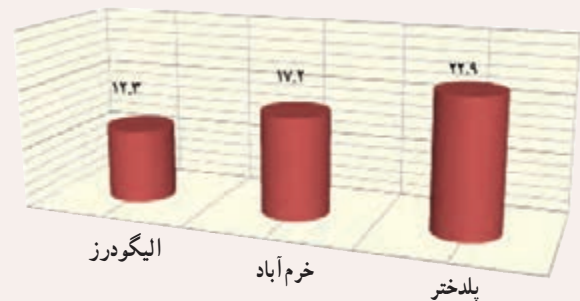

فعالیت

نمودار زیر تفاوت میانگین دما در سه شهر الیگودرز، خرم آباد و پلدختر را نشان می‌دهد. براساس این نمودار، اختلاف میانگین دمای این سه شهر را حساب کنید.

بر اساس نقشه کدام شهر بیشترین و کدام یک کمترین ارتفاع را از سطح دریا دارد؟ چه رابطه‌ای بین دما و اختلاف ارتفاع در این سه شهر وجود دارد؟

شکل ۳-۲ نقشه ناهمواری‌های استان

ب) عوامل بیرونی: توده‌های هوا، مهم‌ترین عامل متغیر یا بیرونی مؤثر بر آب و هوای استان ماست. توده‌های هوایی که در دوره سرد سال، استان لرستان را تحت تأثیر قرار می‌دهد، عبارت‌اند از: توده هوای مدیترانه‌ای، سودانی و سیبری. در دوره گرم سال استقرار توده هوای پرفشار جنب حاره در سطوح فوقانی جو، باعث خشکی هوا در استان لرستان می‌شود.

فعالیت

جدول ۳-۳ را تکمیل کنید.

جدول ۳-۳

نام توده هوا	آثار آب و هوایی	زمان نفوذ به استان
سیبری		
	خشکی هوا در تابستان	
مدیترانه‌ای و سودانی		

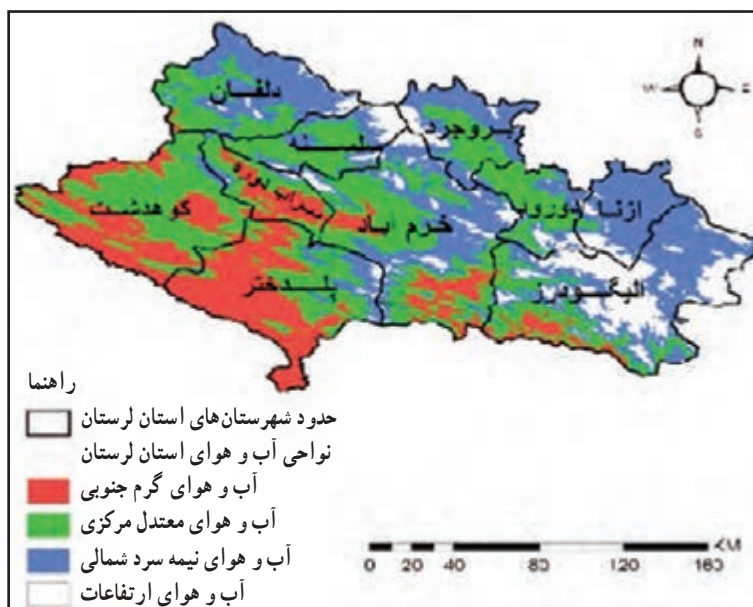

تقسیم بندی آب و هوای استان

استان لرستان به چهار ناحیه آب و هوایی تقسیم می شود :

جدول ۳-۴ انواع آب و هوای استان

ویژگی ها	ارتفاع از سطح دریا به متر	میانگین دما سانتی گراد	میانگین بارش به میلی متر	تعداد روزهای یخبندان در سال
۱- آب و هوای گرم جنوبی	کمتر از ۱۰۰۰ متر	بالای ۱۸	کمتر از ۴۰۰	۵ روز
۲- آب و هوای معتدل مرکزی	۱۰۰۰ - ۱۵۰۰	۱۵ - ۱۸	بیشتر از ۵۰۰	بین ۷۰ - ۴۰
۳- آب و هوای نیمه سرد شمالی	۱۵۰۰ - ۲۰۰۰	۱۵ - ۱۲	۴۵۰ - ۸۰۰	۷۰ - ۱۰۰
۴- آب و هوای ارتفاعات	بلندتر از ۲۰۰۰ متر	۷/۵	بیشتر از ۸۰۰	بیشتر از ۱۵۰

شکل ۳-۵ نقشه نواحی آب و هوایی استان

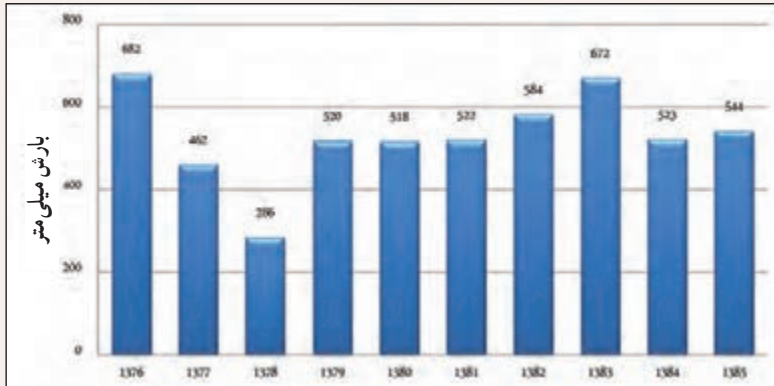
فعالیت

بر اساس جدول ۳-۴ به سؤالات زیر پاسخ دهید.

- ۱- مرتفع ترین ناحیه لرستان چه نوع آب و هوایی دارد؟
- ۲- کم ارتفاع ترین ناحیه لرستان چه نوع آب و هوایی دارد؟
- ۳- محل زندگی شما در کدام ناحیه قرار دارد؟

✓ فعالیت

شکل ۳-۶، تغییرات بارش استان را طی یک دوره ده ساله (۱۳۷۶-۱۳۸۵)، نشان می‌دهد. خشک‌ترین و پر بارش‌ترین سال در طی دوره آماری کدام‌اند؟

شکل ۳-۶- نمودار تغییرات بارش استان طی سال‌های ۸۵-۱۳۷۶

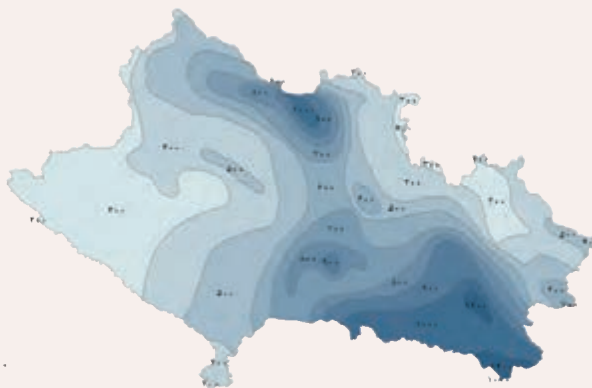
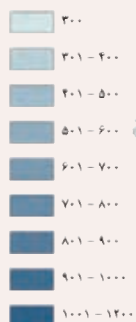
✓ فعالیت

درجه سانتی گراد

۱- با توجه به نقشه خطوط هم‌دمای استان لرستان گرم‌ترین و سردترین مناطق استان در کجا قرار دارند؟

میلی متر

۲- با توجه به نقشه خطوط هم‌بارش استان لرستان مناطق کم بارش و پر بارش را مشخص کنید.

شکل ۳-۷- نقشه خطوط هم‌بارش و هم‌دمای استان

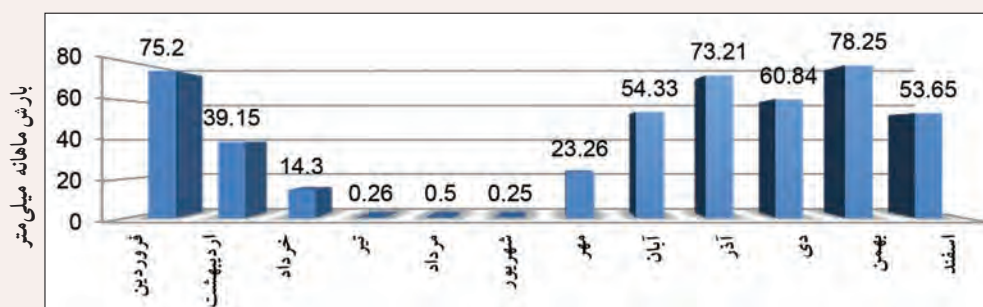

شکل ۸-۳ بارش فصلی

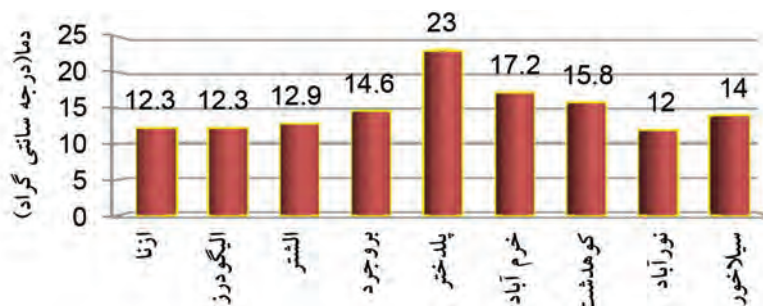
شکل ۸-۳ بارش فصلی و شکل ۹-۳، بارش ماهانه استان را نشان

می دهد.

براساس این نمودارها، پربارش ترین فصل و پربارش ترین ماه را در استان لرستان مشخص کنید.

شکل ۹-۳ نمودار بارش ماهانه استان

شکل ۱۰-۳ نمودار میانگین دمای سالانه شهرستان های استان

نکات مهم درس را خلاصه کنید:

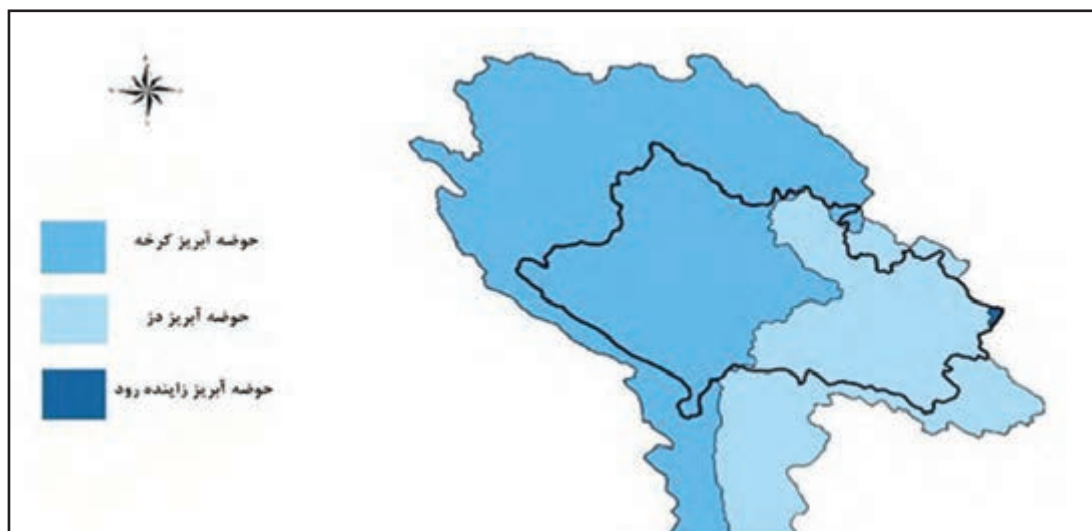
درس چهارم منابع طبیعی استان

منابع طبیعی بخشی از نعمت‌های خدادادی است که در اختیار بشر قرار دارد و ضمن حفاظت از آن، باید به عنوان جزئی از زندگی انسان بدان نگریست. استان ما دارای منابع و ذخایر طبیعی مناسب و فراوانی است. آیا می‌دانید استان لرستان از کدام منابع و قابلیت‌های طبیعی برخوردار است؟ در این درس با برخی از این منابع آشنا می‌شوید.

وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ : و هر چیز زنده‌ای را از آب پدید آوردیم. (سوره انبیاء آیه ۳۰)

وضعیت منابع آب‌های استان

استان لرستان به دلیل شرایط آب و هوایی و وضعیت ناهمواری‌ها، از نظر داشتن منابع آب نسبت به بسیاری از استان‌های کشور شرایط بهتری دارد. لرستان با میانگین بارش ۴۵۰ میلیمتر در سال، بعد از حوضه‌های دریای خزر و دریاچه ارومیه سومین حوضه پرباران کشور است. روان آب تولیدی سالانه استان، حدود ۸ میلیارد مترمکعب است که با احتساب حدود ۴/۵ میلیارد مترمکعب از حوضه‌های مجاور، ۱۱/۸ درصد آب‌های سطحی کشور، را داراست. همچنین بالغ بر ۵ میلیارد مترمکعب آب زیرزمینی در سازندهای سخت و سفره‌های آبرفتی استان ذخیره شده است.

شکل ۴-۱- حوضه‌های آبریز استان لرستان

جغرافیای طبیعی استان

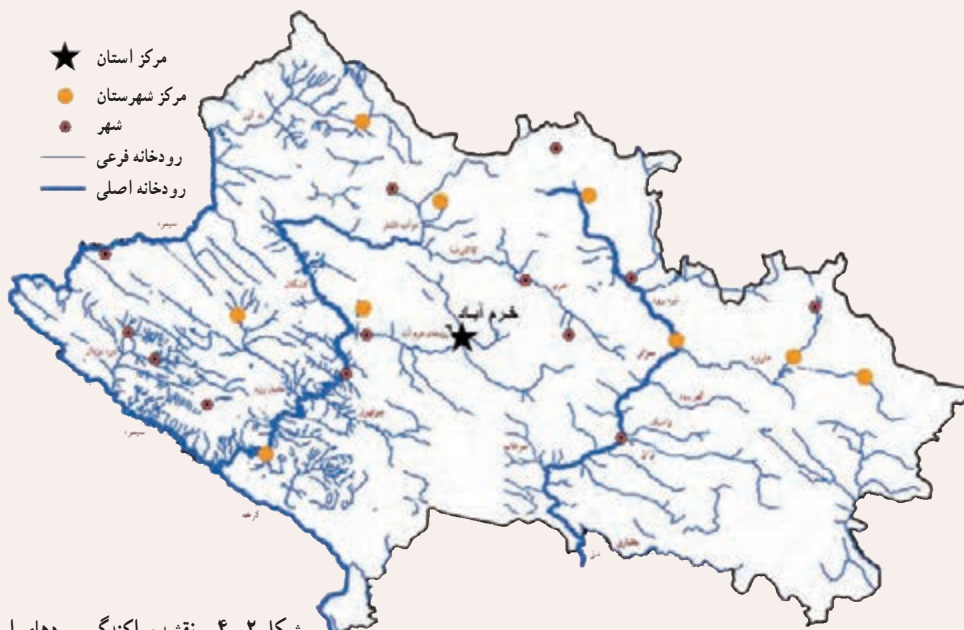
آب‌های استان لرستان را می‌توان به دو بخش آب‌های سطحی و زیرزمینی تقسیم کرد :

الف) آب‌های سطحی

آب‌های سطحی استان شامل رودها، دریاچه‌ها و تالاب‌هاست که به مطالعه آنها می‌پردازیم.

۱- رودها : استان لرستان در حوضه آبریز رودخانه‌های کرخه و دز قرار گرفته است. ۵۸ درصد مساحت آن در حوضه رودخانه کرخه، ۴۱ درصد در حوضه آبریز رودخانه دز و یک درصد نیز در حوضه آبریز مرکزی (زاینده‌رود) قرار دارد. برای آشنایی بیشتر با محدوده‌های جغرافیایی حوضه‌های آبریز و رودخانه‌های استان به شکل ۲-۴ مراجعه کنید.

فعالیت ✓

شکل ۲-۴- نقشه پراکندگی رودهای استان

با استفاده از نقشه جدول زیر را کامل کنید.

شاخه‌های رود کشکان	شاخه‌های رود سزار
شاخه‌های رود سیمره	

تحقیق کنید

نزدیک‌ترین رودخانه به محل زندگی شما چه نام دارد؟ درباره ویژگی‌های آن و موارد استفاده از آن گزارشی تهیه کنید و در کلاس ارائه دهید.

برای مطالعه

جدول ۳-۴- سدهای بهره‌برداری شده استان لرستان

نام سد	موقعیت جغرافیایی	موارد استفاده
هاله	جنوب شهر کوهدشت	تأمین آب کشاورزی و زیست محیطی
کزناز	شمال شهر الیگودرز	تأمین آب کشاورزی و زیست محیطی
خان‌آباد	جنوب شرقی شهر الیگودرز	تأمین آب کشاورزی

جدول ۴-۴- سدهای در دست ساخت استان لرستان

نام سد	موقعیت جغرافیایی	نوع سد
کمندان	۱۵ کیلومتری جنوب شهر ازنا	خاکی با هسته رسی
آب سرده	۱۶ کیلومتری شهر بروجرد	خاکی با هسته رسی
مروک	۳۷ کیلومتری شهر دورود	خاکی با هسته رسی
حوضیان	۲ کیلومتری شهر الیگودرز	خاکی با هسته رسی
ایوشان	۵۷ کیلومتری شهر خرم‌آباد	خاکی سنگریزه‌ای
رودبار	جنوب شهر الیگودرز	بتن غلتکی
بختیاری	در شمال غرب ایستگاه راه آهن	بتنی دو قوسی
معشوره	بین نورآباد و کوهدشت	بتنی دو قوسی
خرم‌آباد	شمال خرم‌آباد	تونل انتقال آب

۲- دریاچه‌ها و تالاب‌ها : دریاچه گهر در دامنه جنوبی اشتران کوه، با وسعتی در حدود ۸۸ هکتار، ارتفاع سطح دریاچه از آب‌های آزاد ۲۳۵۵ متر، حداکثر عمق آن ۲۸ متر، عرض متوسط ۴۵ متر، طول حداکثر ۲۰۱۲ متر و محیط ۵۳۴۵ متر تشکیل شده است. تحقیقات قبلی علت شکل‌گیری دریاچه را لغزش زمین می‌دانند. اما نتایج پژوهش‌های جدید نشان می‌دهد که دریاچه به علت حرکت و قرارگیری رسوبات یخچالی تشکیل شده است. بنابراین دریاچه گهر میراثی از اقلیم سرد ایران محسوب می‌شود و منشأ تکتونیکی و لغزشی آن ابطال می‌گردد.

تالاب‌های یکی از جلوه‌های زیبای طبیعت لرستان محسوب می‌شوند. تالاب‌ها مناطق آب‌گیری هستند که آب آنها از طریق آب‌های سطحی و چشمه‌های بستر آنها تأمین می‌شود. از مهم‌ترین تالاب‌های استان می‌توان به تالاب‌های اشتران کوه، تالاب بیشه‌دالان در جنوب بروجرد و به تالاب‌های دهگانه پلدختر اشاره کرد.

شکل ۴-۵- دریاچه گهر

شکل ۴-۶- تالاب پلدختر

جدول ۷-۴- مشخصات تالاب‌های استان

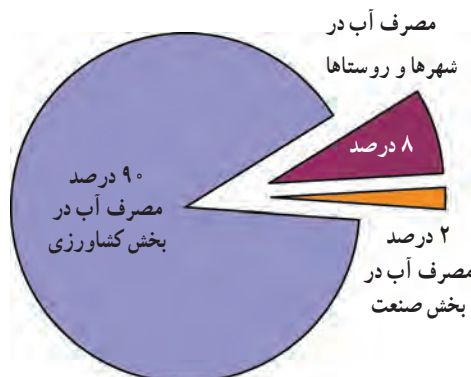
نام	موقعیت	وسعت	راه دسترسی
دریاچه گهر	دورود اشتران کوه	۱۵۰ هکتار	آستانه، چشمه خیه
تالاب نکانه	ارتفاعات چول	۵ هکتار	پلدختر
تالاب لفانه ۱ و ۲	پلدختر	۱۰ هکتار	پلدختر
تالاب زردابه	پلدختر	۲ هکتار	پلدختر
تالاب سیاه	پلدختر	۱/۵ هکتار	پلدختر
تالاب بلمک	پلدختر	۱۴ هکتار	پلدختر
تالاب جمجمه	پلدختر	۳/۷ هکتار	پلدختر
تالاب کبود	پلدختر	۴ هکتار	پلدختر
تالاب ۱ و ۲	پلدختر	۵ هکتار	پلدختر
تالاب گلم سوزه	پلدختر	۲ هکتار	پلدختر
تالاب پیکه	پلدختر	۳/۵ هکتار	پلدختر
تالاب بیشه دالان	جنوب شرقی بروجرد	۹۱۳ هکتار	دشت سیلاخور

ب) آب‌های زیرزمینی

استان لرستان دارای منابع غنی آب زیرزمینی است. عواملی از قبیل: بارش زیاد، کوهستانی بودن منطقه، پوشش گیاهی مناسب، رسوبات آبرفتی و تشکیلات آهکی شرایط را برای تشکیل منابع آب زیرزمینی در نواحی مختلف استان به وجود آورده است. منابع آب زیرزمینی را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد:

۱- منابع آب رسوبات آبرفتی: وجود رسوبات نفوذپذیر و شیب نسبتاً کم منطقه باعث به وجود آمدن ذخایر آب زیرزمینی در استان شده است.

۲- منابع آب مخازن آهکی: بسیاری از تشکیلات آهکی در استان لرستان توان نگهداری و ذخیره‌سازی آب را دارند. در اثر پدیده انحلال در این سنگ‌ها، غارها و مجراهایی ایجاد شده است که می‌توانند مقدار قابل توجهی آب را در خود ذخیره کنند.

شکل ۸-۴- نمودار مصرف آب استان

فعالیت

جدول ۴-۹ را کامل کنید.

جدول ۴-۹

محدودیت‌های منابع آب استان ناشی از مسائل انسانی	محدودیت‌های منابع آب استان ناشی از ویژگی‌های طبیعی
سرمایه‌گذاری نامناسب در بخش توسعه منابع آب	
	توزیع نامناسب مکانی بارش
عدم مصرف بهینه آب در بخش کشاورزی	
	شیب زیاد حوضه‌های آبریز

شکل ۴-۱۰ چشم‌انداز رودخانه

توان آب استان در مقایسه با کشور: لرستان بیش از ۱۱/۸ درصد آب‌های سطحی کشور را به خود اختصاص داده است. رودهای استان چون دز و کرخه در تأمین آب و تولید برق کشور نقش مهمی دارند. حدود ۴۲ درصد از اراضی زراعی کشور آبی است، که این رقم در استان حدود ۲۵ درصد است. به طور کلی در استان ظرفیت لازم برای بهره‌برداری بیشتر از منابع آب فراهم نشده است و تنها مقدار اندکی از منابع آب استفاده می‌شود.

فعالیت

برای استفاده بهینه از آب استان چه اقداماتی باید انجام گیرد؟ به دیگران چه توصیه‌هایی می‌کنید؟

خاک‌های استان

آیا تا به حال دربارهٔ چگونگی پیدایش خاک اندیشیده‌اید؟

در شکل‌گیری خاک‌های استان عوامل مختلفی مانند: جنس سنگ، شرایط آب و هوایی، زمان، وضعیت شیب منطقه، زندگی گیاهی و جانوری نقش دارند. یکی از ویژگی‌های خاک‌های استان جوان بودن آنهاست. این امر سبب شده این خاک‌ها مراحل تکامل خود را به طور کامل سپری نکنند؛ به طوری که بسیاری از نواحی کوهستانی استان، فاقد پوشش خاک‌اند یا خاک، عمق کافی و لازم را ندارد. در مناطق هموار، خاک‌های با عمق و حاصلخیزی بیشتر ایجاد شده است.

فرسایش خاک، یکی از مشکلات مهم در استان لرستان است. بین شیب زمین با میزان فرسایش خاک رابطهٔ مستقیمی وجود دارد. متوسط فرسایش خاک در لرستان ۲۱ تن در هر هکتار است که از متوسط فرسایش خاک کشور بیشتر است.

شکل ۱۱-۴- اشکال فرسایش در استان

فعالیت

به نظر شما چرا مقدار فرسایش خاک در استان لرستان بیش از میانگین کشوری است؟
با توجه به شکل‌های بالا، عامل اصلی فرسایش خاک در استان چیست؟

بیشتر بدانیم

شکل ۱۲-۴ سرو کوهی

ارس یا سرو کوهی درختی غیرمثمر از خانوادهٔ سوزنی‌برگ‌هاست، طول عمر زیادی دارد و با نقاط سنگلاخی و مرتفع سازگار است. درختی مخروطی شکل با ارتفاعی حدود ۱۵ متر که به دلیل ویژگی‌های منحصر به فرد مورد علاقه طبیعت‌دوستان است. این درخت که عمری طولانی دارد، به دلیل ترشح نوعی مواد بنزنی یا آراماتیک (ترکیبات آل کالوئیدی) با درجهٔ اشتعال بالا، با وزش باد و سایش ساقه‌ها روی هم آتش می‌گیرد و از بین می‌رود. این درخت مقاومت زیادی نسبت به حشرات چوب‌خوار دارد. بوی حاصل از درخت ارس باعث فرار مار، عقرب و حشرات گزنده می‌شود. ارس در خاک‌های جوان و تکامل نیافته رویش دارد و زادآوری آن با بذر کم است. اطراف دریاچهٔ گهر در اشتران‌کوه از جمله مهم‌ترین رویشگاه‌های ارس در استان لرستان است. به نظر می‌رسد پرنده‌گان مهاجر نقش اساسی در پراکندگی ارس در نواحی مرتفع دارند.

پوشش گیاهی استان

شرایط آب و هوایی، آب، خاک و وضعیت ناهمواری‌ها، نقش اصلی و تعیین‌کننده‌ای در چگونگی پوشش گیاهی دارند. بارش، عمده‌ترین متغیر در تعیین پوشش گیاهی استان است. به استثنای نوار شمالی استان که بیشتر گسترهٔ آن را اراضی زراعی و مرتعی تشکیل می‌دهد، سایر نواحی استان را غالباً پوشش جنگلی فرا گرفته است. گونه‌های مهم جنگل‌های لرستان را بادام وحشی، ارغوان، بنه، بلوط، گلابی وحشی، کیکم، زالزالک، ارژن، شن، محلب و اُرس تشکیل می‌دهد. گونهٔ اصلی جنگل‌های لرستان درخت بلوط است.

آیا می‌دانید: که سرانهٔ جنگل در جهان ۸/۰، در ایران ۲/۰ و در استان ما ۷۲/۰ هکتار

است؟

شکل ۱۳-۴ پوشش گیاهی لرستان

اهمیت پوشش گیاهی استان

پوشش گیاهی استان به دو دلیل اهمیت دارد :

الف) ارزش زیست محیطی

مهم ترین کارکرد زیستی پوشش گیاهی زاگرس لرستان، حفظ آب و خاک است که با توجه به اقلیم خشک و نیمه خشک استان از اهمیتی انکارنشدنی برخوردار است.

ب) ارزش اقتصادی

ارزش اقتصادی پوشش گیاهی استان در دو بخش جنگل و مرتع قابل بررسی است.

شکل ۱۴-۴- برخی محصولات فرعی جنگل های استان

۱- ارزش اقتصادی جنگل های

استان : با توجه به پایین بودن میزان رشد سالانه جنگل در استان، این جنگل ها غیر تجاری بوده و بهره برداری صنعتی از چوب آنها به دلیل پایین بودن سطح دانش و فناوری و شیوه زندگی سنتی صورت نمی گیرد و ارزش اقتصادی آنها بیشتر مربوط به فرآورده های فرعی است.

۲- ارزش اقتصادی مراتع استان :

ساده ترین شکل کارکردی مرتع، استفاده چراگاهی از آن است. تنوع آب و هوا و اختلاف ارتفاع، رویش گونه های متنوع و ارزشمندی نظیر گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی را فراهم ساخته است. این محصولات به شکل سنتی مورد بهره برداری قرار می گیرند.

در جدول ۴-۱۵ مواردی از کارکردهای زیست محیطی و اقتصادی پوشش گیاهی آورده شده است. نوع کارکرد زیست محیطی یا اقتصادی هرکدام را مشخص کنید.

جدول ۴-۱۵

کارکردها	تولید اکسیژن	گردشگری	حفظ آب و خاک	تعدیل دمای هوا	استفاده دارویی	زیستگاه جانوران	جلوگیری از سیل
کارکرد زیستی				×			
کارکرد اقتصادی							

جنگل‌ها

استان لرستان به دلیل داشتن شرایطی چون، آب و هوای مناسب، آب فراوان و خاک حاصلخیز، از نظر سطح پوشش جنگل در کشور در جایگاه دوم قرار دارد. حدود ۲۰ درصد از جنگل‌های زاگرس در استان ما قرار دارند. یکی از ویژگی‌های جنگل‌های استان، تغییر گونه‌ها برحسب ارتفاع است. آیا می‌دانید علت آن چیست؟

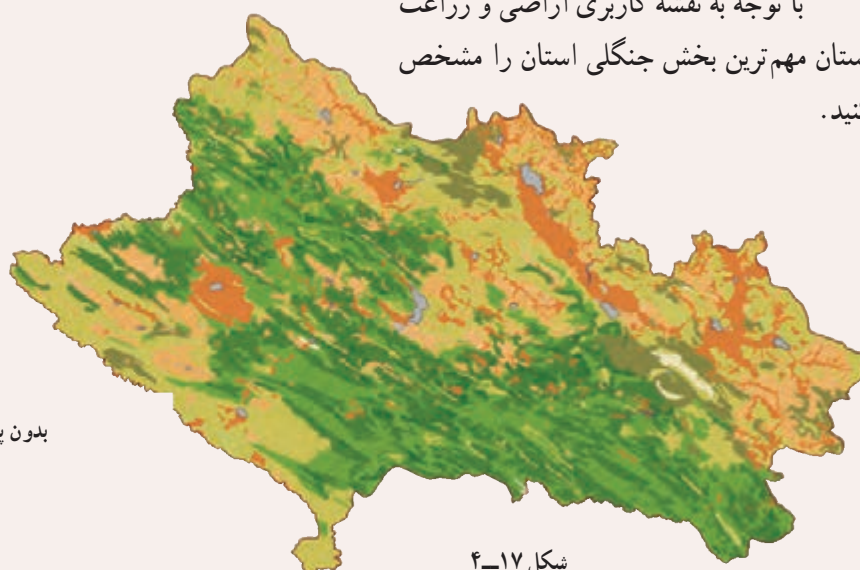

شکل ۱۶-۴ پوشش جنگلی لرستان

فعالیت ✓

با توجه به نقشه کاربری اراضی و زراعت استان مهم‌ترین بخش جنگلی استان را مشخص کنید.

- جنگل متراکم
- جنگل نیمه متراکم
- جنگل کم تراکم
- بیشه‌زار و درختچه‌زار
- مرتع متراکم
- مرتع نیمه متراکم
- مرتع کم تراکم
- زراعت دیم
- زراعت آبی و باغات
- بدون پوشش و بیرون زدگی سنگی
- سطوح آبی
- بستر رودخانه
- مناطق مسکونی

شکل ۱۷-۴

مرتع

مرتع استان براساس آب و هوا به سه قسمت تقسیم می‌شوند :

- (الف) **مرتع ییلاقی** : در مناطق کوهستانی و ارتفاع بالاتر از ۱۴۰۰ متر می‌رویند. این مراتع در دسته مراتع خوب جای دارند. گسترش این مراتع در نواحی مرتفع استان مانند : اشتران کوه، ارتفاعات گرین در شمال استان و سفیدکوه واقع است.
- (ب) **مرتع میان‌بند** : این مراتع در حد فاصل مراتع ییلاقی و قشلاقی و در ارتفاع ۸۰۰ تا ۱۴۰۰ متر رویش دارند و قسمت عمده مراتع استان را تشکیل می‌دهند. بیشترین فشار و تخریب از طریق چرای دام بر این مراتع وارد می‌شود.
- (ج) **مرتع قشلاقی** : مراتع قشلاقی در ارتفاع پایین‌تر از ۸۰۰ متر رویش داشته، به علت چرای زیاد و فرصت کم رشد، جزء مراتع فقیر به حساب می‌آیند.
- مرتع استان ۳۱/۵ درصد سطح استان را تشکیل می‌دهند که تأمین کننده غذای ۳/۴ میلیون دام است، درحالی که هم‌اکنون حدود ۶ میلیون واحد دامی از این مراتع استفاده می‌کنند.

شکل ۱۸-۴- چشم‌اندازی از مراتع استان

عوامل مؤثر در تخریب جنگل‌ها و مراتع استان

جنگل‌ها و مراتع از مهم‌ترین منابع طبیعی به شمار می‌روند. اگر انسان از منابع طبیعی به گونه‌ای استفاده کند که تعادل آن به هم نخورد، محیط فرصت ترمیم و بازیابی پیدا می‌کند، اما امروزه بهره‌برداری غیر اصولی و بیش از ظرفیت از جنگل‌ها و مراتع سبب نابودی آنها شده است.

جغرافیای طبیعی استان

آیا می دانید؛ هر ساله صدها هکتار از جنگل های استان لرستان تخریب می شود.

شکل ۱۹-۴- برخی از عوامل تخریب جنگل در لرستان

فعالیت

در مورد تصاویر بالا بحث کنید. و راه حل های خود را برای جلوگیری از تخریب جنگل ها در کلاس ارائه

دهید.

آیا اقدامی برای جلوگیری از تخریب جنگل های منطقه شما صورت گرفته است؟
با توجه به پیامدهای زیست محیطی و اقتصادی تخریب جنگل ها و مراتع جدول ۲-۴ را کامل کنید.

جدول ۲-۴

پیامدهای زیست محیطی	۱- افزایش دی اکسید کربن	۲-	۳- افزایش سیل	۴-
پیامدهای اقتصادی	۱-	۲- کاهش محصول	۳-	۴- بیکاری

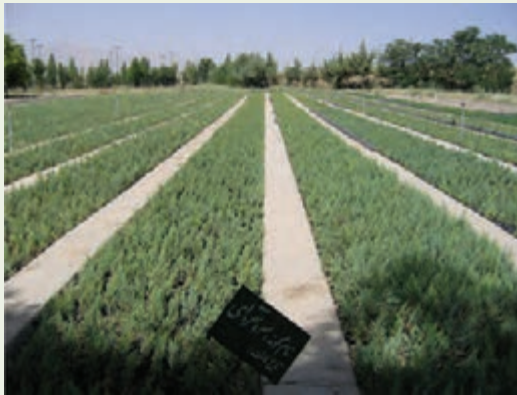
برای مطالعه

مهم‌ترین اقدامات انجام شده برای حفظ و توسعه عرصه‌های جنگلی و مرتعی در استان عبارت‌اند از :

الف) جنگل : نگهداری و تجهیز پارک‌های جنگلی، شناسایی و مراقبت از ذخیره‌گاه‌های جنگلی، ایجاد نهالستان و توسعه فضای سبز.

ب) مرتع : تقویت روحیه همکاری و مشارکت مردمی، احیا و توسعه پوشش گیاهی، اجرای طرح‌های آبخیزداری، تأمین سوخت فسیلی روستاییان و کنترل و مدیریت کوچ.

شکل ۲۱-۴ اقداماتی برای توسعه مراتع استان

فعالیت

شما برای حفظ و استفاده بهتر و اصولی از منابع جنگلی و گیاهی چه پیشنهادهایی دارید؟

شکل ۲۲-۴ چشم‌اندازی از پوشش گیاهی استان

زندگی جانوری

لرستان به دلیل شرایط خاص جغرافیایی، زیستگاه مناسبی برای انواع گونه‌های جانوری است. طبیعت بکر و دست‌نخورده، به‌ویژه در نواحی کوهستانی، به همراه منابع آبی فراوان از دیرباز این استان را مأمنی برای انواع جانوران وحشی نظیر: قوچ، میش، بز، پازن، خرس قهوه‌ای، پلنگ ایرانی، سنجاب و... تبدیل کرده است. علاوه بر آن تنوع جمعیت پرندگان و آبزیان نیز به دلیل وجود زیستگاه‌های آبی و خشکی مناسب نسبتاً زیاد است. استان همچنین زیستگاه پرندگان بومی و مهاجری است که در فصل زمستان به دلیل اعتدال هوا، تالاب‌های جنوب شهرستان پلدختر را برای استراحت و زمستان‌گذرانی انتخاب می‌کنند. از پرندگان بومی استان می‌توان به کبک و شاهین، و از پرندگان مهاجر، به انواع مرغابی و غاز اشاره کرد.

شکل ۲۳-۴ نمونه‌هایی از زندگی جانوری استان

برای مطالعه

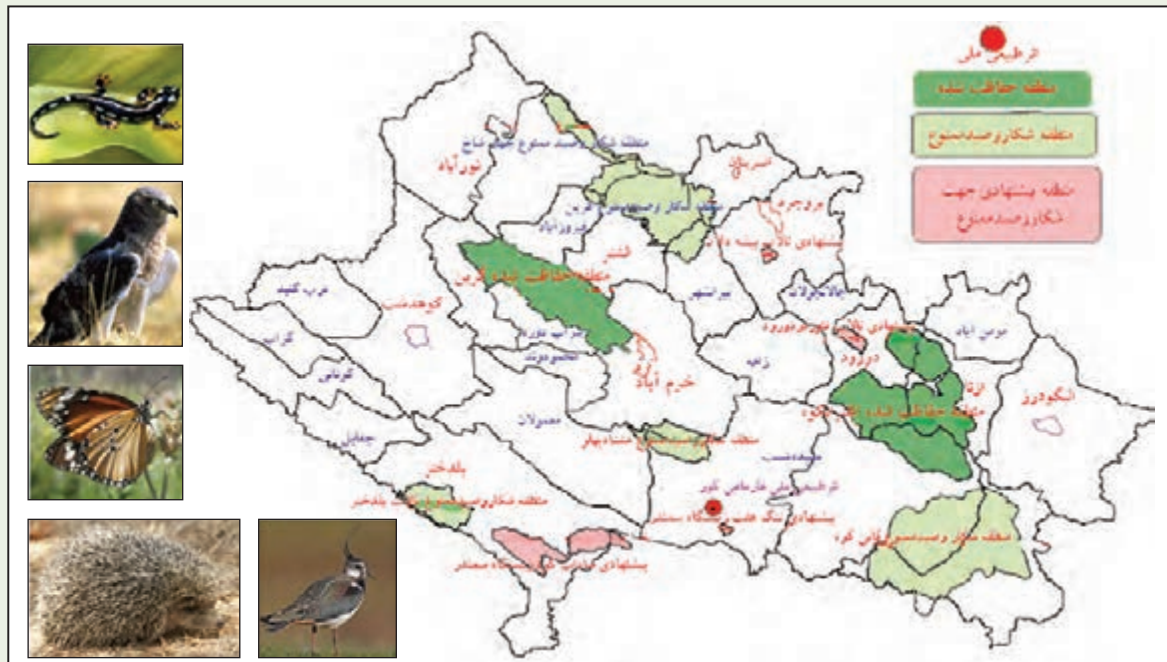

منطقه حفاظت شده اشتران کوه

این منطقه، که با وسعت ۱۰۶۶۰۷ هکتار در سال ۱۳۴۹ حفاظت شده اعلام شد، منطقه‌ای کوهستانی در استان لرستان با دامنه ارتفاعی ۱۳۰۰ تا ۴۰۸۰ متر است. تنوع زیستی، گیاهی و جانوری بالا، وجود دریاچه گهر و دیگر چشم‌اندازهای زیبای طبیعی، زمینه فعالیت‌های علمی، پژوهشی و گردشگری را در منطقه فراهم کرده است. پوشش گیاهی منطقه شامل گونه‌های بلوط ایرانی، اُرس، بادام کوهی، گلایی وحشی، زالزالک، گون، بومادران، آویشن، سریش ایرانی، لاله وحشی، پونه اشتران کوهی، میخک، محلب، موسیر و فرفیون کپه‌ای (شیرشیرک) است. جانوران مهم منطقه عبارت‌اند از: قوچ، میش، بز، پازن، خرس قهوه‌ای، پلنگ ایرانی، گربه وحشی، عقاب طلایی، دلیجه بحری، شاهین، چکاوک، سُهره، سار، خوتکا، لک‌لک سفید، کورمار، آفعی شاخدار و ... .

مناطق صید و شکار ممنوع

علاوه بر منطقه حفاظت شده اشتران کوه منطقه حفاظت شده سفیدکوه با مساحت ۶۹۵۰۰ هکتار در غرب شهرستان خرم‌آباد، و دو منطقه قالی کوه در الیگودرز با مساحت ۱۱۳۶۵۴ هکتار و تالاب‌های پلدختر با مساحت ۱۸۱۴۴ هکتار به عنوان مناطق شکار و صید ممنوع وجود دارد.

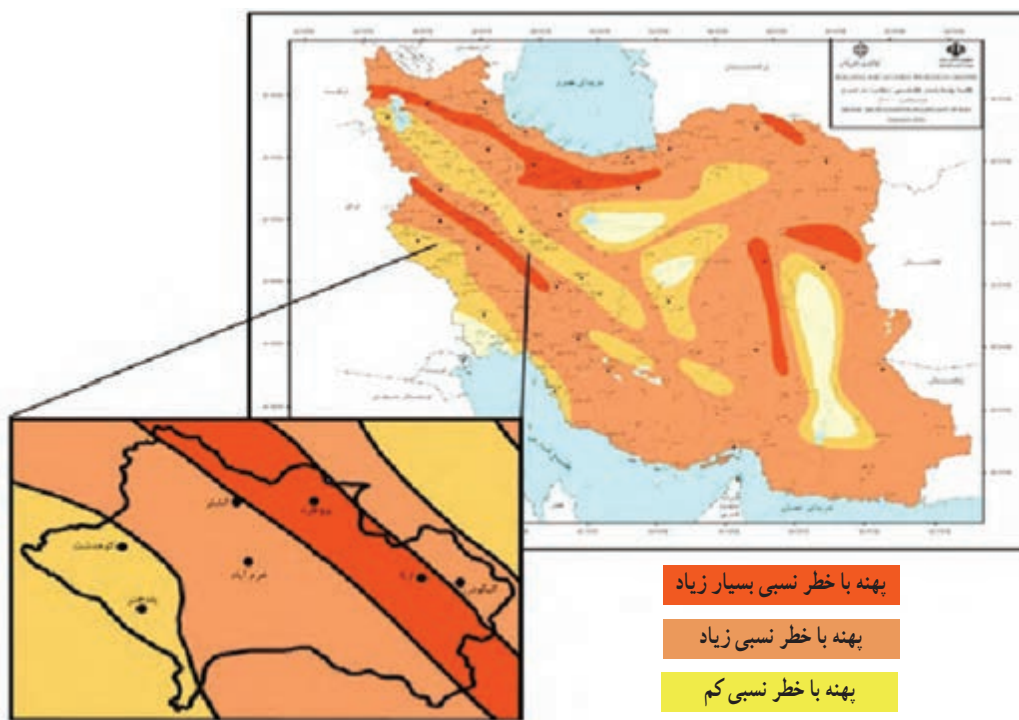
شکل ۲۴-۴ نقشه مناطق حفاظت شده در استان

درس پنجم مخاطرات طبیعی و آلودگی‌های زیست محیطی

مخاطرات طبیعی

استان ما محل وقوع مخاطرات طبیعی گوناگونی است، که بیشتر آنها منشأ زمین ساختی و آب و هوایی دارند؛ مانند: زلزله، رانش زمین، سیل، خشکسالی و... که در این درس با برخی از آنها آشنا می‌شوید.

زلزله: استان لرستان یکی از مناطق با میزان لرزه‌خیزی بالاست. وقوع زلزله‌های مخرب در سیمره، سیلاخور و بروجرد در گذشته گواه لرزه‌خیز بودن آن است. در سال ۱۳۸۴ با توجه به سابقه لرزه‌خیزی، گسل‌های شناخته شده کواترنری، نقشه‌های لرزه‌خیزی زمین‌ساخت و رابطه‌های موجود کاهش شتاب، نقشه پهنه‌بندی خطر زلزله ارائه شد که براساس آن ایران به چهار پهنه خطر نسبی بسیار زیاد، پهنه با خطر نسبی زیاد، پهنه با خطر نسبی متوسط و پهنه با خطر نسبی کم تقسیم شده است. در تصویر زیر نقشه پهنه‌بندی زمین‌لرزه ایران و موقعیت استان لرستان در کشور، نشان داده شده است. همان‌طور که در شکل نیز مشخص است استان لرستان با بیش از ۴۸۰ کیلومتر گسل فعال در بخش‌های شمال و شمال شرقی دارای خطر نسبی بسیار زیاد، بخش جنوب غربی دارای خطر نسبی کم یا متوسط و سایر بخش‌ها دارای خطر نسبی زیاد است. به‌طور کلی از شمال شرقی استان به سمت جنوب غربی استان خطر زمین‌لرزه کاهش می‌یابد. بنابراین توجه به راه کارهای مناسب جهت مقابله و کاهش خسارات ناشی از زلزله در استان اهمیت ویژه‌ای دارد.

شکل ۱-۵- جایگاه استان لرستان در نقشه پهنه‌بندی خطر زمین لرزه ایران

زمین لغزه (رانش زمین): به حرکت لایه‌های رسوبی متراکم و غیر متراکم بر روی سطح شیب‌دار که ناپایدار شده‌اند، رانش زمین می‌گویند. عامل حرکت توده رسوبی، نیروی جاذبه، زلزله، جاده سازی، باران و... است. این پدیده که در مناطق کوهستانی استان رخ می‌دهد، منجر به خسارات جانی و مالی جبران ناپذیری می‌شود. بزرگ‌ترین زمین لغزه جهان زمین لغزه «سیمره» است که در استان لرستان رخ داده است. در این زمین لغزه ۲۰۰۰۰ متر مکعب سنگ به ضخامت ۳۰۰ متر در حدود ۲۰ کیلومتر از طاق‌دیس کبیرکوه جابه‌جا شده است.

شکل ۲-۵- رانش زمین در لرستان

سیل: از سال ۱۳۳۴ تاکنون بیش از ۹۵ سیل در استان روی داده است. رودخانه کشکان با تعداد ۱۶ سیلاب بیش از ۱۰۰۰ متر مکعب در ثانیه سیل خیزترین رودخانه استان محسوب می‌شود. سیلاب‌ها در استان بیشتر ناشی از بارش و یا ترکیب ذوب برف و باران بوده است.

شکل ۳-۵- سیل در پلدختر لرستان

فعالیت

جدول ۴-۵ را کامل کنید.
- علل وقوع سیل در استان ما کدام اند؟

جدول ۴-۵

کوهستانی بودن	شیب کم	بارش زیاد	ساخت و ساز در حریم رود	تخریب پوشش گیاهی

آتش سوزی : آتش سوزی در جنگل ها و مراتع با منشأ انسانی و طبیعی نیز یکی دیگر از مسائل زیست محیطی استان است، که نه تنها سبب آلودگی می شود، بلکه حیات جانوری و گیاهی استان را به شدت تهدید می کند . آمار آتش سوزی عرصه های جنگلی و مرتعی استان در فصل خشک سال بیشتر می شود.

شکل ۵-۵ - آتش سوزی در جنگل های لرستان

جدول ۶-۵

تعداد آتش سوزی از سال ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۹	وسعت عرصه های دچار حریق
۹۹۰ فقره	۹۸۶۴/۱۵ هکتار

خشک‌سالی

دلیل اهمیت خشک‌سالی در استان ما چیست؟

خشک‌سالی یکی از مخاطراتی است، که خسارات زیادی به انسان و محیط وارد می‌کند. به دلیل کاهش بارش و یا زمان نامناسب بارش، بعضی از سال‌ها، استان ما با پیامدهای ناشی از خشک‌سالی مواجه است.

شکل ۷-۵ - خرم‌رود در فصل کم آبی

فعالیت

چگونه می‌توان زیان‌های ناشی از خشک‌سالی را کاهش داد؟

- ۱- استفاده از فاضلاب‌های تصفیه شده
- ۲- مصرف بهینه آب آشامیدنی
- ۳- .....
- ۴- .....

مشکلات زیست محیطی استان

آیا می‌دانید روز دوم اردیبهشت ماه چه مناسبتی دارد؟ چرا چنین مناسبتی در نظر گرفته شده است؟

کدام مشکلات زیست محیطی، استان ما را تهدید می‌کند؟

پیشرفت فناوری و رشد و توسعه جوامع سبب بهره‌برداری بیش از ظرفیت توان‌های محیطی شده است. این موضوع، باعث برهم خوردن تعادل محیطی شده و مشکلات زیست محیطی فراوانی را در استان ایجاد کرده است. برخی از این مشکلات عبارت‌اند از: آلودگی هوا، آلودگی آب، آلودگی خاک، آلودگی صوتی.

شکل ۸-۵

آلاینده‌های هوا به دو دسته تقسیم می‌شوند: الف) آلاینده‌های طبیعی ب) آلاینده‌های انسانی
الف) آلاینده‌های طبیعی: در سال‌های اخیر گرد و غبار مهم‌ترین آلاینده طبیعی استان

ما بوده است. ریزگردها که ذرات خاک معلق در فضای نزدیک سطح زمین‌اند، سلامت انسان را به خطر می‌اندازند. استان لرستان به دلیل مجاورت با منشأ این آلاینده‌ها، در فصل خشک سال به‌طور متناوب، تحت تأثیر این پدیده قرار می‌گیرد. بیشترین آلودگی ناشی از این پدیده در سوم تیر ماه ۱۳۸۹ با ۲۹ برابر حد مجاز و روز سیزدهم خرداد ۱۳۹۰ با ۴۶/۶ برابر حد مجاز بوده است.

جغرافیای طبیعی استان

جدول ۹-۵ - تعداد روزهای دارای هوای آلوده استان

تعداد روزهای دارای هوای آلوده استان لرستان				سال
۱۲۰				۱۳۸۷
۱۰۰				۱۳۸۸
وضعیت کیفی هوا	ناسالم	بسیار ناسالم	خطرناک	جمع
۱۳۸۹	۴۹	۷	۴۴	۹۰
۱۳۹۰	۵۰	۱۱	۲۹	۹۰

تحقیق کنید

چه عواملی موجب پیدایش پدیده گرد و غبار در استان می شود؟

ب) آلاینده های انسانی : منابع آلاینده انسانی در لرستان به دو گروه تقسیم می شوند. ۱- منابع ثابت مانند : صنایع، نیروگاه ها، مراکز مسکونی و تجاری ۲- منابع متحرک مانند انواع وسایل نقلیه موتوری.

در استان لرستان کارخانه های سیمان، گچ، آهک، شن و ماسه و آسفالت سازی به دلیل قدیمی بودن فناوری و مکان گزینی نامناسب، از مهم ترین منابع آلوده ساز محسوب می شوند.

از طرفی گسترش شهرها و افزایش اتومبیل های شخصی باعث افزایش مصرف سوخت های فسیلی و در نتیجه تولید گاز خطرناک مونواکسید کربن در شهرهای استان شده است.

شکل ۱۱-۵ - آلودگی هوا در شهر خرم آباد

شکل ۱۰-۵ - نمودار مصرف فرآورده های نفتی در استان به درصد

فعالیت ✓

آیا می‌توانید چند مورد از مشکلات زیست محیطی محل زندگی خود را نام ببرید؟

برخی از اقدامات انجام شده جهت کنترل و کاهش آلودگی هوا در استان عبارت‌اند از:

۱- پایش آلودگی هوا از طریق اندازه‌گیری آلاینده‌های ثابت و سیار

۲- سنجش آلاینده‌گی و معاینه فنی خودروها

۳- آموزش، اطلاع‌رسانی و فرهنگ‌سازی از طریق رسانه‌ها

۴- خرید دستگاه‌های سنجش آلاینده‌های خروجی دودکش صنایع

۵- ساماندهی صنایع آلوده ساز

تحقیق کنید

آیا انتخاب مکان پروژه‌های جدید صنعتی مانند کارخانه‌های سیمان، پتروشیمی و نیروگاه‌های حرارتی اطراف

شهرهای استان سبب مشکلات زیست محیطی نخواهد شد؟

شکل ۱۲-۵- نمایی از صنایع آلوده کننده محیط استان

بیشتر بدانیم

صنعت سبز

به صنعتی اطلاق می‌شود، که بر اساس معیار زیست محیطی و بنا به تشخیص سازمان حفاظت محیط زیست، تلاش قابل تقدیری در طول یک سال برای حفظ محیط زیست انجام داده باشد.

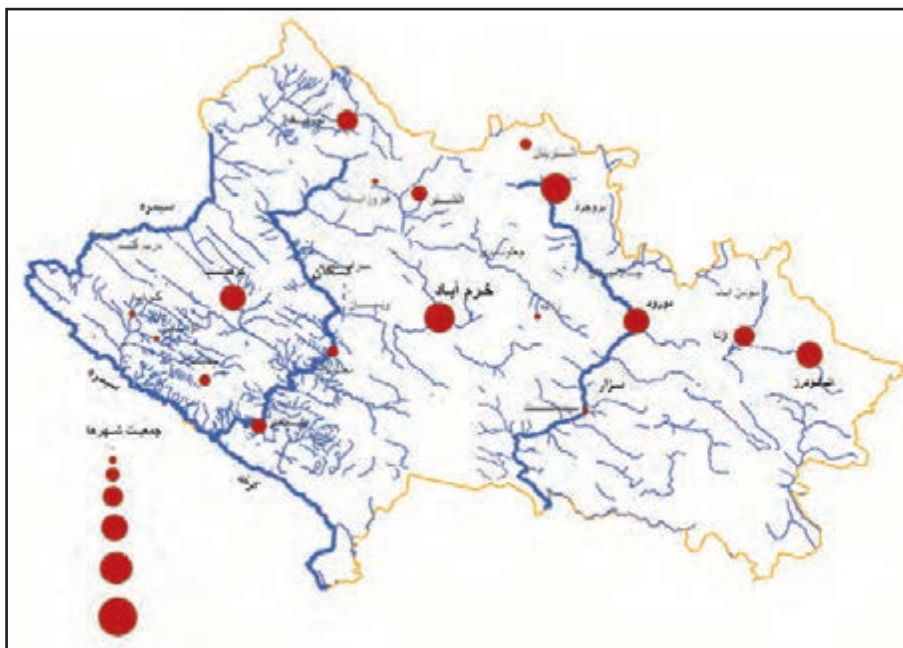
آلودگی آب

به نظر شما چه کسانی آب را آلوده می‌کنند؟

چه کسانی بهای تصفیه آب آلوده را خواهند پرداخت؟

آب مهم‌ترین و بنیادی‌ترین عامل حیات موجودات زنده است. به همین جهت جلوگیری از آلودگی آب نیز مهم و حیاتی است. به شبکه رودها و موقعیت شهرهای استان توجه کنید. همانطور که می‌بینید، بیشتر شهرها در کنار رودها احداث شده‌اند. بنابراین آب‌های سطحی و زیرزمینی استان همواره در معرض آلوده شدن هستند.

عوامل آلوده‌کننده آب‌ها گوناگون است؛ پساب‌های خانگی، واحدهای خدمات شهری، بیمارستانی، صنایع و سموم کشاورزی حاوی مواد شیمیایی و باکتری‌های خطرناکی هستند که در آنها بسیاری از عوامل بیماری‌زا یافت می‌شود. این پساب‌ها، نه تنها سبب آلودگی منابع آب می‌شود، بلکه تعادل اکوسیستم رودخانه‌ها را نیز بر هم می‌زند.

شکل ۱۳-۵ - نقشه آب‌های سطحی و شهرهای استان

شکل ۱۴-۵ - دریاچه گهر در معرض آلودگی

بیشتر بدانیم

پسماند و پساب

پسماند : هر نوع ماده جامد، گاز و مایعی (به غیر از فاضلاب) را که به طور مستقیم یا غیر مستقیم از فعالیت انسان حاصل شده را پسماند گویند. پساب : فاضلاب های شهری، صنعتی، کشاورزی را پساب، گویند. پسماندها به پنج گروه، خانگی، بیمارستانی، ویژه، کشاورزی و صنعتی تقسیم می شوند. پسماندهای خانگی دو دسته اند که عبارت اند از : پسماندهای خشک : شامل انواع پلاستیک، کاغذ، شیشه، بطری، قوطی و... می شوند که قابل بازیافت اند. پسماندهای تر : شامل انواع ضایعات مواد غذایی، میوه، سبزی و... می شوند و از آنها می توان برای تولید کود گیاهی (کمپوست) استفاده کرد. پسماندهای ویژه : دسته ای از پسماندهای پزشکی و نیز بخشی از پسماندهای عادی، صنعتی و کشاورزی وجود دارند که به دلیل داشتن یکی از ویژگی های خطرناک مانند سمی بودن، بیماری زایی، قابلیت انفجار یا اشتعال، خوردگی و عوامل مشابه، نیاز به مدیریت خاص دارند.

فعالیت

در آلودگی رودخانه محل زندگی شما کدام عامل نقش دارد؟

آلودگی خاک

به شکل ۱۵-۵ نگاه کنید. آیا این فرایند می‌تواند بر سلامت انسان تأثیر گذار باشد؟ چگونه؟

شکل ۱۵-۵

خاک یکی از منابع ارزشمند طبیعت است و برنامه‌ریزی برای حفاظت از آن لازمه بقای انسان است. در استان لرستان بیش از ۸۰۰ هزار هکتار زمین زراعی وجود دارد. استفاده از سموم آفت‌کش و کودهای شیمیایی و آبیاری اراضی با آب آلوده، خسارت‌های جبران‌ناپذیری به منابع آب و خاک استان وارد کرده است. این مشکل زیست‌محیطی موجب کاهش حاصلخیزی خاک و آسیب رساندن به بخش کشاورزی می‌شود.

آلودگی صوتی

به طور کلی عوامل مولد آلودگی صوتی در شهرهای استان عبارت‌اند از: تردد شبانه خودروهای سنگین، عدم وجود بزرگراه‌های استاندارد، وجود کارگاه‌های پراکنده صنعتی در سطح شهر و صدای هشدار دهنده وسایل نقلیه از جمله بوق و آژیر دزدگیرها.

بیشتر بدانیم

گهر (نگین) اشتران کوه: دریاچه‌ای کوهستانی در ارتفاع ۲۳۵۰ متر از سطح دریا، در منطقه حفاظت شده اشتران کوه لرستان بین بخش زز و ماهروی الیگودرز و دورود واقع شده است. گهر شامل ۲ بخش به نام‌های گهر بزرگ (گله گهر) و گهر کوچک می‌باشد. آب دریاچه از طریق رودخانه (تاپله) و چشمه‌های کف آن تأمین می‌شود. میزان بارش سالانه در منطقه گهر حدود ۹۳۳ میلی‌متر است که بیشتر به صورت بارش برف می‌باشد در سال‌های پربرف سطح دریاچه یخ می‌بندد. پوشش گیاهی: درختان بلوط، بید، بادام، پسته وحشی، گلابی وحشی، چنار، نارون، بلوط مازو، انجیر، زبان گنجشک، زالزالک، ارژن، کنار کهور، انار، گز، و موی وحشی می‌باشد. گل‌های لاله واژگون، شقایق، زنبق و لاله وحشی تاج‌خروسی و اختر می‌باشند.

حیات وحش: منطقه حفاظت شده اشتران کوه شامل حیواناتی است از قبیل بز، قوچ، آهو، کل، پلنگ، گرگ، گراز، خرس قهوه‌ای، کفتار، روباه، شغال، خرگوش و انواع پرندگان مانند عقاب، کبک، شاهین، تیهو و آبیان مانند مارماهی، لاک‌پشت، قورباغه و ماهی قزل‌آلای رنگین‌کمان و خال‌قرمز در این دریاچه زیست می‌کنند.

تاریخچه: اغلب اروپاییان و سیاحان این دریاچه را به نام دریاچه ایران می‌شناسند که این شناخت حاصل معرفی یک زن انگلیسی به نام «ایزابلا لوسی بیشوپاست» در سال ۱۸۹۰ میلادی است، ولی با توجه به اسناد معتبر تاریخی اولین کسی که موفق به کشف دریاچه گهر شد یک زمین‌شناس اتریشی به نام (آرودلر) بود که در سال ۱۸۸۸ میلادی موفق شد

نام خود را به عنوان کاشف دریاچه گهر در تاریخ ماندگار کند. اولین و قدیمی ترین تصویر مستند تهیه شده از این دریاچه نیز در سال ۱۸۹۱ میلادی گرفته شده است که به نام سیاح فرانسوی به نام «ژان ژاک دومرگان» تعلق دارد.

نحوه شکل گیری دریاچه : چگونگی تشکیل دریاچه از جمله مطالب مورد بحث صاحب نظران به ویژه زمین شناسان و جغرافیدانان است. دیدگاه نخست، شکل گیری دریاچه را ناشی از فعالیت های تکتونیکی (زمین لغزش) می داند اما پژوهش های جدید با بهره گیری از ابزار و فناوری های نوین، ضمن رد نظرات ارائه شده، حاکمیت دوره های سرد و رسوبگذاری یخچالی را عامل اصلی تشکیل دریاچه گهر می داند. رساله دکترای آقای دکتر علی محمد یار احمدی (۱۳۹۱) با عنوان : «تحلیل عوامل مؤثر بر شکل گیری مورفولوژی یخچالی کوآترنر در اشترانکوه» از جمله پژوهش های اخیر است که چکیده رساله نامبرده، جهت اثبات نظریه فوق ارائه می شود.

وجود اشکال یخچالی قدیمی نشان دهنده نقش و فرایندهای یخچالی در توسعه و تحول اشکال سطحی زمین از جمله تشکیل دریاچه هایی است که با گذشت هزاران سال به عنوان میراث مورفوکلیماتیک باقی مانده اند. دریاچه گهر در اشترانکوه در ایران از جمله میراث اقلیمی سرد قدیمی است که هنوز در اقلیم نیمه خشک و گرم کنونی ایران به حیات خود ادامه می دهد. تحقیقات قبلی علت شکل گیری این دریاچه را لغزش زمین می دانند. اما پژوهش جدید تأثیر فرایندهای رسوبی یخچالی در تشکیل این دریاچه را بررسی می کند. این تحقیق با بررسی های میدانی آزمایشگاهی، تغییرات حجمی اشکال و استفاده از ۷ باند از تصاویر سنجنده etm، عکس های هوایی، نقشه های زمین شناسی و توپوگرافی انجام شده است. نتایج تحقیق نشان می دهد که یخ زفت های دره های یخچالی «شولی لا» و «قیف» با حرکت و قرارگیری در مقابل جریان آبراهه اصلی (گهر رود) باعث تشکیل دریاچه گهر شده است. همچنین انعکاس طیفی رسوبات مسدود کننده دریاچه با رسوبات یخرفتی نمونه و موجود در مرکز سیرک «شولی لا» و «قیف» مطابقت دارد. در نتیجه دریاچه به علت حرکت و قرارگیری رسوبات یخچالی تشکیل شده است. بنابراین دریاچه گهر میراثی از اقلیم سرد ایران محسوب می شود و منشأ تکتونیکی و لغزشی آن ابطال می گردد.

راه دسترسی : راه دسترسی به دریاچه از سمت دورود تا چشمه «خیه» آسفالت و ادامه آن به دلیل وارد شدن به محدوده منطقه حفاظت شده اشترانکوه و حفظ شرایط زیست محیطی، خاکی و مالرو است. همچنین از سمت شهرستان های الیگودرز و ازنا می توان به دریاچه گهر دسترسی داشت.

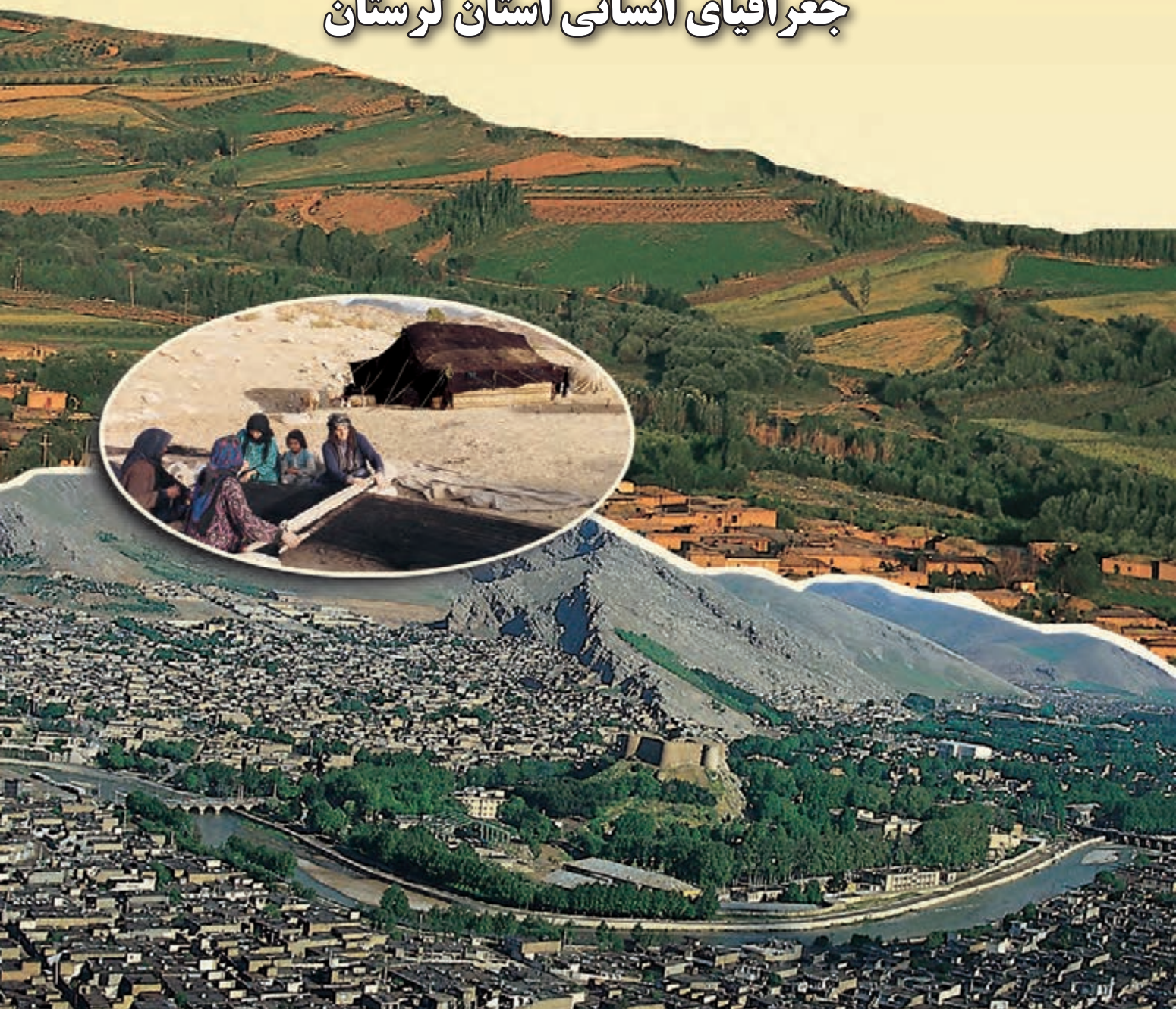
مسائل زیست محیطی : این دریاچه از لحاظ زیست محیطی اهمیت زیادی دارد و به علت نداشتن راه ماشین رو تا حد زیادی از تخریب و آلودگی به دور مانده است. این منطقه، منطقه نمونه گردشگری شناخته شده و پروژه دریاچه گهر در سال ۱۳۸۳ پروژه ملی نام گرفته است، امروزه یکی از مهم ترین مسائل دریاچه، حفظ آن از نظر زیست محیطی است. بیشتر مشکلات زیست محیطی آن مربوط به نحوه مدیریت گردشگران، آلودگی، تعرض به محدوده حفاظت شده، عدم توجه به ظرفیت پذیرش گردشگر منطقه و عدم آگاهی لازم گردشگران در بازدید از منطقه است. فراهم آوردن سازوکارهای مناسب جهت مدیریت و ساماندهی منطقه، مطالعه کارشناسانه و دقیق، شناخت ظرفیت ها و توان منطقه، تشکیل کانون های گردشگری، حضور گردشگران در قالب تورهای گردشگری و آموزش فرهنگ گردشگری مهم ترین موارد در حفظ و حراست از محیط زیست دریاچه گهر است.

فصل دوم

جغرافیای انسانی استان لرستان

درس ششم تقسیمات سیاسی استان

به شکل ۱-۶ نقشه تقسیمات سیاسی استان لرستان توجه کنید. بر اساس آخرین تقسیمات کشوری استان لرستان دارای ۱۰ شهرستان، ۲۵ شهر، ۲۷ بخش، ۸۴ دهستان و ۳۲۹۷ روستاست.

شکل ۱-۶- نقشه تقسیمات سیاسی استان لرستان

✓ فعالیت

به نظر شما چرا استان را به واحدهای سیاسی کوچکتر تقسیم می کنند؟

برای مطالعه

در قانون تقسیمات کشوری مصوب آبان ماه سال ۱۳۱۶ هـ. ش کل کشور به ۶ استان تقسیم شده بود که براساس آن استان لرستان فعلی، بخشی از استان غرب کشور شامل استان‌های فعلی کرمانشاه، لرستان، همدان، خوزستان، کهگیلویه و بویراحمد و کردستان بود. به استناد قانون جدید تقسیمات کشوری که دی ماه همان سال تصویب شد، کشور به ده استان تقسیم و نام هر استان با شماره‌ای از یک تا ده مشخص گردید. در این تقسیمات که تا دهه ۴۰ برقرار بود، استان لرستان فعلی بخشی از استان پنجم بود که حدود آن با استان غرب قبلی تفاوت چندانی نداشت و شهرستان خرم‌آباد تنها شهرستان منطقه، لرستان در آن تقسیمات بود. با استفاده از اختیارات قانون در تقسیمات جدید در سال ۱۳۴۵، کشور به ۱۳ استان و ۸ فرمانداری کل و ۱۴۵ شهرستان تقسیم شد، که در این قانون، لرستان با عنوان فرمانداری کل و با سه شهرستان (خرم‌آباد، الیگودرز و بروجرد) اداره می‌شد.

براساس تقسیمات کشوری مصوب سال ۱۳۵۰، کشور دارای ۱۴ استان و ۹ فرمانداری کل و ۱۵۱ شهرستان بود که لرستان فرمانداری کل به شمار می‌رفت. در سال ۱۳۵۲ شش فرمانداری کل شامل همدان، لرستان، زنجان، بوشهر، چهارمحال بختیاری و یزد به استان تبدیل شدند و بر این اساس استان لرستان دارای ۳ شهرستان، ۱۰ شهر، ۱۷ بخش و ۶۳ دهستان با مرکزیت خرم‌آباد اداره می‌شد.

فعالیت

با توجه به نقشه :

۱- شما در شهرستان ..... شهر ..... بخش ..... دهستان ..... روستا .....

زندگی می‌کنید.

۲- محل شهرستان خود را روی نقشه مشخص کنید و شهرستان‌های همجوار آن را نام ببرید.

درس هفتم شیوه‌های زندگی در استان

باتوجه به شکل‌های زیر، سه شیوه زندگی مردم لرستان را نام ببرید.
شما در کدامیک از این سکونتگاه‌ها زندگی می‌کنید؟

شکل ۱-۷- شیوه‌های مختلف سکونت در استان

زندگی عشایری

طبیعت لرستان از دیرباز به علت تنوع آب و هوایی و مجاورت مناطق گرمسیر (قشلاق) و سردسیر (ییلاق) با یکدیگر، بستر مناسبی برای شکل‌گیری زندگی کوچ‌نشینی فراهم کرده است. در واقع مردم این سرزمین برای بهره‌گیری از امکانات محیط طبیعی، با کوچ متناوب خود در طول سال، که بر اساس تغییر فصل استوار است، یکی از کهن‌ترین معیشت‌های اقتصادی بشر یعنی کوچ‌نشینی را به وجود آورده‌اند.

شکل ۲-۷- دامداری عشایری در لرستان

بیشتر بدانیم

آیا می دانید چرا هوای داخل سیاه چادرها در زمستان گرم و در تابستان خنک است؟ مسکن کوچ نشینان لرستان چادر (دُوار) است که از موی بز تهیه می شود. در فصل زمستان با ریزش باران طول الیافی که در بافت این چادرها به کار می رود، کاهش می یابد. به همین علت منافذ آن ها کوچک و نفوذ ناپذیر می شوند. این امر نه تنها از نفوذ باران به داخل چادر جلوگیری می کند، بلکه سبب نگهداری گرمای داخل چادر نیز می شود. برعکس در فصل تابستان به علت خشکی هوا طول الیاف چادر افزایش می یابد و موجب افزایش قطر منافذ آن ها می شود. این امر باعث افزایش جریان هوا به داخل چادر و خنک شدن هوای داخل چادر می شود. بنابراین یکی از ویژگی های این نوع مساکن هماهنگی با شرایط محیط طبیعی است.

عشایر لرستان را می توان بر اساس شیوه کوچ به دو دسته اصلی تقسیم نمود :
الف) عشایر کوچ نشین : همراه دام هایشان کوچ می کنند و درآمد آن ها مبتنی بر دامپروری است.
ب) عشایر نیمه کوچ نشین : اغلب خودشان ساکن اند، ولی دام هایشان را کوچ می دهند. این دسته از عشایر علاوه بر دامپروری به کشاورزی نیز می پردازند.

فعالیت

به نظر شما یکجانشین کردن عشایر، چه آثار مثبت و منفی دارد؟

شکل ۳-۷- بافت سیاه چادر توسط زنان عشایر لرستان

سکونتگاه‌های روستایی

طبق آمار سال ۱۳۹۰ بیش از ۳۸/۷۲ درصد جمعیت استان در روستاها سکونت دارند. در پیدایش روستاهای لرستان علاوه بر عوامل طبیعی همچون؛ منابع آب و زمین کشاورزی، عوامل انسانی مانند ضرورت‌های دفاعی و امنیتی، عوامل قومی و فرهنگی نیز مؤثر بوده است.

از نظر شکل، روستاهای لرستان خطی، طولی، پلکانی و بیش‌تر از نوع متمرکزند.

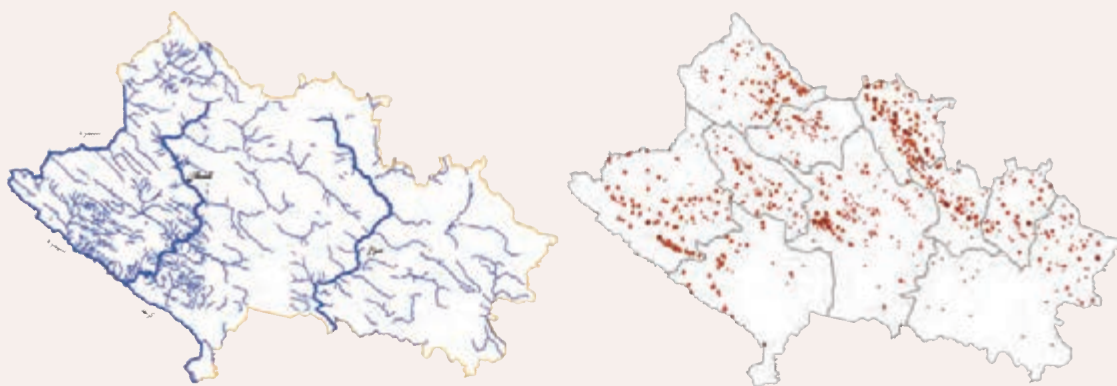

شکل ۴-۷- نمایی از یک روستای متمرکز در استان لرستان

نوع مصالح انتخاب شده در خانه‌های قدیمی روستاهای لرستان تحت تأثیر محیط جغرافیایی است. در سال‌های اخیر بنیاد مسکن انقلاب اسلامی در زمینه بهسازی و توسعه روستاهای استان گام‌های اساسی برداشته است و تلاش می‌شود خانه‌های روستاییان با مصالح جدید و با رعایت اصول مقاوم سازی در برابر زلزله ساخته شود.

فعالیت

از مقایسه دو نقشه پراکندگی روستاهای لرستان و منابع آب‌های سطحی استان چه نتایجی می‌توان گرفت؟

شکل ۵-۷- نقشه پراکندگی جمعیت و منابع آب‌های سطحی استان

✓ فعالیت

روستاییان لرستان در گذشته به کمبود زمین کشاورزی در این استان توجه کرده‌اند؛ مانند استقرار روستا در زمین‌هایی که استعداد کشاورزی ندارند. آیا نمونه‌های دیگری را می‌توانید مثال بزنید؟

سکونتگاه‌های شهری

شهرهای لرستان در نتیجه توسعه و تحول روستاها به وجود آمده‌اند. در شکل‌گیری این شهرها عواملی مانند دسترسی به منابع آب، ضرورت‌های دفاعی و امنیتی، ارتباطات و جنبه‌های سیاسی مؤثر بوده است. در چند دهه گذشته به علت مهاجرت روستاییان به شهرها جمعیت شهری استان به سرعت افزایش یافته است.

شکل ۶-۷- نمایشی از شهر بروجرد

فعالیت ✓

جدول ۷-۷

سال	جمعیت		
	کل استان به نفر	شهری (درصد)	روستایی (درصد)
۱۳۵۵	۹۳۳.۹۳۹	۳۱/۵	۶۸/۵
۱۳۶۵	۱.۳۶۷.۰۲۹	۴۶/۷	۵۳/۳
۱۳۷۵	۱.۵۸۴.۴۳۴	۵۳/۶	۴۶/۴
۱۳۸۵	۱.۷۱۶.۵۲۷	۵۹/۴	۴۰/۶

با توجه به جدول ۷-۷

به سؤالات پاسخ دهید .

جمعیت روستایی و

شهری لرستان از سال ۱۳۵۵

تا ۱۳۸۵ چه تغییری کرده

است ؟

نسبت جمعیت روستایی

به جمعیت شهری استان تا سال

۱۳۹۵ چگونه خواهد بود؟

بیشتر شهرهای لرستان زیرساخت‌های لازم را برای افزایش سریع جمعیت نداشته‌اند و این امر باعث بروز مشکلات فراوانی در این شهرها شده است.

ساخت شهرهای لرستان تا حدود زیادی، متأثر از شرایط جغرافیایی به‌ویژه ناهمواری‌هاست. این تأثیر را در بیشتر شهرهای لرستان می‌توان مشاهده کرد.

شکل ۷-۸- چشم‌اندازهایی از شهرهای استان

جغرافیای انسانی استان

شهرهای استان معمولاً از دو بافت جدید و قدیم تشکیل شده‌اند .
در بافت قدیم به شرایط طبیعی بیشتر توجه شده و معماری این بخش تا حدودی متأثر از شرایط طبیعی است . اما بافت جدید بر اصول شهرسازی نوین منطبق است که متأثر از نیازهای جدید شهری است .

فعالیت ✓

- ۱ - دربارهٔ تأثیر ناهمواری ها در ساخت شهر یا روستای محل زندگی در کلاس گفت و گو کنید.
- ۲ - معماری خانه‌های قدیمی شهر یا روستای محل سکونت خود را با معماری خانه‌های جدید، از نظر هماهنگی با شرایط محیط طبیعی مقایسه کنید .

شکل ۹-۷- نمایی از شهر خرم‌آباد

نکات مهم درس را خلاصه کنید :

درس هشتم ویژگی‌های جمعیتی استان

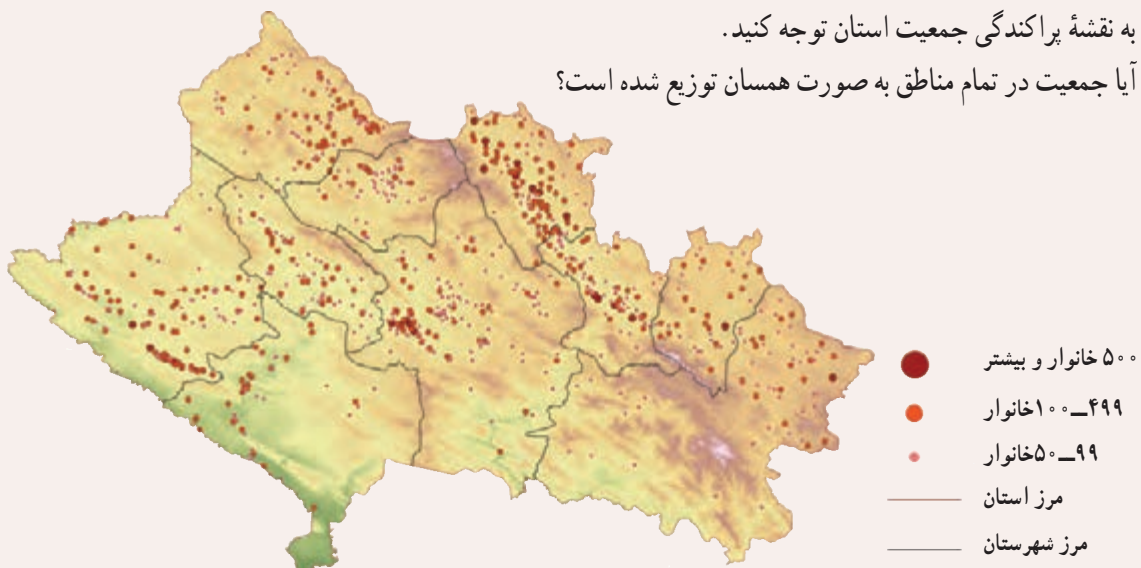
پراکندگی جمعیت در استان چگونه است؟

براساس سرشماری سال ۱۳۹۰، جمعیت استان ۱۷۵۴۲۴۳ نفر یعنی $\frac{۲}{۳}$ درصد جمعیت کشور گزارش شده است که نسبت به سال ۱۳۸۵ حدود $\frac{۱}{۲}$ درصد رشد داشته است. تراکم نسبی ۶۲ نفر در کیلومتر مربع و مساحت $\frac{۱}{۷}$ درصد کل کشور است.

فعالیت

به نقشه پراکندگی جمعیت استان توجه کنید.

آیا جمعیت در تمام مناطق به صورت همسان توزیع شده است؟

شکل ۱-۸ - نقشه پراکندگی جمعیت استان

چگونه هر یک از عوامل زیر در پراکندگی جمعیت استان ما مؤثرند؟

عوامل مؤثر	چگونه؟
آب و هوا	
راه‌های ارتباطی	
فرصت‌های شغلی	
منابع آب	

جغرافیای انسانی استان

چنانکه می‌دانید: عوامل جغرافیایی، نظیر آب و هوا، ارتفاع و ناهمواری‌ها، منابع آب، کیفیت خاک، پوشش گیاهی و موقعیت نسبی نقش مهمی در پراکندگی جمعیت استان لرستان دارند. هرچا طبیعت امکانات بهتری را برای زیستن فراهم کرده، جمعیت انبوه‌تری در آن استقرار یافته است.

علاوه بر این عوامل، انسان نیز با ایجاد جاذبه‌های ویژه در مکان‌های شهری، سبب جذب و تراکم جمعیت در این مکان‌ها می‌شود. در حال حاضر، بیش از نیمی از جمعیت استان لرستان در شهرها تمرکز یافته‌اند.

فعالیت

با توجه به جدول ۸-۲ به سؤالات مطرح شده پاسخ دهید .
 بیشترین و کمترین میزان رشد جمعیت مربوط به چه سال‌هایی است؟
 رشد جمعیت استان در سال ۱۳۹۰ نسبت به ۱۳۸۵ چه تغییری داشته است؟ چرا؟
 از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۰ درصد جمعیت شهری چه تغییری داشته است؟ چرا؟

جدول ۸-۲

متوسط رشد سالیانه (درصد)			جمعیت			سال
روستایی	شهری	کل استان	روستایی (درصد)	شهری (درصد)	کل استان (نفر)	
۱/۳۱	۸/۰۵	۳/۸۸	۵۳/۳	۴۶/۷	۱۳۶۷۰۲۹	۱۳۶۵
۰/۰۹	۲/۹۰	۱/۴۹	۴۶/۴	۵۳/۶	۱۵۸۴۴۳۴	۱۳۷۵
۰/۵۳	۱/۸۴	۰/۸	۴۰/۶	۵۹/۴	۱۷۱۶۵۲۷	۱۳۸۵
۰/۴۱	۱/۰۷	۰/۴۴	۳۸/۷۲	۶۱/۳۲	۱۷۵۴۲۴۳	۱۳۹۰

شکل ۸-۴

شکل ۸-۳ - نمودار ساختمان سنی جمعیت استان

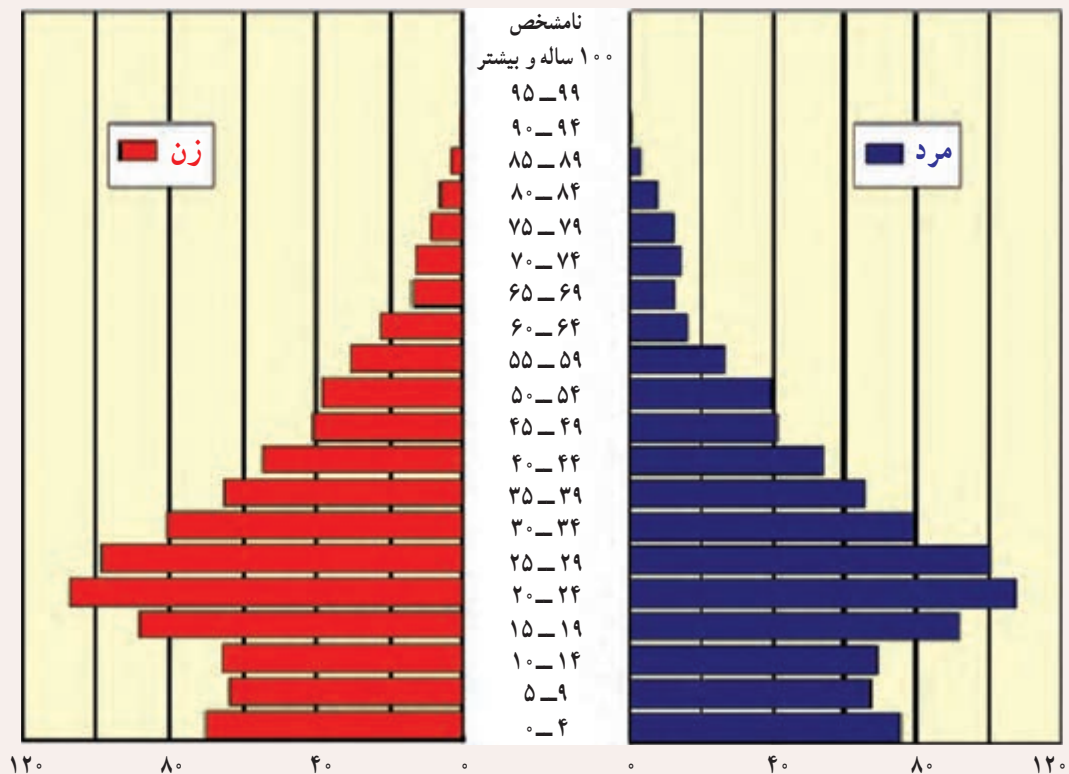

ساختمان سنی جمعیت استان

براساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۰، جمعیت استان ۱۷۵۴۲۴۳ نفر بوده است که نسبت به سال ۱۳۸۵ حدود ۱/۲ درصد رشد داشته است. متوسط نرخ رشد سالانه جمعیت استان بین سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰، ۰/۴۴ درصد گزارش شده است. در سال ۱۳۹۰ از کل جمعیت استان ۲۴ درصد کمتر از ۱۵ سال سن داشته‌اند. ساختار سنی جمعیت استان جوان است و مهاجرت گروه‌های سنی فعال (۷۱ درصد) به سایر نقاط کشور یکی از دلایل جوانی جمعیت در استان ماست. نسبت جنسی در سال ۱۳۹۰ معادل ۱۰۲ نفر است، به عبارتی به ازای هر ۱۰۰ نفر زن حدود ۱۰۲ نفر مرد وجود دارد، همچنین ۵ درصد جمعیت، بالاتر از ۶۵ سال سن دارند.

فعالیت

با توجه به هرم سنی جمعیت استان، سه گروه کودکان و نوجوانان، بزرگسالان و کهنسالان را با هم مقایسه کنید.

شکل ۵-۸ - نمودار هرم سنی استان در سال ۱۳۹۰

مهاجرت

پدیده مهاجرت در استان لرستان بیشتر به دلایل اقتصادی صورت می گیرد و به شکل های زیر مشاهده می شود.

۱- مهاجرت درون استانی: این نوع مهاجرت جابه جایی مردم را در داخل استان شامل می شود و عمده ترین شکل آن مهاجرت از روستا به شهر است. در چند دهه گذشته، مهاجرت از مناطق روستایی به شهرها در حال گسترش بوده ولی با اقدامات انجام گرفته این روند در حال کاهش است.

۲- مهاجرت برون استانی: منظور مهاجرت هایی است که از استان لرستان به استان های دیگر یا از سایر استان ها به استان ما صورت می گیرد. انگیزه اصلی این مهاجرت ها پیدا کردن شغل با درآمد کافی و تحصیل است و بیشتر به استان های تهران، خوزستان، اصفهان و کرمانشاه صورت گرفته است.

تحقیق کنید

درباره تأثیر مهاجرت از روستا به شهرهای لرستان تحقیق کنید و نتیجه تحقیق را در جدول ۸-۶ بنویسید.

جدول ۸-۶

	تأثیر مهاجرت بر شهرها
	تأثیر مهاجرت بر روستاها

شکل ۸-۷ - نمایی از شیوه های سکونت در لرستان

فصل سوم

ویژگی‌های فرهنگی استان لرستان

درس نهم آداب و رسوم مردم استان

ای مردم همه شما را از یک مرد و زن آفریدیم و آن‌گاه شعبه‌های بسیار و فرقه‌های مختلف گردانیدیم تا یکدیگر را بشناسید. به درستی که، بزرگوارترین شما نزد خدا با تقواترین شماست، و خدا از حال شما کاملاً آگاه است.

سوره حجرات، آیه ۱۳

تعریف فرهنگ

فرهنگ در لغت به معنای پیش بردن است و در جامعه‌شناسی عبارت است از : مجموعه دستاوردهای مادی و معنوی بشر که از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود.

فرهنگ عامه

گذشته تاریخی، حماسه‌های آبا و اجدادی، سرزمین نیاکان، زبان مادری، باورها و سنت‌های بومی، مفاخر و قهرمانان، اسطوره‌های دینی و میراث ادبی و هنری در مجموع فرهنگ عامه یک اجتماع را تشکیل می‌دهند. در واقع فرهنگ عامه هر قومی در حکم شناسنامه و هویت آن قوم محسوب می‌شود و تعیین کننده خصلت‌ها، نشان دهنده عادات گذشتگان و بهترین عاملی است که اقوام و ملت‌ها را به هم پیوند می‌دهد. این نزدیکی موجب صلح و دوستی و از بین رفتن کینه‌ها و دشمنی‌ها می‌شود.

شکل ۱-۹- جلوه‌هایی از زندگی مردم لرستان

✓ فعالیت

به نظر شما آشنایی با فرهنگ عامه چه تأثیری در شکل‌گیری هویت جوانان دارد؟

فرهنگ قوم لر بخشی از فرهنگ ایرانی

اقوام و طوایفی که در ایران زندگی می‌کنند، در عین تنوع آداب و رسوم، دارای وحدت، انسجام و یکپارچگی هستند. هر یک از این اقوام ضمن متجلی کردن هنر، فرهنگ و تمدن این سرزمین، ویژگی‌های خاص خود را دارند که آنها را از دیگران متمایز کرده و به آنان هویت خاصی بخشیده است. فرهنگ قوم لری یکی از بارزترین و اصیل‌ترین بخش‌ها از گنجینه فرهنگ ایرانی به شمار می‌رود. مردم لرستان در مناطق مختلف به لحاظ گویش، شرایط جغرافیایی و دیگر شرایط، خصوصیات فرهنگی خاص خود را یافته‌اند. لرستان از نظر دیرینه‌شناسی و پژوهش‌های باستان‌شناسی، یکی از کهن‌ترین پایگاه‌های زیستی و آفرینش‌های فرهنگی در جهان است و آثاری که از عصر پارینه‌سنگی تا دوره نوسنگی به دست آمده است. گواه این امر می‌باشد.

شکل ۲-۹- جلوه‌هایی از زندگی مردم لرستان

✓ فعالیت

درباره ویژگی‌های فرهنگی (آداب و رسوم، ارزش‌ها، باورها، آثار باستانی و...) محل سکونت خود اطلاعاتی جمع‌آوری کنید و نتیجه کار را در کلاس ارائه دهید.

زبان و گویش در لرستان

زبان مهم‌ترین وسیله ارتباط اجتماعی انسان‌ها، عامل مهم انتقال فرهنگ و یکی از مرزهایی است که در درون آن، یک هویت گروهی شکل می‌گیرد. همچنین زبان، بارزترین ویژگی هویت قومی و فرهنگی در میان جوامع انسانی است. هر زبان دارای گویش‌های

ویژگی های فرهنگی استان

مختلف است و هر گویش نیز می تواند دارای لهجه های گوناگون باشد. البته این تقسیم بندی ها گاه از حوزه جغرافیایی فراتر می رود و تا حد یک فرهنگ و قوم گسترش می یابد.

لرستان را از نظر گویش به چهار منطقه مجزا می توان تقسیم کرد :

الف) منطقه لر نشین : شامل خرم آباد، پاپی، وسیان، پلدختر، بالاگریوه، منطقه سگوند، گزیت، زاغه، رازان، چگنی و مناطقی از کوه دشت.

ب) منطقه لک نشین : شامل چغلوندی، الشتر، نورآباد، سرطهران، قسمتی از کوه دشت و بخشی از دشت سیلاخور.

ج) منطقه بختیاری : شامل الیگودرز، شول آباد، بز نوید، زروماهر، بخش هایی از دورود و ازنا.

د) منطقه بروجردی نشین : شامل بروجرد، اشترینان، قسمت هایی از دشت سیلاخور و قسمت هایی از دورود و ازنا.

انبوهی از واژه هایی که در فرهنگ لری موجود است، چنان غنی و پرمفهوم اند که برای برگردان آنها به زبان فارسی، باید آنها را تعریف کرد؛ زیرا معادل این واژه ها در زبان فارسی وجود ندارد.

تحقیق کنید

- الف) به نظر شما چه تفاوتی بین زبان، لهجه و گویش وجود دارد؟
- ب) با راهنمایی دبیر خود چند واژه بیابید که مختص فرهنگ خودتان باشد.

شکل ۳-۹- جلوه ای از زبان نوشتاری در استان

ضرب المثل ها

ضرب المثل ها، کنایه ها و اصطلاحات علاوه بر ساختار واژگانی و ریشه آنها، به نوعی نشان دهنده فرهنگ یک قوم اند؛ بدین مفهوم که با تجزیه و تحلیل آنها (در هر زمانی) می توان فرهنگ و تفکر آن قوم را (در برهه) بررسی کرد. ضرب المثل ها گذشته های دور

را با امروز پیوند می‌دهند و کارکرد اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی دارند. گویش‌های گوناگون، بر اساس قومیت‌هایی که بدان‌ها تکلم می‌کنند، با توجه به موقعیت فرهنگی، جغرافیایی، اجتماعی و طبیعی‌شان، ضرب‌المثل‌های خاص خود را دارند، که براساس پیش‌زمینه‌ها، داستان‌ها، موقعیت‌ها و اتفاقات خاص پدید آمده‌اند، به گونه‌ای که اگر پیش‌زمینه بعضی از ضرب‌المثل‌ها درست تشخیص داده نشود، نمی‌توان به عمق و کنه معنای واقعی آنها دست یافت.

فعالیت

ضرب‌المثل‌های رایج محل سکونت خود را به کمک بزرگترها جمع‌آوری و جدول ۴-۹ را کامل کنید.

جدول ۴-۹

ضرب‌المثل	مفهوم
کِرْدَ گِبُونَه، بازی بچون	
	چیزی در چننه ندارد.
بارو و برگ درسه می‌واره	
	زمانی که کار به موقع انجام نگیرد.
هرکه بختش یاره، اول دختر میاره	دختر منشأ خیر و برکت است.

جلوه‌های یاری‌گری در لرستان

یاری‌گری، کنش متقابل اجتماعی بین دو یا چند نفر برای رسیدن به هدف یا اهداف معینی است. همکاری و یاری‌گری، جزئی جدایی‌ناپذیر از زندگی اجتماعی و مقتضای آن است و نشانه‌ای از عزم انسان‌ها و اراده جمعی آنان در برخورد با مسایل و مشکلات زندگی است که در میان اقوام مختلف، تحت تأثیر عوامل محیطی، اجتماعی و فرهنگی به شکل‌های مختلفی پدیدار شده است. همکاری‌ها در استان بیشتر به صورت مستقیم، اختیاری، سنتی و خودانگیخته‌اند و محور اصلی آنها یا خودیاری است، یا همیاری و یا دگریاری.

محورهای همکاری در استان عبارت‌اند از :

(الف) همکاری فیزیکی ؛ که از طریق توانایی‌های بدنی امکان‌پذیر است «گل درو، جو رو»

(ب) همکاری پولی و مالی؛ کمک برای تأمین هزینه زندگی «عروسی، عزا، تاسو»

(ج) همکاری فکری ؛ «مشورت»

تحقیق کنید

تحلیل کنید

بنی‌آدم اعضای یک پیکرند
چو عضوی به درد آورد روزگار
یکی از مصادیق یاری‌گری در محل سکونت خود را انتخاب کنید و مراحل، اهداف، و کارکردهای آن را در قالب یک گزارش در کلاس ارائه دهید.

که در آفرینش ز یک گوهرند
دگر عضوها را نماند قرار

برای مطالعه

واره

نوعی تعاون سنتی کهن و زنانه بر پایه مبادله شیر با شیر است. محور اصلی همکاری در واره همیاری از طریق یک کاسه کردن امکانات (تولیدات شیری) است. هر واره دارای یک «سرواره» و تعدادی «هم‌واره» یا اعضای واره است با حقوق و وظایف مشخص که یکدیگر را حداقل برای یک دوره شیردهی گوسفندی و یک سال برای واره‌های گاو بر می‌گزینند. اندازه‌گیری شیر در بین اعضا با روش «لله گذاری» و به شیوه‌های مختلف صورت می‌گیرد. واره علاوه بر کارکردهای اقتصادی، کارکردهای غیراقتصادی از قبیل: پذیرش اجتماعی، آرامش روانی، مبادله اطلاعات، استقلال اقتصادی زنان و گذران اوقات فراغت را به دنبال دارد.

شکل ۵-۹- مراسم سوگواری در لرستان

مشارکت در امور سوگ و سوگواری

مراسم سوگ و سوگواری را در استان پُرس یا چَمَر می‌نامند. واژه پُرس ریشه اوستایی دارد؛ زیرا زرتشتیان ایران مراسم سوگ را پُرسه می‌گویند. مردم استان در مراحل مختلف سوگواری خویشاوندان، همسایگان و آشنایان، شرکت و حضور فعالانه داشته و دارند. این مشارکت دارای کارکرد روانی و اجتماعی است. دلجویی و احساس همدردی با بازماندگان موجب کاهش رنج و مصیبت آنان می‌گردد. از طرفی نیز موجب همبستگی و یکپارچگی هر چه

بیشتر واحدهای اجتماع محلی می‌شود و دارای کارکرد اقتصادی نیز است؛ چرا که افراد با کمک‌های مالی خود «پرسونه» به صورت نقدی و غیرنقدی، به بازماندگان کمک می‌کنند تا به روال عادی زندگی برگردند.

آیین‌های نوروزی

چند جشن باستانی در لرستان برگزار می‌شود که یکی از آنها جشن نوروز است. از نخستین روزهای اسفند مردم آماده برگزاری نوروز می‌شوند. خانه‌تکانی، سفیدکاری و رنگ‌آمیزی خانه، شست‌وشوی فرش و وسایل زندگی و تهیه لباس نو حرکت پرشوری است که رسیدن نوروز را نوید می‌دهد. برخی از آیین‌های نوروزی در لرستان عبارتند از: سیزه نوروزی، جمعه آخر سال، آلفه، برات، چهارشنبه سوری، سفره هفت‌سین، دید و بازدید نوروزی، نوعید و سیزده به در.

شکل ۶-۹- مراسم سیزده‌بدر (روز طبیعت) در لرستان

فعالیت ✓

درباره نحوه برگزاری آیین‌های نوروزی در محل زندگی خود تحقیق کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.
به نظر شما مردم در روز سیزده‌به‌در و به هنگام گشت و گذار در صحرا چه نکاتی را باید رعایت کنند؟

برای مطالعه

شب یلدا (شوچله)

مردم لرستان هر سال طولانی ترین شب سال را با آداب و رسوم ویژه ای سپری می کنند. بعضی از غذاهای مخصوص مردم در این شب کباب بوقلمون و گوسفند، سبزی پلو با ماهی و خورش سبزی است. آجیل مخصوص این شب، «گنمشیر» می باشد. ترکیب آن، گندمی است که قبلاً در شیر خیسانده، زردچوبه و نمک به آن اضافه شده، روی تابه برشته و با مغز گردو، پسته، کنجد، شاهدانه و کشمش مخلوط شده است. مردم در این شب در خانه بزرگان جمع می شوند و به خواندن دیوان حافظ و تفأل به آن، خواندن فال «چل سِرو» و شاهنامه می پردازند. شاهنامه خوانی از رسوم قدیمی است که علاوه بر شب یلدا در تمام طول سال اجرا می شود. مهم ترین کارکردهای اجتماعی شاهنامه خوانی عبارت اند از: سرگرمی و پر کردن اوقات فراغت، ایجاد همبستگی ملی، انتقال فرهنگ ملی، برانگیختن احساسات رزمی و همچنین روحیه شعر و شاعری، تأثیر مهم آن در گسترش روحیه بهلوانی و جوان مردی و گسترش زبان فارسی است.

شکل ۷-۹

برای مطالعه

دین و مذهب

بر اساس بررسی های انجام شده، لرستان یکی از کهن دیارانی است که در بستر تاریخ، مردمانش باورهای آیینی متفاوتی داشته اند. پژوهشگران عقیده دارند که نوعی تداوم و پیوستگی دینی و اعتقادی در میان ساکنان لرستان در طول تاریخ وجود دارد، که این امر، بسیار مهم و درخور توجه است. مردم لرستان قبل از ورود اسلام به ایران به دین زرتشتی گرایش داشتند و با ورود اسلام، دین اسلام و مذهب تشیع را پذیرفتند. مذهب مردم لرستان شیعه دوازده امامی است.

برای مطالعه

نان و انواع آن

گوناگونی، انگیزه و شیوه‌های پخت و مصرف نان در لرستان از گذشته‌های دور معمول بوده که به تدریج تهیه برخی از آنها فراموش شده است. در این جا گزارش کوتاهی درباره انواع آن می‌آوریم.

جدول ۸-۹

نوع نان	شرایط و شیوه پخت
فتیره	نانی است که در مواقع ضروری و فوری پخته می‌شود. خمیر این نان از آرد گندم است و بدون مایه خمیر درست می‌شود.
کَلگ	نانی است که از بلوط فراهم می‌شود. در گذشته در بعضی از مناطق به دلیل نداشتن گندم، جو و ذرت و فقر مادی، از این نان استفاده می‌کردند. خاصیت این نان سیری درازمدت و مقوی بودن آن است.
نان توه‌ای (ساجی)	خمیر آن از آرد گندم است و با مایه خمیر درست می‌شود. پس از آماده شدن خمیر، به وسیله توه دو رویه نان را می‌پزند و سپس برای خشک کردن یا بیشتر پختن، جلوی شعله یا «ورتوه» قرار می‌دهند. این نوع نان دارای سبوس نرم است و امروزه در مناطق روستایی پخته می‌شود. گرچه بیشتر نان‌ها با توه یا ساج درست می‌شوند، اما این نان به این نام مشهور است.
نان جو	خمیر آن از آرد جو تهیه می‌شود، پختن آن تابه‌ای است و سبوس آن کمی بیشتر است.
گرده	از آرد گندم و بدون مایه خمیر تهیه می‌شود و اغلب در آسیاب‌ها و یا برای توشه سفر پخته می‌شود. خمیر گرده سفت است و مقداری پیاز نیز به آن اضافه می‌کنند. قطر گرده معمولاً ۷ تا ۸ سانتی‌متر است و برگرده مسافرتی، زردچوبه، زیره و رازیانه هم اضافه می‌کنند.
قُرْصه	نانی است که از ذرت درست می‌شود. خمیر آن بدون مایه است و معمولاً با کره خورده می‌شود.
چَرَنک	از آرد گندم خمیری بدون مایه و شل‌تر از خمیر معمولی درست می‌شود که به آن زیره، رازیانه و زردچوبه هم اضافه می‌شود، چرنک را گرم تکه تکه می‌کنند و در داخل ظرفی می‌ریزند و روی آن روغن حیوانی، عسل یا شیره انگور اضافه کرده، می‌خورند.
نان تیری	این نان در آیین سوگ مردگان پخته می‌شود و خمیر آن از آرد گندم است و وجه تسمیه آن این بود که چونه‌های خمیر، به وسیله چوبی به نام «تیر» پهن نازک می‌شد و سپس آن را روی توه یا ساج می‌انداختند تا پخته شود.
بُرساق	نانی است که خمیر آن از آرد گندم و شیر با اضافه کردن زردچوبه، زیره و رازیانه درست می‌شود و خمیر آن سفت‌تر از خمیر معمولی است، خمیر را به شکل و اندازه تخم‌مرغ در می‌آورند و در روغن حیوانی سرخ می‌کنند.
کلوا	خمیر آن شبیه به برساق است. ولی به هنگام پختن خمیر آن را به صورت قرص‌های گرد، پهن می‌کنند و یا در تنور می‌پزند و یا به گودی ساج می‌چسبانند و بر روی آتش گل انداخته بدون شعله می‌گذارند تا پخته شود.
کاک	نانی است که خمیر آن با شربت شکر، آرد گندم و کمی گلاب و بدون مایه خمیر درست می‌شود.

برای مطالعه

موسیقی

موسیقی پدیده ای جهان شمول است، به طوری که هیچ قوم و جامعه ای بدون موسیقی وجود ندارد. بدون تردید موسیقی جزئی از فرهنگ هر جامعه را تشکیل می دهد. و از این رو می توان گفت؛ این پدیده همانند زبان و دیگر عناصر فرهنگی جزئی جداناپذیر از زندگی انسان به شمار می آید. موسیقی با توجه به ابعاد آن، یعنی موسیقی آوازی و سازی چون تار و پود در زندگی مردم تنیده شده است. نوای موسیقی و نغمه های شاد در جشن عروسی، نوای تنبور در مراسم دینی، نوحه خوانی در مراسم تاسوعا و عاشورا، سرودن لالایی توسط مادران، مویه سرایی هنگام مرگ عزیزان، همه حاکی از نقش موسیقی در ابعاد گوناگون زندگی مردم لرستان است. موسیقی لرستان از سرچشمه های موسیقی ردیف و ردیف نوازی است که بخش مهم آن از طریق کمانچه و کمانچه نوازی محلی بر موسیقی رسمی ایران نیز تأثیر گذاشته است. موسیقی محلی لرستان چندان ناشناخته نیست؛ ولی برخلاف بسیاری از موسیقی های نواحی دیگر ایران، از حیث مقامات محدود است و معمولاً در دستگاه ماهور اجرا می شود. موسیقی لری از لحاظ اجرایی ظریف و پیچیده است، غنای مفهومی والایی داشته و معمولاً جنبه سلحشوری و حماسی دارد.

کارکردهای اجتماعی موسیقی در لرستان

- ۱- استفاده در جشن ها و مراسم سوگواری ۲- استفاده در مراسم دینی ۳- تقویت روحیه رزمی - دفاعی
- ۴- جلوگیری از کج رفتاری ۵- استفاده به هنگام کار و فعالیت های روزانه «ترانه های شیردوشی، خرمن کوبی، لالایی، مشک زنی و ...»

شکل ۹-۹- نمایی از بازی های محلی استان لرستان

موسیقی لرستان از نظر محتوایی و موضوعی به هفت نوع تقسیم می‌شود که عبارت‌اند از :

موسیقی و ترانه‌های حماسی و رزمی؛ که بیانگر ارزش‌های حماسی و رزمی‌اند (دایه دایه، کرمی) و یا مقام‌های موسیقی بدون کلامی که در رزمگاه و مسابقه به کار می‌رفته است.

موسیقی و ترانه‌های سوگواری؛ بیشتر جنبه آیینی داشته و در مراسم عزاداری از روزگار کهن تاکنون کاربرد فراوانی داشته است. (چمرونه - پاکتلی و ...)

موسیقی و ترانه‌های فصول؛ که مناسب فصول مختلف سال بوده است.

موسیقی و ترانه‌های کار؛ به منظور سهولت و تسریع در کار به صورت فردی و دسته‌جمعی خوانده می‌شد. مثل ترانه‌های گل‌درو، هوله، مشک‌زنی و ...

موسیقی و ترانه‌های عاشقانه؛ در وصال یا فراق معشوق (الیسونه - ساری‌خانی و ...)

موسیقی و ترانه‌های طنز؛ اغلب به صورت فی‌البداهه و در قالب هجو شخص یا موضوع یا مکانی سروده می‌شده.

موسیقی و سروده‌های مذهبی؛ جنبه عرفانی و اعتقادی داشته و در مراسم مذهبی استفاده می‌شده است.

پوشش سنتی مردم لرستان

پوشش سنتی مُعرف کار، اندیشه، سلیقه، محیط و زندگی مردم است. یکی از جلوه‌های بارز فرهنگ مادی در میان مردم لرستان پوشش سنتی با وقار متناسب با آب و هوای استان است که تنوع رنگ‌ها از مهم‌ترین ویژگی‌های آن می‌باشد.

شکل ۱۰-۹- پوشش سنتی مردم استان

برای مطالعه

شکل ۱۱-۹ پوشش سنتی عشایر لرستان

پوشش مردان :

- ۱- شال، پارچه بلند سفیدی از جنس چلوار است که به دور کمر می پیچند.
- ۲- ستره، قبایی مخصوص است.
- ۳- کلاه نمدی
- ۴- کپنک یا فرجی، یک نوع قبای پشمی محکم است.
- ۵- گیوه، روی آن بافته شده از نخ تابیده و زیر آن لاستیک ضخیم و محکم است و بعضی مواقع از چرم هم استفاده می کرده اند. نوع خاصی از آن به آژیه معروف است.

در مناطق شرقی استان یک نوع قبا که معروف به «چوخوا» است، می پوشند، که لباسی زیبا و موقر است. شلووار سنتی این مناطق مانند بختیاری هاست اما کلاه نمدی آنان با سایر مناطق استان فرق دارد.

پوشش زنان : ۱- پیراهن آزاد و بلند بدون یقه ۲- کلنجه؛ جلیقه یراق دوزی شده که در بسیاری از موارد آن را سکه دوزی و تزیین می کرده اند ۳- تره؛ پارچه ابریشمین مخصوص که به سر می بندند. نوع خاصی از آن با نام «گل و نی» معروف است. ۴- کفش، زنان معمولاً مثل مردان از گیوه یا آژیه استفاده می کرده اند.

شکل ۱۲-۹ پوشش سنتی لرستان

سرگرمی ها و بازی های محلی

بازی های محلی، مجموعه ای از باورهای فرهنگی یک قوم را در دل خود به امانت دارد. احیای این بازی ها علاوه بر سرگرمی سالم و بدون هزینه، احیای رفتارهای دسته جمعی و تمرین زندگی جمعی است. نزدیک به صد نوع بازی ورزشی سنتی در محدوده وسیعی

از استان در بین مردم وجود دارد و موجب تهذیب نفس، ایجاد روحیه سالم و پر نشاط، ایجاد صمیمیت، همبستگی، و خلق و خوی دلاوری و پهلوانی در منطقه شده است. بعضی از این بازی ها عبارت اند از : دال پلو، کلارونکی، کمر بند بازی، قلاپر، دادا گُسنمه، گرگ بازی، قاوو، چال پشکلی، دارو دارو، قاقو، تنور، ققاج و ....

✓ فعالیت

با پرس و جو و مصاحبه با افراد مطلع یک بازی محلی را انتخاب کرده، سپس طبق اطلاعاتی که به دست آورده اید جدول ۹-۱۳ را کامل کنید.

جدول ۹-۱۳

	نام بازی
	نحوه بازی
	هدف بازی
	تعداد شرکت کنندگان
	ابزار و وسایل مورد نیاز
	اصطلاحات یا اشعار بازی

صنایع دستی لرستان

صنایع دستی به آن دسته از صنایع اطلاق می شود که تمام یا قسمتی از مراحل ساخت فراورده های آن با دست انجام می گیرد و در چارچوب فرهنگ و بینش های فلسفی، ذوق و هنر انسان های هر منطقه، با توجه به میراث های قومی آن ساخته و پرداخته می شود. قسمت قابل ملاحظه ای از صنایع دستی استان از قبیل قالی، انواع گلیم، گبه و زیلو، هنری کاربردی است که بیشتر توسط زنان و در مناطق روستایی و عشایری تولید می شود.

مهم ترین صنایع دستی استان عبارت اند از :

- ۱- بافته های داری؛ قالی، گبه، گلیم
- ۲- دست بافته های دستگاهی؛ جاجیم، ماشته، انواع پارچه
- ۳- هنرهای فلزی؛ ورشوسازی، قلم زنی، مسگری، قفل سازی، جواهرسازی
- ۴- هنرهای مرتبط با چوب؛ خراطی، مشبک کاری، درودگری، سازهای سنتی، معرق کاری
- ۵- هنرهای مرتبط با سنگ؛ حجاری سنگ، حکاکی روی سنگ
- ۶- نمد مالی
- ۷- آبگینه

ویژگی‌های فرهنگی استان

شکل ۱۴-۹- صنایع دستی

ورشوسازی: ورشوکاری که به دو صورت قلم‌زنی و حکاکی انجام می‌شود، یکی از صنایع دستی شهر بروجرد است که با استفاده از قلم و چکش خطوط و نقش‌های گوناگونی روی ورشو ثبت و حک می‌شود. سماور، گلاب‌پاش، ظروف غذاخوری، سینی و قوری از جمله مهم‌ترین آثار ورشویی می‌باشند، که توسط هنرمندان این دیار ساخته می‌شوند.

شکل ۱۵-۹- ورشوسازی نمونه‌ای از صنایع دستی

گلیم بافی : گلیم بافی از جمله دست بافته‌هایی است، که با استفاده از پشم‌های رنگارنگ به صورت تخت و بدون پُرز و اغلب به صورت زیرانداز تولید می‌شود. نقش‌های مورد استفاده در بافت گلیم با الهام از فرهنگ، اعتقادات و باورها و محیط پیرامون بافنده (طبیعت و زیبایی‌های آن)، به صورت ذهنی و به علت تکنیک بافت به شکل هندسی بافته می‌شود.

شکل ۱۶-۹- ورشوسازی و گلیم بافی از صنایع دستی استان

✍ نکات مهم درس را خلاصه کنید :

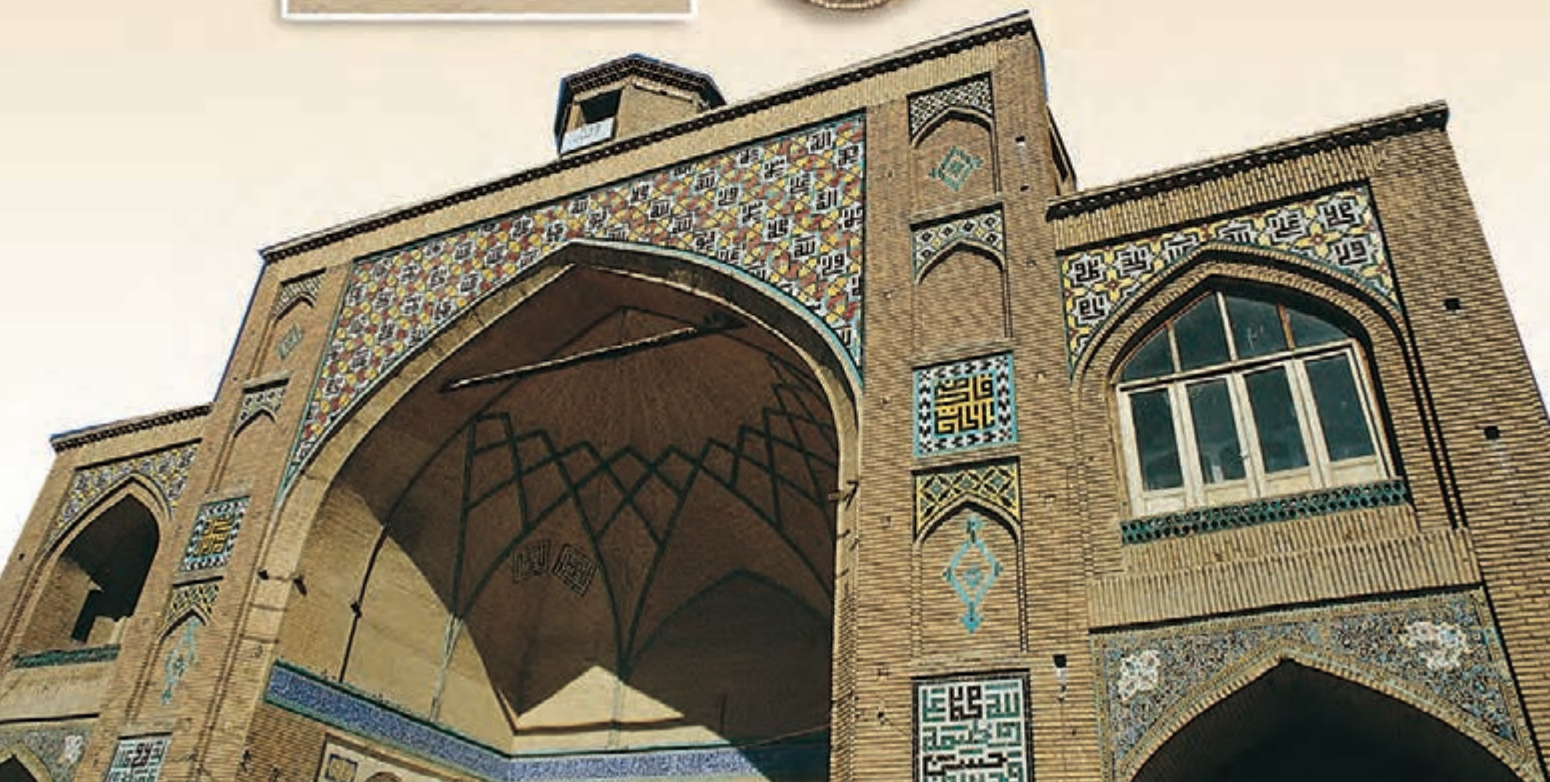
🌸 فرهنگ در لغت به معنای پیش بردن است.

فصل چهارم

پیشینه و مفاخر استان لرستان

درس دهم پیشینه تاریخی استان

درباره پیشینه تاریخی محل سکونت خود چه می‌دانید؟ آیا تاکنون کتابی درباره تاریخ استان لرستان خوانده‌اید؟ آیا می‌دانید لرستان از نخستین سکونتگاه‌های مردم ایران بوده است؟

گذشته با شکوه لرستان

بر پایه یافته‌های باستان‌شناسان، از زمان‌های دور منطقه لرستان مسکونی بوده است. در بسیاری از جاهای آن آثار مربوط به دوران پیش از تاریخ یافت شده و هنوز جا برای کاوش‌های باستان‌شناسی بسیار است. در مناطقی از این استان آثاری پیدا شده است که استقرار انسان عصر سنگ را در لرستان تأیید می‌کند.

با گذشت چند هزار سال از سکونت انسان در لرستان، کم‌کم ساکنان این منطقه وارد عصر فلز شدند. فراوانی آثار مفرغی یافت شده، نشان می‌دهد مردم این دیار از نظر فرهنگ و تمدن پیشرفت زیادی داشته‌اند. لرستان به عنوان یکی از کهن‌ترین کانون‌های تمدن ایران، نقش زیادی در شکل‌گیری فرهنگ و تمدن ایرانی در دوران باستان داشته است. تشکیل دولت سیماش در منطقه و نقش ساکنان لرستان در دوران طلایی تمدن ایلام، شاهدی بر سهم بزرگ آنان در فرهنگ و تمدن ایران است.

بیشتر بدانیم

یکی از تقسیم‌بندی‌های رایج در باره گذشته انسان چنین است :

الف) عصر سنگ : ۱- پارینه‌سنگی ۲- میانه‌سنگی ۳- نوسنگی

ب) عصر مفرغ (برنز)

پ) عصر آهن

دانشمندان، تاریخ بشر را بر اساس اختراع خط به دو دوره پیش از تاریخ^۱ و دوران تاریخی تقسیم می‌کنند. با توجه به این تقسیم‌بندی تاریخ لرستان را در این دوره‌ها بررسی می‌کنیم.

۱- لرستان در دوران پیش از تاریخ

موقعیت طبیعی و شرایط آب و هوایی از دوره کواترنر امکان زیستن را در لرستان فراهم کرده بود. براساس پژوهش‌های

۱- دورانی را که هنوز بشر موفق به اختراع خط نشده بود، پیش از تاریخ می‌نامند.

پیشینه و مفاخر استان

باستان‌شناسان، لرستان یکی از کهن‌ترین زیستگاه‌های بشری بوده است. از عصر سنگ، آثاری در لرستان پیدا شده است، چنان‌که در سال ۱۳۲۹ شمسی، پژوهشگران خارجی، محوطه‌های پارینه‌سنگی را در غار کُنْجی خرم‌آباد شناسایی کردند. نتیجه پژوهش‌ها نشان می‌داد، دوره شکار و گردآوری خوراک در این استان بیش از ۴۲ هزار سال قدمت دارد.

جاهایی مانند غارهای کُنْجی، یافته، پاسنگر، گرآرجه و قَمَری در خرم‌آباد و غارهای سنگ سفید (بَرْدِ اِسبی) و هومیان در کوهدشت از جمله مکان‌های شناسایی شده دوره پارینه‌سنگی میانه در لرستان هستند. همچنین تپه‌ها و محوطه‌های باستانی زیادی مربوط به دوره نوسنگی شناسایی شده‌اند. تپه باغ‌نو در نزدیکی خرم‌آباد و تپه شهن‌آباد دلفان از این نمونه هستند.

شکل ۱-۱۰ نگاره‌های غار دوشه، بخش چگنی

بیشتر بدانیم

تپه باباجان

این تپه در نورآباد لرستان اولین بار در سال‌های ۱۳۴۲ تا ۱۳۴۷ حفاری شد. باباجان از یک تپه مرکزی و چند تپه جانبی تشکیل شده است. در این تپه آثار و اطلاعاتی مربوط به هزاره اول پیش از میلاد و تعداد زیادی آجر منقوش پیدا شده است.

بیشتر بدانیم

غارهای مسکونی لرستان

در مناطقی از لرستان غارهای مسکونی کشف شده که در آنها اشیاء و نقاشی‌هایی از دوران پیش از تاریخ و دوران تاریخی پیدا شده است. در نقاشی‌های روی دیوارهای این غارها، بیشتر به صحنه‌های نبرد، شکار و تصویر حیوانات توجه شده است. از جمله می‌توان به نقاشی‌های غار هومیان (دوره پارینه‌سنگی) و نقاشی‌های غار میرملاس (دوران نوسنگی) اشاره کرد.

جدول ۳-۱۰

نام غار	موقعیت جغرافیایی
هومیان ۱	شمال کوه‌دشت
هومیان ۲	شمال کوه‌دشت
میرملاس	شمال غرب کوه‌دشت
سنگ سفید	کوه‌دشت
کُنْجی	جنوب شرقی خرم‌آباد
گرآرجه	جنوب خرم‌آباد
قَمَری	غرب خرم‌آباد
یافته	غرب خرم‌آباد
پاسنگر	غرب تپه فلک‌الافلاک
دوشه (دو شاه)	چگنی
کوگان	روستای جِمِشک
کلماکره	پلدختر

شکل ۲-۱۰ نقش دیواره، غار هومیان

فعالیت

گزارشی در باره غارهای مسکونی پیش از تاریخ و یا دوران تاریخی محل سکونت خود یا دیگر نواحی استان لرستان تهیه کنید و در کلاس ارائه دهید.

۲- لرستان در دوران تاریخی

الف) لرستان پیش از اسلام

با تشکیل دولت ایلام، لرستان بخشی از قلمرو آن بود. حکومت ایلام از اواسط هزاره سوم پیش از میلاد به صورت یک پادشاهی مستقل، از اتحاد میان سرزمین‌های جنوب غرب ایران تشکیل شد. لرستان نیز یکی از هم‌پیمانان قدرتمند این اتحادیه بود و ساکنان این دیار از اوایل قرن ۲۱ تا اواسط قرن ۱۹ پیش از میلاد، با نام سلسله سیماش بر بخشی از سرزمین‌های متحد ایلام در جنوب غرب ایران حکومت می‌کردند.

برای مطالعه

تمدن کاسی: در حدود چهار هزار سال پیش اقوامی به نام کاسی که از نژاد آریایی (یا نژادی مخلوط با آریایی) بودند، در قسمت‌های غربی ایران و در منطقه زاگرس قدرت پیدا کردند. در مورد مسکن اولیه این اقوام بین دانشمندان و باستان‌شناسان اتفاق نظر وجود ندارد. برخی قوم کاسی را از مهاجران آریایی می‌دانند، که از شمال دریای خزر به ایران آمدند و سرانجام پس از گذشتن از مناطق مختلف، گروهی از آنها در لرستان مسکن گزیدند. برخی دیگر برآنند که این قوم، بومی منطقه لرستان و قسمتی از غرب ایران بوده‌اند. در هر صورت نظریه اول طرفداران بیشتری دارد و امکان‌پذیرتر می‌نماید. کاسی‌ها به دامداری، کشاورزی و پرورش اسب اشتغال داشتند. آنها در هنر فلزکاری به‌ویژه ساخت اشیای مفرغی سرآمد ملت‌های زمان خود بودند و ضمن تأثیرپذیری از دیگر اقوام، این صنعت را به دیگر ملت‌ها آموزش دادند. کاسی‌ها در هزاره دوم پیش از میلاد بر سرزمین میان‌دورود تسلط یافتند و نزدیک به شش قرن بر آنجا حکومت کردند. آنها با وجود داشتن روابط فرهنگی و تمدنی، در فرهنگ بابل و میان‌دورود محو نشدند. کاسی‌ها که نیاکان اقوام لر به شمار می‌آیند، زندگی اجتماعی مبتنی بر کوچ و مهاجرت داشتند.

فعالیت

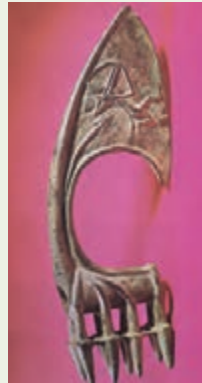
برخی صاحب‌نظران کلمه لر را برگرفته از واژه لُ اُرا (Ia - ora) می‌دانند. با راهنمایی معلم خود درباره وجه تسمیه لر بحث کنید.

برای مطالعه

مفرغ لرستان

اشیای مفرغی (برنز) لرستان بر پیشرفت، پيشتازی و چیره‌دستی فلزکاران این سرزمین گواهی می‌دهد. برخی پژوهشگران معتقدند سابقه ساخت اشیای مفرغی توسط ساکنان لرستان به حدود دو تا سه هزار سال پیش از میلاد می‌رسد.

شکل ۴-۱- مفرغ‌های لرستان

مفرغ لرستان ضمن تأثیرپذیری از هنر میان دورود باستان، بر هنر سایر اقوام همسایه اثر نهاده بود. انواع سلاح جنگی، تزئینات، زیورآلات، وسایل شخصی، ابزار سوارکاری، ظروف و ... از جمله وسایل مفرغی بر جای مانده‌اند که در برخی موزه‌های ایران و جهان نگهداری می‌شوند. برخی ساخته‌های مفرغی به دست آمده از قبرها، نشان می‌دهد مردم آن دوره به زندگی پس از مرگ اعتقاد داشته‌اند و هنگام خاک‌سپاری مردگان اشیای مورد نیاز زیستن را به همراه بت‌های مورد پرستش در قبر می‌نهادند. می‌توان نتیجه گرفت مفرغ‌های لرستان ساخته هنری ساکنان بومی منطقه بوده است که در نتیجه ارتباط با اقوام همسایه و تحت تأثیر جهان‌بینی، سبک و شیوه‌های بومی منطقه به وجود آمده‌اند. موقعیت جغرافیایی منطقه زاگرس نیز که گذرگاه اقوام گوناگون بوده، تأثیر خود را بر هنر مفرغ‌کاری لرستان نیز بر جا گذاشته است.

مفهوم نقش‌های مفرغی لرستان به ویژه در شکل‌های مرکب و درهم آمیخته هنوز مشخص نیست. تعدادی از این

نقش‌ها، جنبه مذهبی دارند. به عقیده مردم باستان، نقش یزکوهی و جانوران شاخدار بر روی ساغرهای مفرغی و دیگر اشیاء، می‌توانست در نزول باران مؤثر باشد. از ویژگی‌های جالب اشیای مفرغی لرستان، قابلیت کاربرد و زیبایی آنهاست که ارزش آنها را دوچندان نموده است. زیبایی، ظرافت، توازن کامل، معنویت و تازگی اشکال روی آنها بیننده را به تفکر وامی‌دارد. مجموعه تیرهای لرستان در موزه ایران باستان، یکی از شاهکارهای صنعتی دوره پیش از تاریخ ایران به شمار می‌روند. توضیح اینکه در ساخت اشیای مفرغی از دو روش ریخته‌گری و چکش‌کاری استفاده می‌شد.

در دوره حکومت مادها، ساکنان لرستان از اعضای اتحادیه اقوام غرب ایران بودند که علیه دولت آشور متحد و موجب شکست آشوریان شدند.

در زمان حکمرانی هخامنشیان بر ایران، مردم لرستان با آنان همراه بودند و امنیت راه‌ها از جمله راه ارتباطی مهم شوش به همدان را در منطقه خود بر عهده داشتند. در این زمان لرستان به همراه ایلام و خوزستان کنونی، سومین ایالت هخامنشی را تشکیل می‌دادند. در زمان داریوش سوم هخامنشی هنگامی که سپاه اسکندر مقدونی به ایران حمله کرد، مردم لرستان به مقابله برخاستند و تلفات سنگینی بر مهاجمان بیگانه وارد آوردند.

کلماکره (Kalmakareh)

غار کلماکره در ۱۵ کیلومتری شمال غرب شهر پلدختر، بزرگترین گنجینه ایران باستان و یکی از چند گنجینه بزرگ کشف شده در جهان است. این غار به طور تصادفی در سال ۱۳۶۷ ه.ش کشف شد و متأسفانه مورد هجوم سوداگران آثار باستانی قرار گرفت. آثار به غارت رفته این گنجینه بزرگ هم‌اکنون در موزه‌های کشورهای آمریکا، انگلیس، سوئیس، فرانسه و... به نمایش گذاشته شده‌اند. بیشتر اشیای غار کلماکره از جنس نقره هستند.

شکل ۵-۱- آثار پیدا شده در غار کلماکره

بازخوانی کتیبه‌های اشیای غار کلماکره نشان می‌دهد این اشیاء متعلق به سرزمین «ساماتوره» در حدفاصل دولت آشور و ایلام و در جنوب لرستان بوده است. به احتمال فراوان این دولت به خاطر ناامنی ناشی از جنگ‌های منطقه، در اواسط هزاره اول قبل از میلاد خزانه سلطنتی خود را در این محل پنهان کرده بود.

در دوران سلوکی سرزمین لرستان قسمتی از قلمرو آنان محسوب می‌شد و در دوره اشکانیان بخشی از سرزمین پهلوی (پهله) بود. غار کوگان و آثار معبد مهر در رومشکان، از جمله یادگارهای دوره اشکانی هستند.

شکل ۶-۱- سکه‌های دوره اشکانی و ساسانی

در عهد ساسانیان، لرستان نیز بخشی از سرزمین پهلوی (پهله) بود و جزو استان خوروران یا الی مائیس محسوب می‌شد. حکومت ساسانی در بخش پیشکوه لرستان، شهر و قلعه مهم شاپورخواست و در الشتر کنونی آتشکده آروخش را بنا کرد. همچنین بر روی رودهای سیمره و کشکان در مسیر راه تیسفون به شرق ایران و نیز در مسیر راه شمال به جنوب، پل‌هایی در لرستان ساختند.

شکل ۷-۱۰- پل کشکان

فعالیت

- ۱- فهرستی از پل‌های تاریخی لرستان تهیه و آن را در کلاس ارائه دهید.
- ۲- نام منطقه رومشکان (روم اشکو) یادآور کدام واقعه در تاریخ ایران است؟

ب) لرستان در دوره اسلامی

لرستان در زمان خلافت عمر، پس از شکست ساسانیان و اسارت هرمزان، آخرین حاکم ساسانی در منطقه، به تصرف مسلمانان درآمد. دین اسلام به تدریج در میان مردم لرستان گسترش یافت. لرستان در اوایل دوره اسلامی بخشی از ایالت جبال (عراق عجم) محسوب و تا میانه سده چهارم هجری، حکمران این منطقه از سوی حاکمان عرب کوفه و یا بغداد تعیین می‌شد. موقعیت طبیعی لرستان، گرایش به خاندان پیامبر(ص) و روحیه مبارزه مردم منطقه موجب شد تعدادی از علویان و مخالفان حکومت عباسیان به لرستان پناه آورند. به همین دلیل حکومت‌های وقت نسبت به اوضاع لرستان حساسیت و توجه زیادی داشتند.

در زمان حکومت آل بویه، لرستان بخشی از قلمرو بدر پسر حسنویه بزرگانی شد. وی در شاپورخواست و بروجرد از شهرهای لرستان، سکه ضرب کرد. بدر در آبادانی لرستان کوشید و شهرت زیادی در غرب ایران به دست آورد، از این رو مورد توجه فرمانروایان

پیشینه و مفاخر استان

آل بویه و خلیفه عباسی قرار گرفت. از جمله اقدامات وی در لرستان می‌توان به تعمیر و بازسازی برخی پل‌های ارتباطی اشاره کرد. خاندان حسویه تا اوایل قرن پنجم هجری در لرستان حکومت کردند. در عصر حکومت سلجوقیان بر ایران، مدتی خاندان بُرْسُقی از کارگزاران و فرماندهان سلجوقی بر مناطقی از لرستان از جمله شاپور خواست و الشتر حکومت می‌کردند. کشف سنگ قبرهایی مربوط به خاندان برسقی در الشتر، یادآور حاکمیت این خاندان بر لرستان است. سنگ‌نوشته خرم‌آباد از دوران حکمرانی برسقیان بر جای مانده است.

شکل ۱۰-۱- مسجد جامع بروجرد

شکل ۱۰-۹- مناره خرم‌آباد

شکل ۱۰-۸- سنگ نوشته خرم‌آباد

شکل ۱۱-۱۰- آرامگاه شجاع‌الدین خورشید

در نیمه دوم قرن ششم هجری حکومت لرستان به شجاع‌الدین خورشید سپرده شد. جانشینان وی با عنوان اتابکان لر کوچک بیش از چهار قرن یعنی تا سال ۱۰۰۶ هـ.ق./ ۹۷۶ هـ.ش. بر لرستان حکومت کردند. اتابکان اگر چه با درایت خویش مانع یورش چنگیز مغول شدند و مغولان با حکام لر کوچک از در صلح درآمدند، اما از حمله تیمور لنگ در امان نماندند و با وجود مقاومت تحسین برانگیز مردم لرستان، سپاه تیمور شهرهای خرم‌آباد و بروجرد را ویران کرد.

شکل ۱۲-۱۰ گنبد امامزاده قاسم از نا

حکومت طولانی اتابکان لر کوچک برای لرستان، آبادانی، امنیت و رونق به همراه داشت و در شکل‌گیری ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی مردم منطقه اهمیت زیادی داشت. لرستان در این دوره از آبادترین ایالت‌های ایران به شمار می‌رفت.

لرستان از دوره صفویه تا دوره قاجار

لرستان در عصر صفوی شامل دو منطقه لرستان کنونی و پشتکوه (ایلام) بود. با مرگ شاهوردی‌خان حکومت اتابکان لر کوچک منقرض شد و شاه عباس صفوی حکومت لرستان را به حسین‌خان فیلی سپرد. جانشینان وی با عنوان والیان لرستان تا اوایل دوره قاجار بر لرستان حکومت کردند. در این دوره عنوان دارالغور به لرستان داده شد. والیان لرستان در دوره حکومت افشار و زند نیز بر لرستان حکومت کردند، برخی از آنها مانند علی‌مردان‌خان از شهرت و اقتدار زیادی برخوردار بودند. خدمات این سردار دلیر لرستانی در برابر هجوم افغان‌ها، مقاومت سرسختانه او و مردم لرستان در برابر نیروهای متجاوز عثمانی و همچنین رشادت‌های فراوان وی در سپاه نادر شاه افشار برای برقراری امنیت و بیرون راندن متجاوزان از کشور، در تاریخ ماندگار است. والیان در قلمرو خود مانند یک شاه عمل می‌کردند و بر همه امور داخلی ولایت خود تسلط داشتند. مهم‌ترین وظایف آنان در برابر حکومت مرکزی، برقراری امنیت، پرداخت مالیات و کمک به شاه، هنگام جنگ بود.

با روی کار آمدن سلسله قاجار، شاهان این خاندان برای تثبیت حاکمیت خود، با به کارگیری شاهزادگان قاجار در نواحی مختلف، سعی کردند قدرت حاکمان محلی را تضعیف کنند. از این رو فتح‌علی‌شاه قاجار، حکومت والیان لرستان را به منطقه پشتکوه محدود کرد و اداره قسمت پیشکوه (لرستان) به دلیل اهمیت آن به شاهزادگان و درباریان قاجار سپرده شد.

لرستان از آغاز حکومت پهلوی تا پیروزی انقلاب اسلامی

پس از سقوط سلسله قاجار و روی کار آمدن رضاشاه پهلوی، درگیری‌هایی بین قوای دولتی و عشایر لرستان به وجود آمد. این درگیری‌ها که از ۱۳۰۰ تا ۱۳۱۲ ه.ش. ادامه داشت، به تسلط نیروهای دولتی بر لرستان انجامید. در دوره پهلوی، سیاست دولت به گونه‌ای بود که لرستان با وجود داشتن استعداد و شایستگی، رشد و توسعه‌ای در خور مردمانش پیدا نکرد.

مردم مسلمان لرستان در دوره حکومت پهلوی در کنار روحانیت مبارز به مخالفت با استبداد و فساد حکومت برخاستند. در سال ۱۳۴۱ ه.ش. و پس از مخالفت امام خمینی (ره) با انقلاب سفید شاه، به دستور ایشان، آیت‌الله سید حسن طاهری خرم‌آبادی مسائل پیش آمده را با علما و مردم خرم‌آباد در میان نهاد.

پس از شروع نهضت امام خمینی (ره) در سال ۱۳۴۲ ه.ش. لرستان نیز با این قیام همراه بود. در این میان نقش مرحوم آیت‌الله کمالوند و حوزه کمالیه در هدایت جریان مبارزه دارای اهمیت بود. از این پس دولت برخی از شخصیت‌های روحانی و سیاسی فعال استان را زندانی یا تبعید نمود.

با آغاز انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۶ و ۱۳۵۷ ه.ش. مردم لرستان نیز به قیام علیه حکومت پهلوی برخاستند و تظاهرات خیابانی شهرها و بخش‌های استان را فرا گرفت. با وجود سرکوب مردم توسط مأموران رژیم پهلوی، استان لرستان با تقدیم ده‌ها شهید، نقش مهمی در پیروزی انقلاب اسلامی داشت.

بیشتر بدانیم

زندیه، فرمانروایان خوش‌نام ایران

کریم‌خان زند بنیان‌گذار حکومت خاندان زند بر ایران از اقوام ساکن لرستان بود. زندیان تابستان‌ها در ناحیه «پری و کمازان» و زمستان‌ها در منطقه «پران‌پرویز» به سر می‌بردند. کریم‌خان زند در زمان حکومت، کارهای مهمی برای ایران انجام داد. ساخت ارگ کریم‌خانی، بازار، مسجد و حمام وکیل در شیراز، ایجاد مرکز بازرگانی خلیج فارس در بوشهر، فتح بصره از اقدامات کریم‌خان زند بوده است. در زمان زندیه اسماعیل خان فیلی والی لرستان بود.

درس یازدهم نقش استان لرستان در دفاع از کیان و مرزهای ایران اسلامی

پیام مقام معظم رهبری حضرت آیت الله خامنه‌ای به مناسبت عملیات حاج عمران :

«سلام مرا به مردم لرستان و شهر خرم‌آباد و علمای محترم ابلاغ کنید ... در سال ۵۹ شخصاً شاهد شجاعت و دلاوری‌های داوطلبان مخلص آن استان بوده و از نزدیک روحیه مبارزه آنان را شناختم. نبرد آنان بیش از آنچه شنیدنی باشد دیدنی است.»

ساکنان لرستان از گذشته‌های دور همواره نقشی مهم و تعیین کننده در دفاع از مرزهای ایران داشته‌اند. دفاع این مردم در برابر یورش‌های آشوریان، نقش سربازان کاسی در سپاه هخامنشی، پایداری مردم این دیار در مقابل مهاجمان مقدونی، نبرد با نیروهای تیمور، دفاع از میهن در برابر مهاجمان افغان، عثمانی و ... تنها گوشه‌ای از رشادت‌ها و جانفشانی‌های فرزندان این بخش از ایران زمین در مقابل دشمنان است.

فداکاری مردم لرستان در طول هشت سال دفاع مقدس را می‌توان در دو بخش جبهه‌های جنگ و پشتیبانی بررسی کرد :

الف) نقش لرستان در جبهه‌های جنگ

با آغاز جنگ تحمیلی عراق و حامیانش علیه ایران و در نخستین روزهای نبرد، نیروهای لشکر ۸۴ خرم‌آباد سرسختانه و با کمترین امکانات در پاسگاه‌های مرزی، با شجاعتی کم‌نظیر سد راه نیروهای دشمن متجاوز شدند.

علاوه بر نیروهای ارتش جمهوری اسلامی ایران در لشکر ۸۴ خرم‌آباد و گروه ۴۱۱ مهندسی رزمی بروجرد که در مرزهای غرب و جنوب به دفاع از میهن برخاسته بودند، نیروهای سپاه پاسداران انقلاب اسلامی استان لرستان نیز در قالب لشکر ۵۷ حضرت ابوالفضل(ع)، تیپ ۱۲ حنین، یگان قائم و ... به مقابله با دشمن متجاوز پرداختند. در این میان نقش‌آفرینی نیروی انتظامی، جهاد سازندگی و نیروهای مردمی نیز شایان توجه بود. در مدت هشت سال دفاع مقدس، حدود ۱۵۸ هزار نفر نیروی مردمی توسط سپاه پاسداران انقلاب اسلامی سازماندهی و به جبهه‌های جنگ اعزام شدند.

فرزندان دلاور لرستان در لشکرهای ۸۴ ارتش، لشکر ۵۷ حضرت ابوالفضل(ع) سپاه و نیروهای مردمی، در دوران دفاع مقدس، در ۲۳ عملیات مهم به خلق حماسه‌هایی کم‌نظیر پرداختند و بارها نیروهای دشمن را در حمله به خاک میهن ناکام گذاشتند. علاوه بر این، رزمندگان لرستانی در دیگر لشکرها و تیپ‌های رزمی همراه با هم‌وطنان خود به پیکار با بیگانگان متجاوز برخاستند. رشادت و از جان گذشتگی مردم لرستان در دوران جنگ تحمیلی، برگ زرینی از روحیه دفاع از ایران اسلامی است که هیچ‌گاه از حافظه تاریخ پاک نخواهد شد.

جدول ۱۱-۱- اسامی برخی از سرداران شهید استان لرستان

اسامی	محل شهادت	تاریخ شهادت
محمد بروجردی	جاده مهاباد - نقده	۱۳۶۲
نعمت‌الله سعیدی	شلمچه	۱۳۶۳
شاهمراد نقدی	دشت عباس	۱۳۶۱
نریمان حیدری	دشت عباس	۱۳۶۱
هوشنگ رستمی	سومار	۱۳۶۹
توکل مصطفی‌زاده	سلیمانیه	۱۳۶۴
سیدمصطفی میرشاک	حاج عمران	۱۳۶۵
میرییک رشنو	سومار	۱۳۶۹
علیرضا فتح‌الهی	تنگ تاریکه	۱۳۶۵
محمود اسفندی	میمک	۱۳۶۷
جلال ابراهیمی	شلمچه	۱۳۶۵
محمد چوبکار	مهران	۱۳۶۷
محمدرضا فطرس	هویزه	۱۳۶۳
غلامحسین پژوهنده	اهواز	۱۳۶۰
رحیم دلفان	ماووت	۱۳۶۱
محمدرضا هاشمی	ماووت	۱۳۶۶
غلامرضا چاغروند	مهران	۱۳۵۹
علی کیارش	کرخه	۱۳۵۹
درویش علی شکارچی	حاج عمران	۱۳۶۵
سیداحمد میرصفی	اسلام‌آباد غرب	۱۳۶۷
علیمردان آزادبخت	ماووت	۱۳۶۶
حمید ابراهیمی	اسلام‌آباد غرب	۱۳۶۷
حمید مرادی	ماووت	۱۳۶۶
محمدعلی یوسف‌وند	جزیره مینو آبادان	۱۳۶۰
محمد مهدی مومینوند	کرخه	۱۳۶۱

شکل ۱۱-۲- اعزام بسیجیان استان به جبهه‌های جنگ تحمیلی

بیشتر بدانیم

عملیات حاج عمران

در خردادماه سال ۱۳۶۵ لشکر ۵۷ حضرت ابوالفضل(ع) سپاه لرستان و نیروهای مردمی این استان برای جلوگیری از حمله دشمن به پیرانشهر، به منطقه حاج عمران فراخوانده شدند. رزمندگان لرستانی در نبردی نابرابر و با وجود امکانات و تجهیزات بیشتر دشمن، با تصرف ارتفاعات مهم منطقه، مانع از پیشروی نیروهای عراقی شدند. در این عملیات حدود سیصد نفر از دلاوران لرستانی به شهادت رسیدند.

شکل ۱۱-۳

فعالیت

با مراجعه به افراد مطلع یا اداره کل حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس استان لرستان، گزارشی دربارهٔ عملیات فتح‌المبین یا عملیات کربلای ۴ تهیه کنید.

بیشتر بدانیم

جدول ۴-۱۱- برخی عملیات‌های نیروهای لشکر ۵۷ ابو الفضل (ع) و ۸۴ خرم‌آباد در دوران دفاع مقدس

نام عملیات	منطقه عملیاتی	تاریخ
محمد رسول‌الله (ص)	پاوه و نوسود	دیماه ۱۳۶۰
فتح‌المبین	غرب دزفول، دشت عباس	فروردین ۱۳۶۱
محرم	جنوب دهلران	آبان ۱۳۶۱
والفجر (۱)	غرب رودخانه دویج	فروردین ۱۳۶۲
والفجر (۳)	شمال مهران	مرداد ۱۳۶۲
عاشورای (۱)	شمال میمک	آبان ۱۳۶۲
والفجر (۶)	چزابه	اسفند ۱۳۶۲
سرتک	دربندی‌خان	دیماه ۱۳۶۴
والفجر (۹)	شمال شرق سلیمانیه	اسفند ۱۳۶۴
تک مشیلان	شمال شرق سلیمانیه	فروردین ۱۳۶۵
حاج‌عمران	پیرانشهر و حاج‌عمران	خرداد ۱۳۶۵
کربلای (۴)	شلمچه، بصره	دی‌ماه ۱۳۶۵
کربلای (۵)	شلمچه	دی‌ماه ۱۳۶۵
کربلای (۶)	سومار	دی‌ماه ۱۳۶۵
کربلای (۱۰)	شمال سلیمانیه	فروردین ۱۳۶۶
ظفر	ارتفاعات میمک	بهمن ۱۳۶۶
نصر (۴)	ماووت	خرداد ۱۳۶۶
بیت‌المقدس (۲)	شمال سلیمانیه	بهمن ۱۳۶۶
نصر (۸)	گردرش	آبان ۱۳۶۶
بیت‌المقدس (۴)	دربندی‌خان	فروردین ۱۳۶۷
تک قمیش	ماووت	خردادماه ۱۳۶۷
تک سورکوه	بانه	تیرماه ۱۳۶۷
مرصاد	گیلان غرب - اسلام‌آباد	مردادماه ۱۳۶۷

بیشتر بدانیم

شهید اکبر یوسف‌وند در سال ۱۳۵۱ در الشتر متولد شد. پس از آغاز جنگ تحمیلی با وجود سن کم، دفاع از میهن اسلامی را وظیفه خود دانست و به میدان کارزار شتافت. وی در سال ۱۳۶۳ در منطقه زبیدات به شهادت رسید.

شکل ۵-۱۱

فعالیت

چگونه می‌توانیم پاسدار خون شهدا باشیم؟

دشمن که از دفاع سرسختانه رزمندگان لرستانی به ستوه آمده بود و یارای مقابله در میدان‌های جنگ را نداشت، با زیر پا نهادن اصول انسانی و قوانین بین‌المللی، مناطق مسکونی و غیر نظامی را در شهرهای مختلف استان لرستان هدف حملات موشکی و هوایی خود قرار داد. در جدول زیر این حملات را مشاهده می‌کنید.

شکل ۶-۱۱- بمباران مناطق مسکونی شهرهای استان

جدول ۷-۱۱- تعداد حملات دشمن متجاوز به شهرها و مناطق مسکونی استان لرستان

تعداد شهدا	تعداد واحدهای مسکونی، تجاری و عمومی آسیب دیده	تعداد شهرهای مورد حمله هوایی دشمن	تعداد بمب و موشک‌های استفاده شده علیه شهرهای استان	تعداد دفعات حملات موشکی	تعداد حملات هوایی
۲۵۰۰	۲۵۸۶۰	۹	۳۰۳۳	۱۲	۱۴۱

ب) پشتیبانی

مردمی بودن از ویژگی‌های دفاع مقدس مردم ایران در برابر دشمن بود. اعزام نیروهای رزمنده، میلیاردها ریال کمک نقدی و صدها کاروان کمک‌های غیر نقدی به جبهه‌ها از نمونه‌های بارز مردمی بودن دفاع مردم ایران در برابر دشمن بود و لرستان در این زمینه یکی از استان‌های پیشتاز کشور به شمار می‌آید. در زیر به بخشی از این پشتیبانی‌ها اشاره می‌شود:

- احداث ایستگاه‌های صلواتی در سراسر استان و در مناطق جنگی برای امداد رسانی و خدمت به رزمندگان اسلام.
- راهپیمایی و اعلام حمایت از رزمندگان.
- تکریم خانواده‌های معظم شهدا و ایثارگران.
- بدرقه رزمندگان اعزامی به جبهه‌ها.
- احداث اردوگاه‌های اسکان مهاجران جنگی.
- احداث سنگر، جاده، پل، کانال و ... توسط جهاد سازندگی استان.

فعالیت

با یکی از رزمندگان دوران دفاع مقدس مصاحبه کنید و گزارش خاطرات وی را در کلاس ارائه دهید.

شکل ۸-۱۱

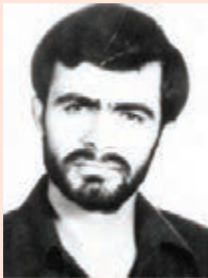

بیشتر بدانیم

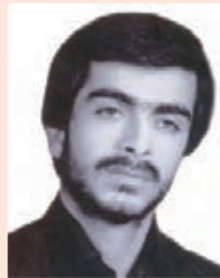

زنان و جنگ

در طول هشت سال دفاع مقدس، زنان نیز دوشادوش مردان در دفاع از کیان اسلامی نقش داشتند. تربیت فرزندانی با ایمان و شجاع که در جبهه‌ها افتخار آفریدند، تأمین وسایل مورد نیاز جبهه‌ها، پرستاری از مجروحان، جانبازان و ... از جمله خدمات زنان ایرانی در جریان جنگ تحمیلی بود. در طی جنگ ۴۵۵ نفر از زنان لرستانی در اثر حملات دشمن به مناطق مسکونی و غیرنظامی به شهادت رسیدند و ۴۰۵ نفر نیز به افتخار جانبازی نایل شدند.

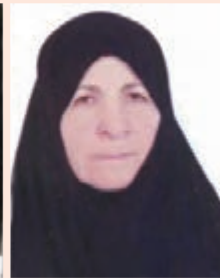
شهید سیدعباس گودرزی

شهید سیدحسن گودرزی

شهید سیدعلی گودرزی

اسوه‌های ایثار پدر و مادر برادران شهید گودرزی

شکل ۱۱-۹- خانواده گودرزی (اسوه‌های ایثار و شهادت)

فعالیت

شهید نعمت‌الله سعیدی

شهید محمد بروجردی

شهید شاهمراد نقدی

شهید هوشنگ رستمی

فهرستی از شهدای انقلاب اسلامی و دوران دفاع مقدس شهرستان محل سکونت خود تهیه کنید.

شهید مصطفی میرشاک

شهید رحیم دلفان

شهید نریمان حیدری

شهید جلال سرباز

شهید محمدحسن زینی‌وند

شکل ۱۱-۱۰- سرداران شهید استان

برای مطالعه

آیت الله بروجردی

شهید نورالدین رحیمی

شهید فخرالدین رحیمی

آیت الله مهدی قاضی

شکل ۱۱-۱۱

مشاهیر و فرهیختگان لرستان در دوره معاصر

لرستان از نظر دینی، فرهنگی و علمی دارای گذشته‌ای پرافتخار است و نام‌آوران و دانشمندان زیادی در این استان پرورش یافته‌اند. در اینجا برخی از این نام‌آوران و شخصیت‌های مذهبی، انقلابی، علمی و فرهنگی به صورت گذرا معرفی می‌شوند.

الف) علما و روحانیون

– آیت الله بروجردی (۱۳۴۰ – ۱۲۵۴ ه.ش) یکی از بزرگترین مراجع تقلید تشیع در عصر حاضر و مؤلف ده‌ها جلد کتاب.

– میرزا ابوالقاسم جابلقی مشهور به میرزای قمی (۱۱۹۵ – ۱۱۲۲ ه.ش) از برجسته‌ترین مراجع و علمای مجاهد ایران در قرن دوازدهم هجری و اوایل دوره قاجار و صاحب ده‌ها جلد کتاب.

– شیخ عبدالرحمان لرستانی (۱۳۱۵ – ۱۲۵۲ ه.ش) از روحانیان شاخص لرستان و نماینده مجلس شورای ملی از ۱۳۰۲ تا ۱۳۰۹ ه.ش.

– آیت الله روح الله کمالوند (۱۳۴۳ – ۱۲۸۱ ه.ش) از چهره‌های نام‌آور و از دانشمندان یک‌صد سال اخیر روحانیت. تأسیس حوزه علمیه خرم‌آباد (کمالیه) از اقدامات وی بود.

– آیت الله مهدی قاضی (۱۳۸۸ – ۱۳۰۶ ه.ش) از روحانیان برجسته کشور و مؤسس دانشگاه قم.

– شهید سید فخرالدین رحیمی (۱۳۶۰ – ۱۳۲۳ ه.ش)

– شهید سید نورالدین رحیمی (۱۳۶۴ – ۱۳۱۴ ه.ش)

– شهید آیت الله محمدحسین صادقی (۱۳۶۰ – ۱۳۰۲ ه.ش)

ب) نویسندگان و دانشمندان

– دکتر عبدالحسین زرین‌کوب (۱۳۷۸ – ۱۳۰۱ ه.ش) نویسنده و مورخ بزرگ کشور و دارای چندین جلد کتاب درباره ایران. از آثار وی می‌توان به تاریخ مردم ایران قبل از اسلام و بامداد اسلام اشاره کرد.

– دکتر سید جعفر شهیدی (۱۳۶۸ – ۱۲۹۷ ه.ش) مؤلف و مترجم چندین جلد کتاب، مانند تاریخ تحلیلی اسلام و ترجمه نهج البلاغه.

دکتر عبدالحسین زرین‌کوب

مهرداد اوستا

دکتر سکندر امان‌اللهی بهاروند

دکتر سیدجعفر شهیدی

شکل ۱۱-۱۲

- محمدرضا رحمانی مشهور به مهرداد اوستا (۱۳۷۰ - ۱۳۰۸ ه.ش) شاعر و نویسنده معاصر.
- عبدالمحمد آیتی از نویسندگان، مترجمان و محققان برجسته کشور در حوزه تاریخ، فرهنگ و ادب.
- محمدحسین آریا لریستانی (۱۳۹۰ - ۱۳۱۵ ه.ش) مترجم برجسته کشور.
- دکتر سکندر امان‌اللهی بهاروند جامعه‌شناس، محقق و از چهره‌های شاخص علمی لرستان؛ دارای کتاب‌ها و مقالات مختلف علمی.
- علی محمد ساکی (۱۳۷۳ - ۱۳۱۴ ه.ش) دارای چندین جلد تألیف و ترجمه.
- حمید ایزدپناه که در زمینه تاریخ لرستان و شناسایی آثار تاریخی آن تلاش زیادی داشته و چندین کتاب نوشته است.
- علیرضا فرزین چندین کتاب همراه با تصاویری زیبا از آثار تاریخی و طبیعی لرستان پدید آورده و سهم زیادی در شناساندن لرستان به جهانیان داشته است.
- سیدفرید قاسمی دارای ده‌ها جلد کتاب در حوزه تاریخ مطبوعات ایران و لرستان‌شناسی.
- در کنار این بزرگان، کسانی مانند ایرج کاظمی و سیدرضا رادفر نیز کوشش زیادی در زمینه شناخت تاریخ لرستان داشته‌اند.

فعالیت ✓

در جدول زیر نام سه تن از شاعران نامی لرستان را مشاهده می‌کنید. در مقابل نام هر شاعر یک بیت از شعرهای او را بنویسید.

	میرنوروز
	ملایریشان
	ملامنوچهر کولیوند

فصل پنجم

توانمندی‌های استان لرستان

درس دوازدهم جاذبه‌های گردشگری استان

اهمیت گردشگری

گردشگری نه تنها تأمین‌کننده یکی از نیازهای روحی و روانی انسان است بلکه توسعه این صنعت می‌تواند آثار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی پرباری برای یک منطقه به ارمغان آورد. استان لرستان به دلیل دارا بودن چشم‌اندازهای زیبای طبیعی، جاذبه‌های تاریخی، فرهنگی و نقش ارتباطی، زمینه مناسبی برای توسعه این صنعت، دارد.

شکل ۱-۱۲- دریاچه گهر در فصل تابستان

برای مطالعه

چند نکته پیرامون اهمیت گردشگری

- اگر نفت یک منبع زیرزمینی است، آثار و جاذبه‌های گردشگری نیز از منابع روزمینی محسوب می‌شوند و می‌توانند در توسعه اقتصادی استان نقش مهمی داشته باشند.
- توجه به آثار گردشگری نقش مؤثری در خودباوری و رشد هویت ملی و دینی دارد.
- شناسایی جاذبه‌های یک منطقه می‌تواند آنها را از خطر نابودی نجات دهد.
- پس انتظار می‌رود شما دانش‌آموز عزیز در شناسایی آثار محل سکونت خود کوشا باشید و اطلاعات کاملی از جاذبه‌های محل سکونت خود به دست آورید و به عنوان یک شهروند در حفظ و حراست از آنها کوشا باشید.

جاذبه‌های طبیعی

سیمای طبیعی لرستان، از کوه‌های سر به فلک کشیده اشتران کوه و گرین و سفیدکوه گرفته تا دشت‌ها و دره‌های سرسبز و پر آب، آبشارها و رودهای زیبا، همه و همه دارای چشم‌اندازهای زیبایی هستند که هر بیننده‌ای را به شگفتی و تحسین وامی‌دارد. در مجموع توانایی‌های طبیعی گردشگری استان لرستان در بخش‌های زیر قابل مطالعه است.

الف) گردشگری درمانی : در این نوع گردشگری گیاهان دارویی و چشمه‌های آب معدنی اهمیت فراوانی دارند. استان لرستان با داشتن گیاهان دارویی متنوع و چشمه‌های آب معدنی، زمینه مناسبی برای توسعه توریسم درمانی دارد.

ب) گردشگری ورزشی : استان لرستان با دارا بودن بهنه‌های وسیع کوهستانی، رودخانه‌ها و دریاچه‌ها توانایی فراوانی در جذب افراد علاقه‌مند به ورزش، کوهنوردی، ماهیگیری، شنا، قایقرانی و... دارد.

شکل ۲-۱۲- گردشگری در لرستان

ج) توریسم زمین شناسی (ژئوتوریسم) : این نوع گردشگری با هدف مطالعه پدیده‌های زمین‌شناسی و جغرافیایی انجام می‌شود. استان لرستان با وجود پدیده‌های متنوع و زیبای زمین‌شناسی مانند : غارها، آبشارها، و اشکال فرسایشی محیط مناسبی را برای این گروه از گردشگران پدید آورده است.

شکل ۳-۱۲- نمایی از یکی از کوه‌های استان

(د) اکوتوریسم : با توجه به چشم اندازهای زیبای استان مانند : کوه های سربه فلک کشیده، پوشش گیاهی متنوع، سراب ها، دشت های وسیع، آبشارهای با شکوه و... هر ساله هزاران نفر برای گذران اوقات فراغت از مناطق مختلف کشور به استان لرستان مسافرت می کنند.

برای مطالعه

جدول ۴-۱۲- جاذبه های گردشگری و توانایی های طبیعی جذب گردشگری در استان لرستان

جاذبه های طبیعی	زمینه های جذب گردشگری	مناطق جذب در استان لرستان
گردشگری درمانی	گیاهان دارویی	گل گاوزبان، خاکشیر، گل ختمی، آویشن، کاسنی، گل محمدی بیدمشک، شیرین بیان و...
	چشمه های آب معدنی	چشمه های آبگرم گراب (کوه دشت)، گراب ایلرد (الیگودرز)، چشمه های گوگردی روستاهای چم سنگر، کشور و کاکاشرف بخش پابی.
گردشگری ورزشی	کوهنوردی ماهگیری - شنا - قایقرانی - اسکی	از طریق سازماندهی و مشارکت افراد تقریباً در تمام استان صورت می گیرد. تقریباً ۲۰ قله بالای ۲۰۰۰ متر در استان وجود دارد که یک قله بالاتر از ۴۰۰۰ متر (اشترانکوه) و ۶ قله بالای ۳۵۰۰ متر می باشد. ۲۳ رودخانه در استان جاری است. حدود ۶ دریاچه و ۱۵ تالاب در استان لرستان وجود دارد.
ژئوتوریسم	غارها آبشارها	۱- علاوه بر غارهای متعدد در لرستان ۱۳ غار با سابقه تاریخی، ۷ آبشار در الیگودرز، ۴ آبشار در خرم آباد، ۱۳ آبشار در دورود و ۱ آبشار در افرینه پلدختر وجود دارد.
	زمین لغزش ها فرایندهای چین خوردگی و دگرگونی دریاچه های قدیمی	بزرگترین زمین لغزش جهان در دامنه شمالی کبیرکوه در جنوب پلدختر رخ داده است. جاده خرم آباد - پلدختر دارای اشکال بسیار متنوع چین خوردگی است. و در جاده دورود - اصفهان زیباترین اشکال دگرگونی دیده می شود. انواع اشکال رودخانه ای و اشکال کارستی یا آهکی در استان وجود دارد. در برخی از دشت های استان آثار دریاچه های کواترنر دیده می شود.
اکوتوریسم	دریاچه ها و تالاب ها	دریاچه های گهر، کیو خرم آباد، تپه جفا، بوستان فدک و بیشه دالان شهرستان بروجرد.
	کوه ها، تالاب ها، سراب ها دشت ها	۲۰ قله بالاتر از ۲۰۰۰ متر، ۱۵ تالاب که ۱۲ تالاب در پلدختر و مابقی در بروجرد و الیگودرز می باشند. سراب های خرم آباد، بروجرد، دلفان و سلسله، کوه دشت، ازنا و دورود. ۲۲ دشت در محدوده استان وجود دارد. دشت بلوران یکی از دشت های زیبا و تفریحی در استان است. دشت های الشتر، نورآباد، ازنا و سیلاخور از مهم ترین دشت ها به شمار می روند.
	پارک های جنگلی	۱۳ پارک جنگلی.
	زیستگاه های حیات وحش	۱- مناطق تحت حفاظت سفیدکوه، اشترانکوه. ۲- مناطق صید شکار ممنوع. ۳- ماهیان کور در روستای لون در بخش پابی. ۴- مناطق کوهستانی مخمل کوه، سفید کوه، اشترانکوه، گرین و...

✓ فعالیت

با علامت ضربدر توانایی هر پدیده را در نوع جذب گردشگر نشان دهید.

جدول ۵-۱۲

پدیده‌های طبیعی نوع گردشگری	چشمه‌های آب معدنی	قله‌ها و زیستگاه‌های حیات وحش	شنا و ماهیگیری	اشکال فرسایش	دشت‌ها و پارک‌های جنگلی
گردشگری درمانی					
گردشگری ورزشی					
ژئوتوریسم					
اکوتوریسم					

جاذبه‌های مذهبی، تاریخی

لرستان به عنوان یکی از قدیمی‌ترین سکونتگاه‌های انسان در جهان شناخته شده است. سابقه تاریخی و آثار بر جای مانده در این سرزمین، می‌تواند انگیزه خوبی برای توسعه صنعت گردشگری در این استان باشد. برخی از این جاذبه‌ها عبارتند از:

برای مطالعه

قلعه فلک‌الافلاک

آیا تاکنون از این قلعه بازدید کرده‌اید؟ این قلعه که از زمان قاجار به این نام خوانده شده بر فراز تپه‌ای در بلندترین نقطه شهر خرم‌آباد واقع شده است. نام قدیم آن «دژ شاپور خواست» بوده و قدمت آن به دوره ساسانی می‌رسد. آب

شکل ۶-۱۲. قلعه فلک‌الافلاک

مورد نیاز قلعه از چاهی به ژرفای ۴۰ متر که در میان قلعه وجود دارد تأمین می‌شود. این قلعه، بر شهر خرم‌آباد کاملاً مشرف است و وسعت آن ۵۳۰۰ متر مربع است. فضای داخلی آن به چهار تالار نسبتاً بزرگ، دو حیاط و تعدادی اتاق تقسیم شده است. کاربری آن در دوره‌های گذشته متفاوت بوده و در حال حاضر به عنوان موزه باستان‌شناسی و مردم‌شناسی پذیرای گردشگران است.

لرستان سرزمین پل‌های تاریخی

پل کشکان: این پل با بیش از ۳۳۰ متر طول و ۳۰ متر ارتفاع یکی از بزرگترین پل‌های تاریخی ایران محسوب می‌شود این پل در زمان هخامنشیان بر روی رودخانه کشکان ساخته شده و در ساخت آن از ساروج، سنگ و آجرهای مربع شکل استفاده شده است.

پل دختر: این پل در مسیر راه ارتباطی دو پایتخت شوش و هگمتانه ساخته شده، دارای طولی بیش از ۳۵۰ متر است.

پل شاپوری: این پل مربوط به دوره ساسانی و از بزرگترین پل‌های تمام سنگی این دوره با بیش از ۳۵۰ متر طول است. دارای ۲۸ طاق یا دهانه بوده است اما امروزه ۶ طاق آن بر جای مانده است. این پل قسمت‌های غربی لرستان را به خرم‌آباد و از آن جا به خوزستان متصل می‌کرده است.

پل کلهر: این پل در زمان هخامنشیان با هدف ارتباط دو پایتخت شوش و هگمتانه ایجاد شده است. طول آن بیش از ۱۵۰ متر و ارتفاع آن به ۳۰ متر می‌رسد.

پل گاو میشان: این پل در زمان ساسانیان بر روی رودخانه سیمره احداث شده و در بنای آن سنگ، ساروج و آجر به کار رفته است. طول آن به بیش از ۱۶۰ متر و طول بزرگترین دهانه طاق این بنا حدود ۳۳ متر است،

شکل ۷-۱۲- مهم‌ترین پل‌های تاریخی استان

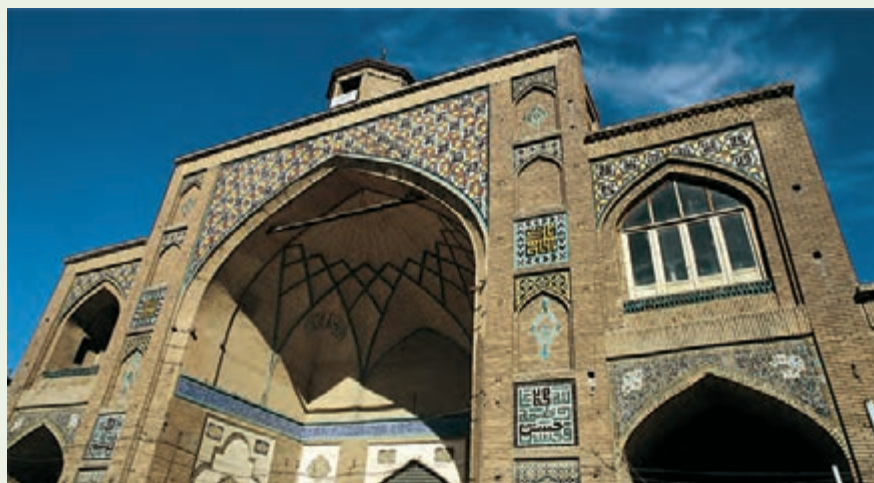
که یکی از بزرگترین طاق‌های جهان به شمار می‌رود.

مسجد جامع بروجرد : این مسجد زیبا و بی‌نظیر چون نگینی در مرکز شهر باصفای بروجرد واقع شده است. زمان ساخت آن مربوط به عهد سلجوقی و یکی از کهن‌ترین مساجد غرب کشور است. بر اساس کتیبه‌های موجود در زمان شاهان صفوی این مسجد دارای تزیینات آجری و کاشیکاری بوده است. گرچه مسجد جامع بروجرد در اثر حوادث گوناگون طبیعی آسیب دیده، اما هنوز شکوه خود را به عنوان یکی از نمونه‌های فرهنگ و تمدن لرستان حفظ کرده است.

شکل ۸-۱۲- مسجد جامع بروجرد

مسجد امام (سلطانی سابق) : این بنا یکی از ارزشمندترین و ممتازترین بناهای دوره اسلامی در لرستان است. مسجد امام بروجرد دارای سه درگاه بسیار زیباست، که با کاشی‌خشت هفت رنگ به سبک دوره قاجاری تزیین شده است. طرح و نقشه این بنا از مسجد امام تهران الگوبرداری شده است. این بنا مربوط به دوره قاجاریه (فتحعلی‌شاه قاجار) است.

شکل ۹-۱۲- مسجد امام بروجرد

برای مطالعه

جدول ۱۰-۱۲- جاذبه‌های گردشگری مذهبی، تاریخی و فرهنگی استان به تفکیک شهرستان

خرم آباد	تاریخی	قلعه فلک الافلاک، بازارسربوشیده، مناره، سنگ نوشته، گرداب سنگی، موزه مردم شناسی، غارمنقوش دوشه، کاروانسرای گوشه، باباطاه، غار کنجی، غارگرارجنه.
	مذهبی	مقبره زیدبن علی، شجاع الدین خورشید، شاهزاده احمد، مسجدجامع
بروجرد	تاریخی	شاهزاده ابوالحسن، خانه افتخارالاسلام، خانه مغیث الاسلام، خانه آیت الله بروجردی پل قلعه حاتم، خانه طباطبائی
	مذهبی	امام زاده جعفر، مسجدجامع، مسجدامام
دورود	مذهبی	امام زاده پیروالی
ازنا	مذهبی	امام زاده قاسم
الیگودرز	مذهبی	امام زاده پیرامام، (اثر تاریخی، شیرسنگی)
الشتر	تاریخی	دره تخت شاه، پل کاکارضا، قلعه مظفری (خط وشا)
نورآباد	تاریخی	تپه باستانی سیکوند، تپه باستانی باباجان
	مذهبی	امام زاده ابراهیم (بابای بزرگ)
کوهدشت	تاریخی	قلعه کوگان، سیله، معبدسرخ دم لکی، نگاره‌های میرملاس و هومیان - پل سیاپله.
	مذهبی	امام زاده شاه محمد
پلدختر	تاریخی	کاروانسرای چمشک - غارکلماکره - غارکوگان - پل پلدختر - پل گاو میشان - پل کلهرت
	مذهبی	امام زاده خوارزم بابا زید
دوره	تاریخی	پل کشکان - پیرشمس الدین

فعالیت

جدول ۱۱-۱۲ را برای شهرستان محل زندگی خود، تکمیل کنید.

جدول ۱۱-۱۲

جاذبه‌های انسانی		جاذبه‌های طبیعی	شهرستان
تاریخی و فرهنگی	مذهبی		
۱-	۱-	۱-	
۲-	۲-	۲-	

موانع و تنگناهای گردشگری در استان لرستان

همان گونه که آموختیم، استان لرستان دارای نقاط دیدنی طبیعی، تاریخی و فرهنگی بسیاری است. اما تعداد گردشگرانی که در طول سال از این نقاط دیدن می‌کنند، اندک است. علت آن، موانع و تنگناهایی است که در بخش گردشگری استان به چشم می‌خورد. از مهم‌ترین این موانع می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱- نبود سرمایه‌گذاری بخش خصوصی برای ایجاد زیرساخت‌های لازم به منظور جذب گردشگران
- ۲- عدم تبلیغات و اطلاع رسانی مناسب در بخش گردشگری مانند کمبود سایت‌های گردشگری برای معرفی جاذبه‌های گردشگری لرستان
- ۳- کمبود نیروی انسانی کارآزموده و متخصص امور جهانگردی در دفاتر آژانس‌های گردشگری.

فعالیت

آثار توسعه صنعت گردشگری در استان لرستان را در هر یک از موارد زیر بررسی کنید.

افزایش اشتغال:

افزایش درآمد:

تبادل فرهنگی:

✓ فعالیت

به کمک دبیر خود مکان هر یک از جاذبه‌های گردشگری زیر را نام ببرید و مکان آنها را روی نقشه مشخص کنید.

شکل ۱۲-۱۲- برخی از جاذبه‌های گردشگری استان

توانمندی‌های استان

شکل ۱۳-۱۲ چشم اندازهایی از طبیعت استان

✍ نکات مهم درس را خلاصه کنید :

۱- جاذبه‌های گردشگری در استان به دو بخش طبیعی و انسانی تقسیم می‌شوند.

۲-

۳-

۴-

درس سیزدهم توانمندی های اقتصادی استان

هر محدوده جغرافیایی از توان های محیطی خاصی برخوردار است. آب مهم ترین توان محیطی، مشخصه خاص زمین و القبای آبادانی است.

آیا می دانید ۱۱/۸ درصد از آب های سطحی ایران در لرستان وجود دارد و می تواند بزرگترین سرمایه استان باشد؟

توانمندی های بخش کشاورزی

تنوع شرایط آب و هوایی، کشت انواع محصولات زراعی و باغی، پرورش دام و طیور، پرورش آبزیان، و زنبورداری و... را در استان میسر ساخته و شرایط مساعدی برای توسعه این بخش، فراهم کرده است.

زراعت و باغداری: حدود ۲۴/۶ درصد از سطح استان به اراضی کشاورزی اختصاص دارد که این مقدار ۵/۵ درصد از کل اراضی زراعی کشور را شامل می شود.

مهم ترین محصولات کشاورزی استان غلات و حبوبات اند. غلات شامل: گندم، جو و برنج است. استان در زمینه تولید حبوبات (عدس، نخود و لوبیا)، درکشور رتبه اول را دارد. در مناطقی از استان مانند شهرستان دوره چگنی، کوهدشت و بخش چغلوندی شرایط محیطی برای کشت زعفران مناسب است.

از دیگر فعالیت های کشاورزی، باغداری است. انار، انجیر، انگور، سیب، گردو و زردآلو از تولیدات مهم باغی استان می باشند. در سال های اخیر به دلیل شرایط مساعد جغرافیایی، حمایت های بخش دولتی و مشارکت بخش خصوصی، ایجاد و توسعه باغ های گردو، زیتون و انجیر در قالب طرح طوبی در مناطق مستعد مورد توجه قرار گرفته است. که در همین جهت ۲۰ درصد مساحت باغ های انجیر سیاه کشور

در منطقه پلدختر واقع شده است. و با ۳۶ درصد تولید انجیر سیاه رتبه اول کشور را داراست. از طرفی شرایط مساعد محیطی، اشتغال، سودآوری و همچنین دسترسی سریع به بازار سبب احداث شهرک های پرورش گل و تولیدات گلخانه ای در حاشیه شهرهای بزرگ استان شده است.

شکل ۱-۱۳- باغداری در استان

جدول ۲-۱۳- سطح زیر کشت محصولات زراعی استان در سال ۸۹-۱۳۸۸ به هکتار

محصولات	زراعت آبی	زراعت دیم	جمع زراعت دیم و آبی	جمع تولید به تن
غلات	۹۳۳۱۸	۳۷۶۷۹۲	۴۷۰۱۱۰	۶۷۲۲۱۲
سبزیجات	۱۲۵۸۸	۰	۱۲۵۸۸	۴۰۹۲۳۰
محصولات جالیزی	۱۳۶۳۹	۰	۱۳۶۳۹	۳۹۴۰۱۲
محصولات صنعتی	۴۶۷۹	۰	۴۶۷۹	۱۱۰۷۱۱
حبوبات	۲۰۲۱۵	۱۰۹۰۱۹	۱۲۹۲۳۴	۱۰۴۳۹۶
نباتات علوفه ای	۱۵۰۵۸	۱۴۵۹	۱۶۵۱۷	۱۸۴۸۰
جمع کل	۱۵۹۴۹۷	۴۸۷۲۷۰	۶۴۶۷۶۷	۲۱۳۲۶۱۱

ردیف	شهرستان	سطح زیر کشت باغات با احتساب درختان پراکنده به هکتار			میزان تولید بر حسب تن	عملکرد (کیلوگرم در هکتار)
		غیر بارور	بارور	جمع		
۱	کوهدشت	۱۷۸۴/۵	۱۷۵۱/۳۳	۳۶۲۵/۸۳	۲۵۳۴۳	۱۴۴۷۳
۲	پلدختر	۱۴۴۵/۵	۱۶۶۷	۳۱۱۲/۵	۱۴۲۹۴/۲	۸۵۷۵
۳	چگنی	۵۵۹	۳۷۹	۹۳۸	۲۹۷۴	۷۸۴۷
۴	خرم‌آباد	۳۷۸۹/۵	۵۵۴۲/۵	۹۳۳۲	۳۹۳۴۴	۷۰۹۹
۵	دورود	۲۴۱۷	۳۲۷۹/۵	۵۶۹۶/۱۷	۲۰۰۰۸/۵	۶۱۰۲
۶	سلسله	۲۱۱۸	۲۲۸۳/۳	۴۴۰۱/۳	۱۲۸۴۴	۵۶۲۵
۷	بروجرد	۴۸۳۳/۵	۹۲۱۸/۲۲	۱۴۰۵۱	۵۱۸۰۹	۵۶۲۰
۸	ازنا	۵۴۰	۹۲۸	۱۴۶۸	۴۶۷۴	۵۰۳۶
۹	الیگودرز	۳۶۲۷	۱۵۵۳	۵۱۸۰	۲۷۱۲	۱۷۴۶
۱۰	دلفان	۲۸۴۳	۳۴۹۴/۵	۶۳۳۸/۳	۵۹۹۶/۲	۱۷۱۶
جمع استان		۲۴۰۴۷	۳۰۰۹۶	۵۴۱۴۳	۱۸۰۰۰۰	۵۹۸۱

دامپروری: سابقه تاریخی دامپروری و وجود بیش از ۲ میلیون هکتار جنگل و مرتع، لرستان را به یکی از قطب‌های مهم دامپروری کشور تبدیل کرده است. استان ما با بیش از ۶ میلیون واحد انواع دام سبک و سنگین، با تراکم ۲۳۷ واحد دامی در کیلومتر مربع (میانگین کشوری ۸۴)، از لحاظ تراکم دامی در کشور رتبه اول را دارد. دامپروری در استان به دو شیوه سنتی و صنعتی رایج است. در استان ۱۰۸۳ واحد دامداری صنعتی فعالیت دارند. لرستان یکی از مهم‌ترین تولید کنندگان گوشت قرمز، شیر خام و فراورده‌های فرعی مانند چرم و پوست، روده، پشم و... است. در لرستان ۴۲۵ واحد صنعتی پرورش مرغ گوشتی برای تأمین گوشت سفید استان فعالیت دارند.

جدول ۳-۱۳

نام واحد دامپروری	گاو شیری	پروراندی گوساله	پروراندی بره	مرغ گوشتی	مرغ تخمگذار	شتر مرغ	بوقلمون و بلدرچین
تعداد واحد	۲۱۱	۱۸۰	۲۵۰	۴۲۵	۱۱	۵	۳

شیلات: وجود ۳۹۰ مزرعه پرورش ماهیان سرد آبی و گرم آبی در استان، و تولید حدود ۱۵ هزار تن ماهی در سال، لرستان را در جایگاه اول تولید ماهی قزل‌آلای رنگین کمان در بین استان‌های غیر ساحلی قرار داده است.

زنبورداری: کوهستان‌های مرتفع و پوشیده از گیاهان دارویی و معطر مکان مناسبی برای زنبورداری است. تولید سالانه عسل در استان ۷۳۱ تن است. عسل تولیدی استان از کیفیت بالایی برخوردار است.

شکل ۴-۱۳

صنعت و معدن

سهم استان از صنعت کشور بسیار ناچیز (۱/۸۴ درصد) است. طبق آمار سال ۱۳۹۰، در استان ۱۵۱۱ واحد صنعتی دارای پروانه بهره‌برداری با اشتغال اسمی ۲۷۲۷۸ نفر وجود دارد. در بین این تعداد واحد صنعتی، صنایع کانی‌های غیر فلزی با ۴۹/۱ درصد و سرمایه‌گذاری ۲۲۱۶ میلیارد ریالی و اشتغال مستقیم ۱۹۰۴ نفر در جایگاه اول و صنایع غذایی با ۱۲/۳ درصد در رتبه دوم قرار دارد. واحدهای صنعتی استان در هفت شهرک صنعتی و چهار ناحیه صنعتی فعالیت می‌کنند. علاوه بر شهرک‌های صنعتی فعال شش شهرک صنعتی جدید در استان در حال ساخت است.

صنعت در استان به دو صورت صنایع ماشینی و صنایع دستی رواج دارد.

صنایع ماشینی: صنایع ماشینی استان علی‌رغم قابلیت‌های موجود از وضعیت مطلوبی برخوردار نیست. آیا می‌توانید دلایلی برای آن بیابید؟

صنایع دستی: از جمله صنایع دستی که در لرستان قدمت دیرینه دارد، صنعت ورشو سازی است. واحدهای فعال در این بخش بیشتر در شهرستان بروجرد قرار دارند. همچنین، به دلیل تولید پشم، کرک و مو، در استان بافت انواع زیراندازها مانند: فرش، گلیم و نمد و... انواع بافته‌های داری مانند: جاجیم بافی، سیاه چادردوزی، ریسمان‌های پشمی رایج است.

ظرفیت‌ها، قابلیت‌ها و توانمندی‌های مهم استان برای توسعه صنعتی

این ظرفیت‌ها عبارت‌اند از:

- منابع آب فراوان.
- کشف و شناسایی ذخایر نفت در جنوب و غرب استان.
- کشف و استخراج معادن کانی‌های غیر فلزی کم نظیر.
- مجاورت با قطب‌های صنعتی کشور.
- تولیدات کشاورزی و دامی فراوان.
- نقش ارتباطی استان در پیوند شمال و جنوب کشور.
- نیروی کار ارزان.

شکل ۵-۱۳

برای مطالعه

برخی از صنایع مهم استان عبارت‌اند از : صنایع شیر ایران سهامی عام، دارو سازی اکسیر، دارو سازی بایر افلاک، کارخانه سیمان فارسیت دورود، خودروسازی زاگرس، شیمیایی معدنی لرستان با تولید پودر میکرونیزه در الیگودرز، فروآلیاژ ایران، پتروشیمی لرستان، فولاد ازن، نساجی بروجرد، صنایع غذایی گهر، آب معدنی بیشه، تعاونی تولید الکل اتیلیک، پلی استر لرستان، کاشی جم، کاشی سامان، آهک صنعتی و هیدراته لرستان، پارت لبن، پارسیلون، یخچال سازی، ماشین سازی.

شکل ۶-۱۳- صنایع استان

معدن

منابع معدنی استان در سه بخش زیر به طور خلاصه مورد بررسی قرار می گیرد.

معادن کانی های غیر فلزی : لرستان بیشترین ذخائر سنگ های تزئینی ایران را دارد. بیش از ۲۲ درصد از سنگ های تزئینی ایران و ۳ درصد سنگ های تزئینی جهان در لرستان قرار دارد. سنگ های تزئینی چینی، مرمریت و لاشه موزائیکی استان از کیفیت جهانی برخوردار است.

معادن کانی های فلزی : در لرستان معادن کانی های فلزی قابل ملاحظه ای تا به حال شناسایی نشده است. از جمله معادن کانی های فلزی شناسایی شده در استان می توان به معادن سرب، روی و گالن در الیگودرز، مس در ازن و سنگ آهن در نورآباد، اشاره کرد.

توانمندی‌های استان

معادن نفت و گاز : کشف نفت در شهرستان پلدختر و انجام مطالعات لرزه‌نگاری در شهرستان کوهدشت و احتمال وجود ذخائر عظیم نفت و گاز در منطقه، تحول چشمگیری برای استان دریی خواهد داشت. در حال حاضر روزانه از ۴ حلقه چاه اکتشافی استان، ۱۲ هزار بشکه نفت استخراج می‌شود.

بیشتر بدانیم

تالک از دیگر منابع غنی و فراوان در استان است. ۹۸٪ تالک ایران با درجه خلوص بالا در لرستان قرار دارد. تالک به صورت محدود در صنایع داروسازی، کاغذسازی، صنایع رنگ سازی، لاستیک و پلاستیک، آرایشی و بهداشتی، حشره‌کش‌ها، کشاورزی و نساجی مورد استفاده قرار می‌گیرد، سیلیس در کارخانه سیمان، کارخانه شیشه و بلور و کارخانه فروسیلیس ازنا کاربرد دارد. گل اخرا (خاک قرمز رنگ) در تولید رنگ، تهیه ضدزنگ و لوازم آرایشی و مکمل بعضی از محصولات معدنی دیگر چون : سنگ گچ، سنگ آهک صنعتی، سنگ آهک کریستال ابری، سنگ نمک، گرانیت، فلدسپات، گرافیت و شن و ماسه به کار می‌رود.

بخش خدمات (بازرگانی و حمل و نقل)

شکل ۷-۱۳

بازرگانی : توانمندی‌های استان در زمینه تولیدات کشاورزی، دامپروری، کانی‌های غیرفلزی (انواع سنگ‌های تزئینی)، واقع شدن در مسیر ترانزیت شمال - جنوب، دسترسی به نواحی صنعتی و جمعیتی کشور و دسترسی آسان به سواحل جنوبی کشور، زیرساخت‌ها و شرایط مناسبی برای تجارت فراهم کرده است.

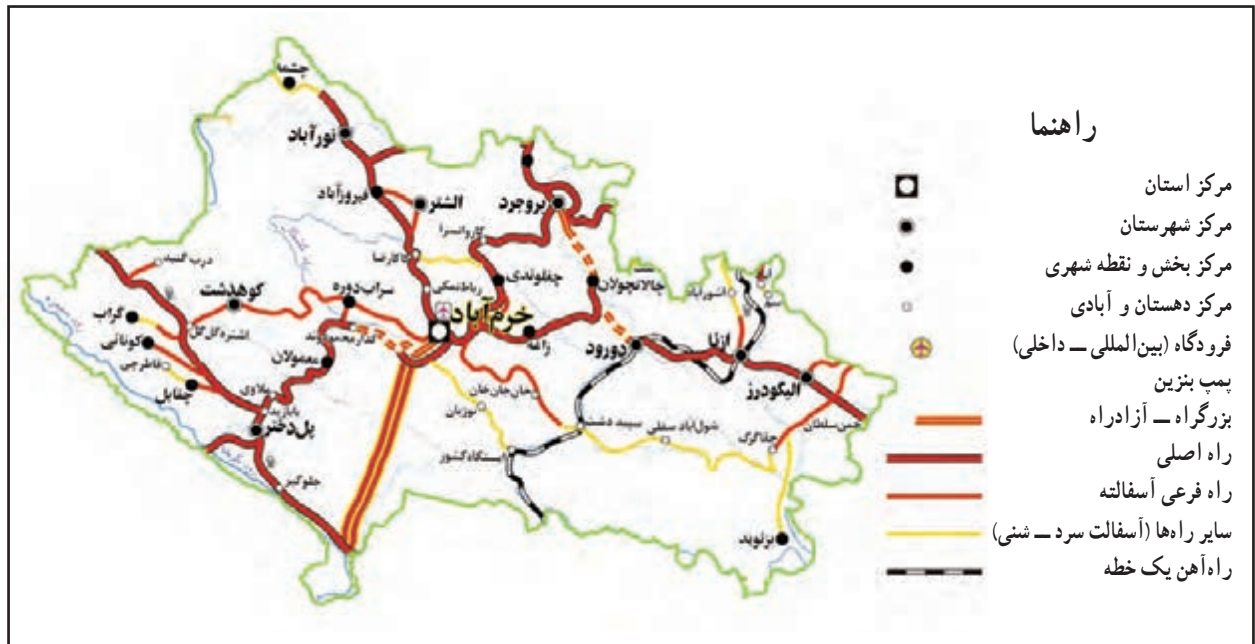
برای مطالعه

مهم‌ترین صادرات استان به بازارهای داخلی و خارجی شامل حبوبات، انار، انجیر، سیب، گردو، گوسفند زنده سالامبورگوسفندی، گوشت قرمز، تولیدات دارویی (دامی و انسانی)، سیمان، فروسیلیسیم، و میکروسیلیکا، پودر میکرونیزه، گچ ساختمانی، سنگ‌های تزئینی و ساختمانی و آب معدنی می‌شود. واردات استان در مجموع بیشتر شامل : ماشین‌آلات صنعتی و دستگاه‌های لازم برای واحدهای صنعتی موجود در استان می‌باشد. مانند : ماشین‌آلات و دستگاه‌های پردازش سنگ، اکسید آهن، ماشین‌آلات بازیافت پلاستیک و ماشین‌آلات خط تولید.

حمل و نقل : عبور خط راه آهن سراسری از استان و آغاز عملیات اتصال مرکز استان به آن، واقع شدن در مسیر ترانزیت شمال جنوب، همجواری با استان های صنعتی کشور، وجود فرودگاه خرم آباد و طرح احداث فرودگاه بروجرد در آینده از جمله مزیت های نسبی شبکه ارتباطی استان است.

شکل ۸-۱۳ نقشه راه های استان

فعالیت ✓

برخی از قابلیت ها و ظرفیت های استان برای سرمایه گذاری و توسعه عبارت اند از :

- ۱- تولید برق- آبی و احداث سد های مخزنی برای افزایش سطح زیر کشت آبی.
  - ۲- وجود جاذبه های گردشگری تاریخی- فرهنگی و طبیعی.
  - ۳- ایجاد صنایع تبدیلی و بسته بندی تولیدات زراعی و باغی.
  - ۴- احداث صنایع تولید خوراک دام، آبزیان و دان طیور.
- آیا شما می توانید موارد دیگری از قابلیت های استان را بیان کنید؟

فصل ششم

شکوفایی استان لرستان

پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

درس چهاردهم دستاوردهای انقلاب شکوهمند اسلامی

دستاوردهای انقلاب شکوهمند اسلامی

انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ یک رویداد سیاسی، مذهبی و موهبتی الهی بود که تحولی عظیم در تمام عرصه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ایجاد کرد. همچنین دستاوردهای عظیمی برای ملت شهیدپرور ایران به همراه داشت، که استان لرستان نیز از این دستاوردها بی‌بهره نبود. در این درس با گوشه‌ای از فعالیت‌های صنعتی، عمرانی، آموزشی و فرهنگی انجام گرفته پس از انقلاب شکوهمند اسلامی ایران در استان آشنا می‌شوید.

صنعت

استان لرستان از زمینه‌های مناسب توسعه صنعتی به‌ویژه در صنایع معدنی، کانی غیرفلزی، صنایع غذایی و نساجی برخوردار است. با وجود این مزایا، سهم استان از صنایع مادر تخصصی و پیشرفته ناچیز است. استان ما توسعه صنعتی را با اولویت به حفظ صنایع موجود و سرمایه‌گذاری در صنایع تبدیلی کشاورزی، کانی غیرفلزی، صنایع پایین دست پتروشیمی و دارویی انتخاب کرده است. پس از انقلاب شکوهمند اسلامی ۱۵۱۱ پروانه بهره‌برداری در بخش صنعت و معدن صادر شد که در این جهت، چهارده شهرک صنعتی، هفت شهرک فعال، چهار ناحیه صنعتی فعال و تعدادی شکل صنعتی و صنفی تشکیل شده است.

شکل ۱۴-۱- کارخانه پرس لرستان

برای مطالعه

جدول ۲-۱۴- مشخصات شهرک‌های صنعتی ایجاد شده بعد از انقلاب اسلامی تا مهر ۱۳۹۰

نام شهرک‌های صنعتی	مساحت به هکتار	تعداد واحد مستقر	فرصت شغلی ایجاد شده	تعداد واحد بهره‌برداری
خرم‌آباد ۱	۳۰	۷۶	۱۱۸۲	۳۷
خرم‌آباد ۲	۱۳۵	۱۳۲	۲۴۸۲	۳۲
بروجرد	۵۸/۴	۶۸	۱۹۲	۳۳
ازنا	۳۳۱	۱۲	۱۵۰۹	۶
سنگ الیگودرز	۴۴	۲۱	۲۳۶	۱۰
صنعتی الیگودرز	۵۵	۳	۰	۰
الشتر	۵۱/۸	۱	۰	۰
دورود	۴۵/۴	۳۱	۲۶۴	۹
جمع	۷۵۰/۶	۳۴۵	۸۴۳۷	۱۳۰

شکل ۴-۱۴- کارخانه نساجی بروجرد

شکل ۳-۱۴- کارخانه آهک هیدراته پلدختر

برای مطالعه

جدول ۵-۱۴- جدول مشخصات برخی از واحدهای صنعتی ایجادشده پس از انقلاب اسلامی

عنوان	تعداد	سرمایه گذاری به میلیارد ریال	اشتغال به نفر
استخراج معادن به غیر کانی های غیر فلزی	۶	۲	۲۹
محصولات غذایی و آشامیدنی ها	۱۵۷	۱۵۶۷	۳۸۴۳
ساخت منسوجات	۲۵	۴۴۵	۲۲۴۴
پوشاک و عمل آوردن پوست خز	۶۳	۸۰	۱۰۰۶
دباغی - چرم - کیف - چمدان - کفش	۷	۲۴	۳۲۷
چوب و محصولات چوبی به جز میل	۲۷	۵۶	۲۰۷
ساخت کاغذ و محصولات کاغذی	۲۰	۶۰	۲۳۰
انتشار و چاپ و تکثیر	۵	۳۶	۶۶
کک و فراورده های حاصل از نفت	۲۰	۵۳	۳۲۲
ساخت مواد و محصولات شیمیایی	۶۵	۳۳۸	۱۵۴۱
محصولات از لاستیک و پلاستیک	۱۶۶	۹۹۸	۱۸۸۷
سایر محصولات کانی غیر فلزی	۷۱۶	۲۴۴۰	۱۲۰۷۰
ساخت فلزات اساسی	۲۳	۱۴۱۱	۱۲۸۴
محصولات فلزی فابریکی	۸۲	۳۶۳	۱۴۱۴
ساخت ماشین آلات و تجهیزات	۴۶	۴۴۳	۱۶۴۵
ماشین آلات و دستگاه های برقی	۱۲	۷۲	۲۳۷
رادیو و تلویزیون وسایل ارتباط	۱	۰/۱	۸
ابزار پزشکی - اپتیکی - دقیق - ساعت	۵	۱۴	۶۳
وسایل نقلیه موتوری	۲۵	۱۴۲۳	۱۳۳۰
سایر تجهیزات حمل و نقل	۶	۳۹	۹۸
مبلمان سایر مصنوعات	۲۴	۲۵	۲۰۸
بازیافت	۱۰	۴۵	۱۱۶
جمع کل	۱۵۱۱	۹۹۳۴	۳۰۱۷۵

معادن

جایگاه معادن در توسعه اقتصادی و افزایش درآمدهای استان پس از انقلاب اسلامی همچنان در سطح بالایی قرار دارد. به‌ویژه نقش معادن در زمینه صنایع کانی غیرفلزی مانند: سیمان، گچ سنگ، سرامیک، کاشی و صادرات معدنی قابل ملاحظه است. بیشترین فراوانی معادن به ترتیب سنگ تزئینی، ۵۲ معدن، شن و ماسه ۳۰ معدن و سنگ آهک ۳۶ معدن بوده است. برخی شاخص‌های معدنی استان براساس آمارگیری معادن توسط مرکز آمار ایران در سال ۱۳۸۵ به قرار زیر است:

جدول ۶-۱۴- برخی شاخص‌های معدنی استان پس از انقلاب اسلامی

تعداد معادن فعال	تعداد شاغلان	میزان تولیدات به میلیون تن	میزان سرمایه‌گذاری به میلیون ریال	ارزش افزوده به میلیون ریال
۱۰۰	۲۰۲۹	۴۵۴۴	۷۳۵۰۷	۳۰۳۲۵۹

شکل ۷-۱۴- کارخانه سنگبری

فعالیت‌های عمرانی

فعالیت‌های عمرانی استان لرستان را در سه بخش می‌توان دسته‌بندی کرد :

۱- عمران روستایی

روستاهای استان از نظر عمرانی در سال‌های قبل از انقلاب اسلامی وضعیت مناسبی نداشتند؛ به طوری که از کل روستاهای استان تنها ۱۸۴ روستا دارای آب لوله کشی، ۳۷ روستا دارای برق و به هیچ روستایی گازرسانی نشده بود. اما در سال‌های اول انقلاب اسلامی، فعالیت‌های عمرانی در روستاهای استان توسط جهاد سازندگی (جهاد کشاورزی) با هدف محرومیت‌زدایی و کاهش نابرابری میان شهر و روستا آغاز شد و تاکنون توسط بنیاد مسکن انقلاب اسلامی ادامه یافته است، به گونه‌ای که تا سال ۱۳۹۰ به ۹۳/۲ درصد از روستاها برق‌رسانی و به ۴/۵ درصد از روستاها (۱۰۱ روستا) گازرسانی شده است (پیش از انقلاب اسلامی استان لرستان از نعمت گاز بی بهره بود). همچنین تعداد روستاهای بهره‌مند از برق از ۳۷ روستا به بیش از ۲ هزار روستا افزایش یافته است. روستاهای بهره‌مند از آب آشامیدنی سالم از ۱۸۴ روستا به ۸۰۰ روستا و طول راه‌های روستایی از ۲۰۰ کیلومتر به ۵ هزار کیلومتر افزایش یافته است.

برای مطالعه

جدول ۸-۱۴- خلاصه اقدامات انجام شده بنیاد مسکن انقلاب اسلامی در استان لرستان تا سه ماهه اول سال ۱۳۹۰

تعداد	نوع فعالیت
۶۸۱۳۱	مقاوم سازی و بهسازی مسکن روستایی
۵۳۲۲۴	صدور سند مالکیت
۶۷۸	تهیه طرح هادی روستایی
۱۵۴	بهسازی شبکه معابر و اجرای طرح هادی
	حصارکشی و پیاده‌روسازی روستاها
	احداث سالن‌های ورزشی - سه واحد ساختمان کانون پرورش فکری کودک و نوجوان - ۱۵ واحد ساختمان دهیاری
	پرداخت تسهیلات ودیعه مسکن و قرض الحسنه واحداث حمام

۲- عمران شهری: در بخش عمران شهری، اقدامات زیادی بعد از انقلاب اسلامی در استان صورت گرفته است. به عنوان مثال در بخش آب و فاضلاب در اغلب شهرهای استان با تشکیل شرکت آب و فاضلاب، تأسیسات مربوط به این بخش احداث شده و یا در دست ساخت است. احداث زیرگذرها، توسعه فضای سبز شهرها، تعریض خیابان‌ها، و ایجاد کمربند سبز اطراف شهرها، ترمیم

دستاوردهای انقلاب شکوهمند اسلامی

بافت فرسوده شهرها و افزایش خدمات شهری، ساماندهی فعالیت‌های اقتصادی داخل شهرها و ایجاد شهرک‌های جدید و... تنها بخشی از اقداماتی است که پس از انقلاب اسلامی در شهرهای استان انجام شده است.

جدول ۹-۱۴- مقایسه فعالیت عمران شهری در استان قبل و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی

نوع فعالیت	تعداد مشترکان تا سال ۱۳۵۷	عملکرد تا پایان ۱۳۸۹	نرخ رشد کل دوره
آب آشامیدنی سالم	۲۱۰۰۰	۲۲۰۰۰۰	۹۴۷/۶
برق	۵۳۰۰۰	۳۹۰۰۰۰	۶۳۵/۸
گاز	۰	۱۲۲۰۰۰	
تلفن	۱۳۰۰۰	۴۱۳۰۰۰	۳۰۷۶/۹

شکل ۱۰-۱۴- یکی از زیرگذرهای شهر خرم‌آباد

۳- حمل و نقل : استان لرستان به دلیل واقع شدن در مسیر راه‌های اصلی کشور و هم‌جواری با استان‌های مرزی و صنعتی به عنوان پل ارتباطی، میان شمال و جنوب کشور از موقعیت خاصی برخوردار است. از مهم‌ترین طرح‌های عمرانی در سال ۱۳۸۹ می‌توان به افتتاح آزاد راه خرم‌آباد - پل زال و چهارخطه کردن محورهای اصلی استان اشاره کرد. همچنین، آغاز عملیات پروژه‌های مهم آزاد راه خرم‌آباد - اراک، احداث خطوط ریلی دورود - بروجرد - غرب کشور و شبکه ریلی دورود - خرم‌آباد - اندیمشک و

دورود - داران - اصفهان و طرح احداث فرودگاه بروجرد از جمله پروژه‌های مهم استان در سال ۱۳۹۰ است.

جدول ۱۱-۱۴- مقایسه راه‌های استان قبل و پس از پیروزی انقلاب اسلامی

اطلاعات کلی راه‌های استان لرستان در سال ۱۳۸۹			نوع راه
راه همسنگ شده	عملکرد تا سال ۱۳۸۹ طول محور	طول راه‌ها قبل از انقلاب	
۱۶۱۵	۲۳۸	۰	چهار خطه
۲۶۹۵	۹۱۰/۵	۴۹۳	اصلی
۱۲۲۶	۶۱۸	۱۱۸	فرعی
۹۱۹۲	۵۰۰۴	۲۰۰	روستایی
۱۴۷۲۸	۶۱۵۲/۵	۸۱۱	جمع کل

شکل ۱۲-۱۴- آزادراه خرم‌آباد - پل زال

برای مطالعه

کشاورزی

پس از پیروزی انقلاب اسلامی برنامه‌ریزی در زمینه فعالیت‌های مربوط به زراعت، باغداری، دامداری صنعتی، زنبورداری، پرورش ماهی و طیور، همچنین صدور مجوز برای واحدهای گلخانه‌ای و تولید قارچ به عنوان فعالیت‌های مهم مرتبط با کشاورزی، سهم عمده‌ای در اشتغال‌زایی و تأمین نیازها و پیشرفت اقتصادی استان داشته است. استفاده از شیوه‌های نوین آبیاری (قطره‌ای، بارانی) اجرای طرح آبخیزداری به منظور جلوگیری از فرسایش خاک و حفظ منابع آب و همچنین احداث سه سد و بهره‌برداری از هفت سد و انجام مطالعات ۲۷ سد دیگر از برنامه‌های این بخش است. این درحالی است که تولید محصولات کشاورزی و دامپروری قبل از انقلاب در استان ۴۰۰ هزار تن بوده است و هیچ‌گونه طرح و یا برنامه‌ای برای سدسازی و یا آبخیزداری و... وجود نداشته است.

عنوان پروژه یا فعالیت	عملکرد تولید (تن)
تولید گوشت قرمز	۵۹۰۰۰
تولید گوشت مرغ	۳۶۰۰۰
تولید تخم مرغ	۵۵۰۰
تولید عسل	۴۹۶/۵۲۹
تولید آبریان	۱۳۰۰۰
تولید زراعی	۲۱۴۱۰۷۰
تولید باغی	۱۸۰۰۰۰

شکل ۱۴-۱۴

برای مطالعه

فعالیت‌های علمی – آموزشی

آموزش و پرورش: با توجه به اهمیت و جایگاه تعلیم و تربیت، فعالیت‌های چشمگیری در زمینه تأسیس مدارس در کلیه دوره‌های تحصیلی، همچنین رشته‌های کار و دانش، فنی و حرفه‌ای و... انجام شده است. از اقدامات مهم در این بخش، می‌توان به تأسیس نهضت سوادآموزی و آموزش بزرگسالان اشاره کرد که نقش مؤثری در رشد درصد باسوادی و سطح سواد عمومی داشته است. همچنین نقش خیرین مدرسه‌ساز به جهت بهبود کیفیت و کمیت واحدهای آموزشی استان شایسته و قابل توجه است.

جدول ۱۵-۱۴ عملکرد خیرین مدرسه‌ساز در استان لرستان

سال	تعداد خیرین	تعهدات خیرین مدرسه‌ساز ارقام به هزار ریال	تعداد کل پروژه‌های تحویلی	تعداد کلاس	زیربنا به متر مربع
۱۳۷۷-۱۳۹۰	۷۶۶	۱۶۶۳۶۰۶۰۰۴	۱۹۴	۸۱۳	۷۸۸۱۱

شکل ۱۶-۱۴ مراکز آموزشی استان

همان‌طور که انقلاب اسلامی در زمینه‌های مختلف در جهت توسعه و رونق استان لرستان دستاوردهای مهم و چشمگیری داشته است، در زمینه علمی – آموزشی نیز اقدامات زیادی انجام شده است که می‌توان به افزایش سطح پوشش تحصیلی در کلیه دوره‌های ابتدایی تا پایان دوره متوسطه، توسعه دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، گسترش رشته‌های مختلف برای ادامه تحصیل در سطوح مختلف دانشگاهی از کاردانی تا دکتری اشاره کرد.

جدول ۱۷-۱۴- مقایسه برخی از شاخص‌های علمی - آموزشی در استان لرستان از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۹

عنوان شاخص	سال تحصیلی ۱۳۵۷-۱۳۵۶	سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸	میزان تغییر رشد
مکان‌های آموزشی	۲۵۰	۵۰۰۰	بیش از ۲۰ برابر
مراکز آموزش عالی	۱	۲۵	۱۰۰ درصد
افزایش باسوادی	۳۰ درصد	۸۲ درصد	نزدیک به ۳ برابر
پوشش تحصیلی (ابتدایی تا متوسطه)	کمتر از ۵۰ درصد	بیش از ۹۵ درصد	

فعالیت‌های فرهنگی

قبل از انقلاب استان ما یکی از استان‌های محروم و فاقد هر نوع امکانات فرهنگی بود اما بعد از پیروزی انقلاب مسئولان تمام تلاش خود را به کار گرفتند تا در بخش‌های مختلف محرومیت‌زدایی کنند. به همین منظور کتابخانه‌ها گسترش یافتند و کانون‌های پرورش فکری کودکان و نوجوانان، مجتمع‌های فرهنگی و... در استان تأسیس شد.

جدول ۱۸-۱۴- برخی از شاخص‌های فرهنگی و هنری استان

شرح	تعداد
سینما	۹
سالن نمایش	۳
کتابخانه عمومی	۳۰
کانون پرورش فکری کودک و نوجوان	۲۰
مجله و هفته نامه	۱۶
چاپخانه	۳۲
نمایشگاه کتاب	۳۳

بهداشت و درمان

قبل از انقلاب اسلامی بسیاری از شهرها و روستاهای استان ما از حداقل امکانات و مراکز بهداشتی بی‌نصیب بودند. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی توجه به بخش سلامت جامعه و توسعه مراکز بهداشتی - درمانی نیز مانند سایر

بخش‌ها در دستور کار قرار گرفت و در این جهت اقدامات قابل توجهی انجام شد.

جدول ۱۹-۱۴- برخی شاخص‌های بهداشتی و درمانی در سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۹

عنوان شاخص	سال ۱۳۵۷	سال ۱۳۸۹	نرخ رشد کل
مراکز بهداشتی و درمانی	۵۷	۲۵۰	۳۳۸/۵
آزمایشگاه تشخیص طبی	۲۲	۱۰۳	۳۶۸/۱
داروخانه	۲۷	۱۶۷	۵۱۸/۵
سراشته پزشک به ازای هر هزار نفر	۱۲۰۰۰	۲۸۰۰	-
افزایش امید به زندگی	۶۵	۷۲	-
کاهش میزان مرگ و میر مادران و کودکان			
ریشه کنی بسیاری از بیماری‌های مسری			

افزایش تعداد سالن‌های سرپوشیده از ۳ باب به ۳۰ باب
 افزایش هیئت‌های ورزشی از ۴۰ هیئت به ۳۶۰ هیئت
 افزایش زمین‌های فوتبال از چهار زمین به ۲۴ زمین
 ایجاد ۳۴ مکان ورزشی روستایی (پیش از انقلاب هیچ مکان ورزشی روستایی در استان وجود نداشت)
 افزایش شمار مشترکان تلفن ثابت از ۱۳ هزار خط به ۴۱۳ هزار خط
 افزایش تعداد روستاهای بهره‌مند از تلفن از ۵ روستا به بیش از ۲ هزار روستا
 واگذاری بیش از ۴۰۰ هزار تلفن همراه
 افزایش میزان پخش برنامه‌های صدای محلی از ۶ ساعت در روز به ۱۶ ساعت در روز
 پوشش صدای مرکز استان برای ۹۸ درصد جمعیت استان لرستان
 پوشش سیمای مرکز لرستان برای ۹۹ درصد جمعیت این استان
 پوشش شبکه‌های سراسری سیمای جمهوری اسلامی ایران در استان لرستان (پیش از انقلاب فقط شبکه‌های یک و دو به صورت محدود در لرستان قابل دریافت بود)
 انقلاب اسلامی تأثیر عمیقی در افزایش آگاهی‌های سیاسی و اجتماعی مردم لرستان داشته است. مردم این استان برای تعیین سرنوشت خود و کشور با شرکت در انتخابات متعدد، حضور فعال داشته‌اند؛ به طوری که میانگین شرکت مردم لرستان در انتخابات از میانگین کشوری بالاتر است و این بیانگر افزایش بینش سیاسی اجتماعی مردم لرستان است.

فعالیت

- ۱ - منظور از فعالیت‌های عمرانی در شهر و روستا چیست؟
- ۲ - پروژه‌های عمرانی در استان پس از انقلاب اسلامی توسط کدام نهاد انقلابی آغاز شد؟ و توسط کدام نهاد تداوم پیدا کرد؟
- ۳ - در محل زندگی شما کدام طرح‌های عمرانی انجام شده و یا در حال اجرا است؟ تحقیق کنید و گزارشی به کلاس ارائه دهید.

شکل ۲۱-۱۴ - آزادراه

شکل ۲۰-۱۴ - نمایی از صنایع استان

نکات مهم درس را خلاصه کنید:

درس پانزدهم چشم‌انداز آینده استان

آیا می‌توانید نقشی در توسعه آینده استان داشته باشید؟

جایگاه ایران برای اقتصاد ملی، در سال ۱۴۰۴ هـ. ش در قالب توسعه پایدار و همه‌جانبه، ترسیم شده است. استان لرستان با داشتن قابلیت‌های مطلوب طبیعی، عوامل انسانی، جاذبه‌های گردشگری، موقعیت مناسب جغرافیایی و... باید رتبه‌های بالایی را در میان استان‌های کشور به خود اختصاص دهد.

تحقق این امر، نیاز به آگاهی و عزم جوانان این مرز و بوم دارد، جوانانی که باید با شناخت محیط خود نقش مؤثری در پیشرفت آن داشته باشند. توسعه صنعت به‌ویژه صنایع مادر، و نیز صنایع تبدیلی در بخش کشاورزی، دامپروری و صنعت گردشگری می‌تواند دورنمای زیبایی از توسعه را فراروی استان قرار دهد.

شکل ۱-۱۵- نمایی از چشم‌اندازهای شهرهای استان

تحقیق کنید

استان لرستان در هر یک از موارد زیر دارای چه توانمندی‌هایی است؟

- ۱- موقعیت مناسب جغرافیایی
- ۲- بهره‌مندی از منابع قابل توجه نفت و گاز
- ۳- برخورداری از منابع غنی آب‌های سطحی و زیرزمینی
- ۴- تنوع آب و هوایی
- ۵- بهره‌مندی از جاذبه‌های طبیعی، تاریخی و فرهنگی
- ۶- وجود منابع معدنی

دستاوردهای انقلاب شکوهمند اسلامی

با توجه به استعدادهای خدادادی و توان بالای استان در زمینه منابع طبیعی و نیروی انسانی، استان ما سزاوار توجه بیشتر مسئولان و برداشتن گام‌های اساسی در راه توسعه و پیشرفت آن است اما باید توجه داشت که در مسیر توسعه استان تنگناها و محدودیت‌هایی وجود دارد.

تحقیق کنید

استان لرستان در هر یک از موارد زیر دارای چه تنگناها و محدودیت‌هایی است؟

- وقوع زلزله‌های ویرانگر
- تأسیسات مهار، ذخیره آب و شبکه‌های آبرسانی
- شیوه‌های بهره‌برداری در بخش کشاورزی
- تخریب منابع طبیعی
- کمبود زیرساخت‌های گردشگری

شکل ۲-۱۵- نمایی از فعالیت‌های اقتصادی در استان

ضرورت تعیین چشم‌انداز توسعه آینده استان

با توجه به توانمندی‌ها و محدودیت‌های استان، داشتن نگاهی آینده‌نگر برای رشد، پیشرفت و توسعه استان، امری اجتناب‌ناپذیر است. بنابراین بهتر است هرگونه برنامه توسعه که برای چشم‌انداز آینده استان تهیه و تدوین می‌شود، علمی و در قالب آمایش سرزمین و براساس توانمندی‌های هر منطقه باشد.

برای مطالعه

مهم‌ترین اهداف و راهبردهای پیشنهادی برای توسعه استان

براساس سند چشم‌انداز توسعه استان لرستان برخی از اهداف مهم بلند مدت توسعه استان عبارت‌اند از :

- توسعه بخش صنعت متناسب با منابع موجود
- اعتلای معرفت دینی و ساماندهی فعالیت‌های فرهنگی
- توزیع متعادل امکانات در سطح استان
- توسعه و نوسازی بخش معدن با تأکید بر سنگ‌های ساختمانی
- استفاده از خطوط انتقال انرژی که از استان عبور می‌کند در جهت توسعه و پیشرفت همه‌جانبه
- افزایش نقش استان در تولید فرآورده‌های حاصل از نفت و گاز با تأکید بر صنایع پتروشیمی
- مهار و ذخیره آب‌های سطحی، متناسب با نیازهای توسعه و استفاده بهینه و مطلوب از آنها
- افزایش کمی و کیفی تولید محصولات کشاورزی و دامپروری با توجه به قابلیت‌های موجود
- ترویج شیوه‌های جدید کشاورزی با تأکید بر کشت‌های تراکم
- حفاظت، احیا، توسعه و بهره‌برداری اصولی از منابع طبیعی (جنگل‌ها و مراتع) و محیط زیست استان در جهت نیل به توسعه پایدار
- فراهم کردن بسترهای لازم جهت استفاده از قابلیت‌های گردشگری استان
- تعامل بخش صنعت و کشاورزی در جهت توسعه پایدار
- مطالعه و سازماندهی توسعه اشتغال و کاهش بیکاری با ایجاد فرصت‌های شغلی و حمایت از کارآفرینان
- تقویت شبکه‌های زیربنایی (ارتباط زمینی، ریلی، هوایی، انرژی، مخابرات و...)
- توسعه و گسترش خدمات بازرگانی، جذب و نگهداری منابع انسانی و شناسایی نیروهای کارآفرین و افزایش مشارکت نیروهای محلی در مدیریت توسعه استان
- ارتقای شاخص‌های توسعه انسانی و افزایش ظرفیت‌های آموزش عالی با اولویت دادن به نیازهای استان

خوشبختانه برخی از راهبردهای توسعه استان وارد مرحله عملیاتی شده و در حال اجراست؛ مانند: سدسازی و انتقال آب به مناطق مستعد کشاورزی، ایجاد شهرک‌های صنعتی، توسعه شبکه حمل و نقل، توسعه شبکه مخابرات، گازرسانی و...

نقشه برخی از جاذبه های گردشگری استان

موتور استان	موتور شهرستان	موتور بخش و نقشه شهری	موتور دهستان و آبادی	فرودگاه (این مطلبی داخلی)	پسمانچین	نیزگاه آزاد راه	راه اصلی	راه فرعی آسفالته	سایر راهها (آسفالت سرد، شنی)	راه آهریک خسته
□	●	●	○	✈	■	—	—	—	—	—

۱- بل شکسته

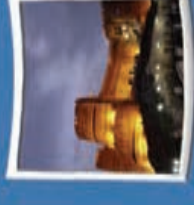
۲- منار آجری

۳- امام زاده قاسم

۴- بل دختر

۵- قلک الاقلی

۶- گرداب سنگی

۷- مسجد جامع یروچرد

۸- سنگ نوشته

۹- آبشار یشه

۱۰- گوری بلمی

۱۱- دریاچه گهر

۱۲- آبشار نوزیان

۱۳- آبشار

۱۴- آبشار

۱۵- آبشار

۱۶- آبشار

منابع و مآخذ

- آمارنامه استان لرستان، ۱۳۵۸، سازمان برنامه و بودجه استان لرستان، معاونت آمار و اطلاعات آموزش و پرورش استان لرستان
- استانداری استان لرستان
- اداره کل منابع طبیعی استان
- ایزدپناه، حمید ۱۳۸۴: لرستان در گذر زمان و تاریخ. تهران، انتشارات اساطیر.
- ایزدپناه، حمید ۱۳۶۳: آثار باستانی و تاریخی لرستان. تهران، انتشارات آگاه.
- امان‌اللهی بهاروند، سکندر ۱۳۸۴: «موسیقی در فرهنگ لرستان» نشر افکار.
- امان‌اللهی بهاروند، سکندر ۱۳۶۶: قوم لر. تهران، انتشارات آگاه.
- ایزدپناه، حمید ۱۳۷۶: تاریخ جغرافیایی و اجتماعی لرستان. جلد اول، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
- اداره کل راه و ترابری استان لرستان.
- قاضیانی، فرحناز ۱۳۷۶: بختیاری‌ها، بافته‌ها و نقوش - پژوهشگاه سازمان میراث فرهنگی کشور.
- بشاش کنزق، رسول ۱۳۷۸: نجوای ظروف و اشیای منسوب به غار کلماکره. تهران، معاونت پژوهشی سازمان میراث فرهنگی.
- برنامه آمایش استان لرستان، مرحله اول، تحلیل وضعیت و ساختار موجود، جلد سوم بهار ۱۳۸۷.
- پایی، مرادحسین ۱۳۷۶: روایت حماسه‌ها. خرم‌آباد، انتشارات افلاک.
- پری، جان ر. ۱۳۶۵: کریم‌خان زند. ترجمه علی محمد ساکی، تهران، نشر فراز.
- خودگو، سعادت ۱۳۷۸: اتابکان لر کوچک. خرم‌آباد، انتشارات افلاک.
- دالوند، حمیدرضا ۱۳۸۵: انقلاب اسلامی در لرستان. تهران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- چگنی علی‌هادی و دیگران، راهنمای سرمایه‌گذاری استان لرستان چاپ، مؤسسه فرهنگی هنری کلیک چاپ دوم فروردین ۱۳۹۰.
- زیدوندی، علی محمد ۱۳۸۸: شناخت مفاخر ازنا. جلد اول، خرم‌آباد، انتشارات سیفا.
- سیمای منابع طبیعی استان لرستان، منابع طبیعی و آب‌خیزداری استان لرستان.
- مرادی، فربرز و دیگران ۱۳۸۸: سند توسعه منابع طبیعی و آب‌خیزداری استان لرستان در افق ۱۴۰۴ اداره کل

- منابع طبیعی و آبخیزداری استان لرستان، نشر پونه.
- سازمان جهاد کشاورزی استان لرستان
- سازمان محیط زیست استان لرستان
- سازمان صنایع و معادن استان لرستان
- شرکت سهامی آب منطقه‌ای استان لرستان
- سهرابی، محمد ۱۳۷۶: لرستان و تاریخ قوم کاسیت. خرم آباد، انتشارات افلاک.
- حسنوند، حمید، طهماسبی، فرهاد ۱۳۸۸: شناسنامه اجتماعی، فرهنگی استان لرستان - دفتر امور اجتماعی استانداری - پاییز ۱۳۸۹ انتشارات شاپور خواست.
- طرهانی نژاد، ناصر ۱۳۸۶: افلاکیان؛ زندگی نامه و وصیت نامه شهدای آموزش و پرورش لرستان، خرم آباد انتشارات سیفا.
- علایی طالقانی، محمود، ۱۳۸۸: ژئومورفولوژی ایران، چاپ پنجم، انتشارات قومس.
- فرزین، علی رضا ۱۳۷۲: لرستان در گذر تاریخ. تهران، سازمان میراث فرهنگی کشور.
- فرزین علی رضا ۱۳۸۶: سیمای طبیعی، تاریخی و فرهنگی لرستان. خرم آباد، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان لرستان.
- فسایی، میرزا حسن حسینی ۱۳۶۷: فارسنامه ناصری. چاپ منصور رستگار فسایی، دو جلد تهران، انتشارات امیرکبیر.
- فصل نامه جنگل و مرتع شماره ۷۶ و ۷۷ زمستان ۱۳۸۶.
- فتحی، آذر ۱۳۸۰: راهنمای گردآوری گویش‌ها، فرهنگستان زبان و ادب فارسی، تهران.
- قاسمی، سیدفرید ۱۳۷۵: تاریخ خرم آباد. خرم آباد، انتشارات افلاک.
- کاظمی، ایرج ۱۳۷۶: مشاهیر لر. خرم آباد، انتشارات افلاک.
- یاوری، حسین ۱۳۸۴: کارشناسی آثار صنایع دستی، حسین یاوری، انتشارات ایران‌شناسی.
- کریمی درمنی، حمیدرضا ۱۳۸۹: «یاری‌گری در ایران»، انتشارات کند و کاو تهران.
- گیرشمن، رومن ۱۳۶۷: ایران از آغاز تا اسلام. ترجمه محمد معین، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی.
- گزارشی اجمالی از لرستان در جنگ. اداره کل حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس استان لرستان (معاونت پژوهش و اسناد)، آذر ماه ۱۳۸۹.
- گزارش شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی استان لرستان ۱۳۸۹.
- مولانا بروجردی، غلامرضا ۱۳۸۲: سخنوران بروجرد. تهران، انتشارات حروفیه.
- نتایج تفصیلی جمعیت استان لرستان، سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۷۵.
- جزمی، محمد و دیگران ۱۳۶۳: هنرهای بومی در صنایع دستی کرمانشاه، انتشارات مرکز مردم‌شناسی.

تقدیر و تشکر

گروه مؤلفان کتاب استان‌شناسی لرستان مراتب تشکر و قدردانی خود را از شورای برنامه‌ریزی گروه جغرافیای دفتر تألیف کتاب‌های درسی، مدیرکل آموزش و پرورش استان، معاونت آموزش متوسطه، گروه تکنولوژی و گروه‌های آموزشی استان، گروه تحلیل محتوای آموزشی و پرورشی استان (آقای رئوف مقدم)، استادان محترم آقایان: مهدی چگنی، علی محمد یاراحمدی، رامین رحمانی، نورالدین بازگیر و خانم‌ها معصومه بیگ‌زاده، فروزان رشنویی و هماصیدی که در تدوین کتاب ما را یاری کرده‌اند اعلام می‌دارد. همچنین از همکاری آقایان علی‌رضا فرزین و سعید سروش به‌خاطر اهدای عکس‌ها و تصاویر کتاب سپاسگزاری می‌شود.

در ضمن از مساعدت و همکاری سازمان‌های ذیل که در امر جمع‌آوری اطلاعات با ما همکاری لازم را داشته‌اند تشکر و قدردانی می‌شود.

استاندارداری لرستان، آموزش و پرورش استان، سازمان جهاد سازندگی استان، سازمان صنایع و معادن استان، سازمان آب و برق استان، سازمان میراث فرهنگی و صنایع دستی و گردشگری استان، سازمان حفاظت محیط زیست، سازمان فضایی ایران، بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس، اداره منابع طبیعی استان، اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی استان، اداره راه و ترابری استان.

